

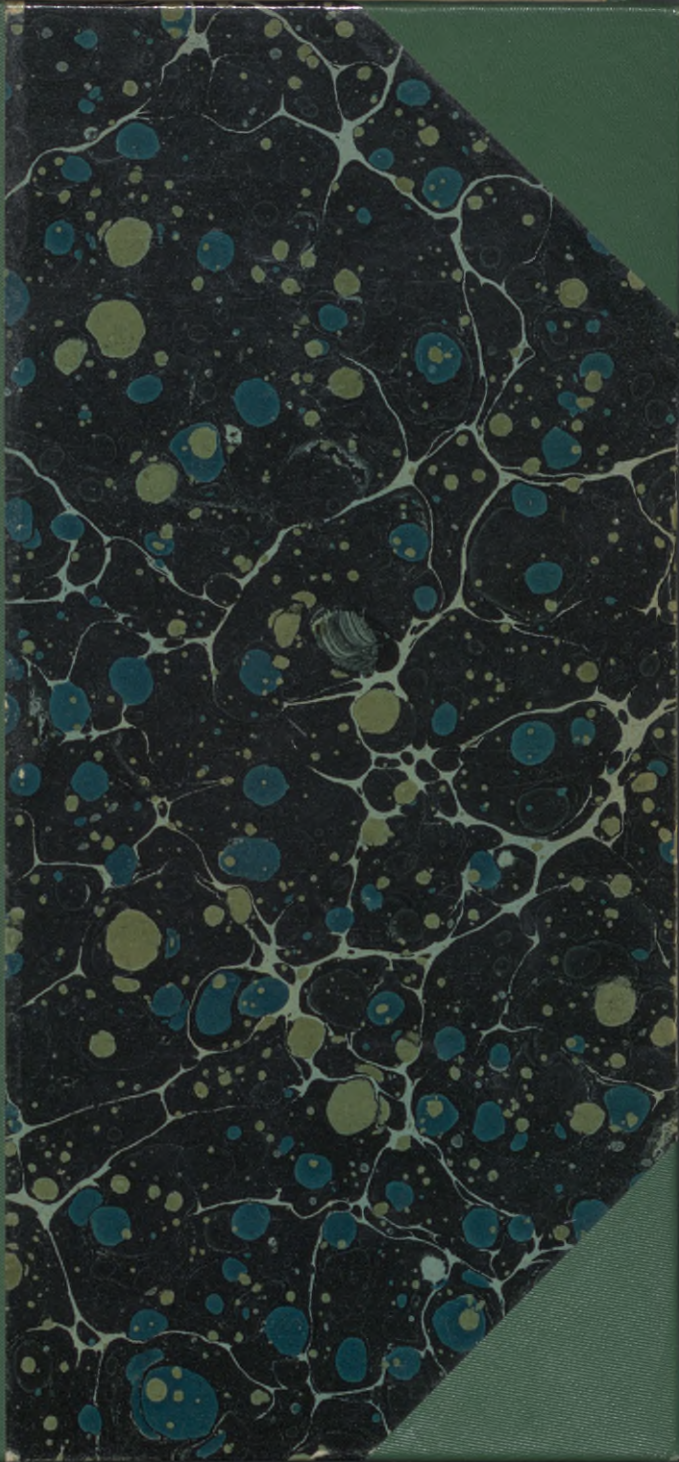
Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

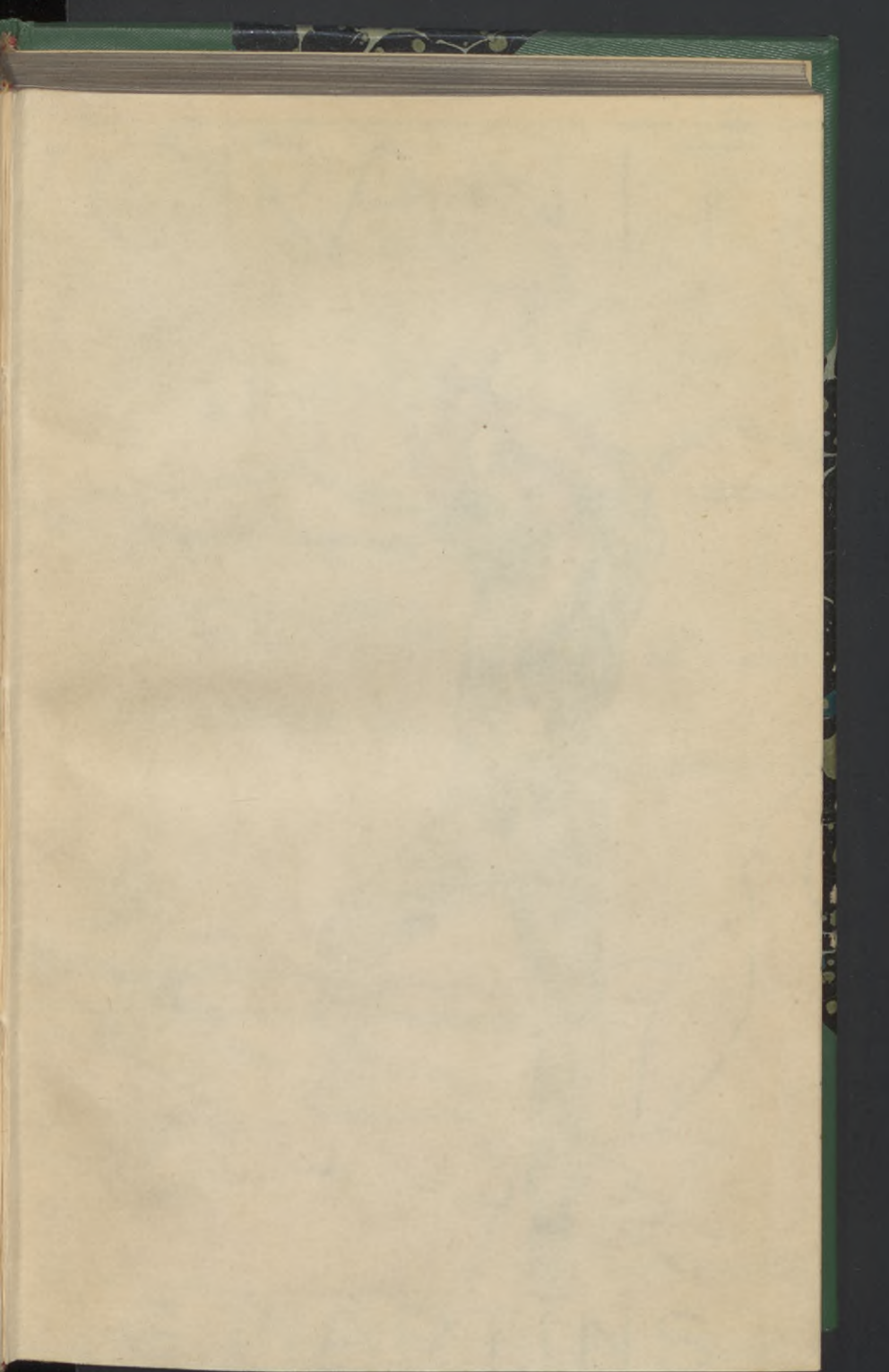
MS
KIT

Litt.
Sv.

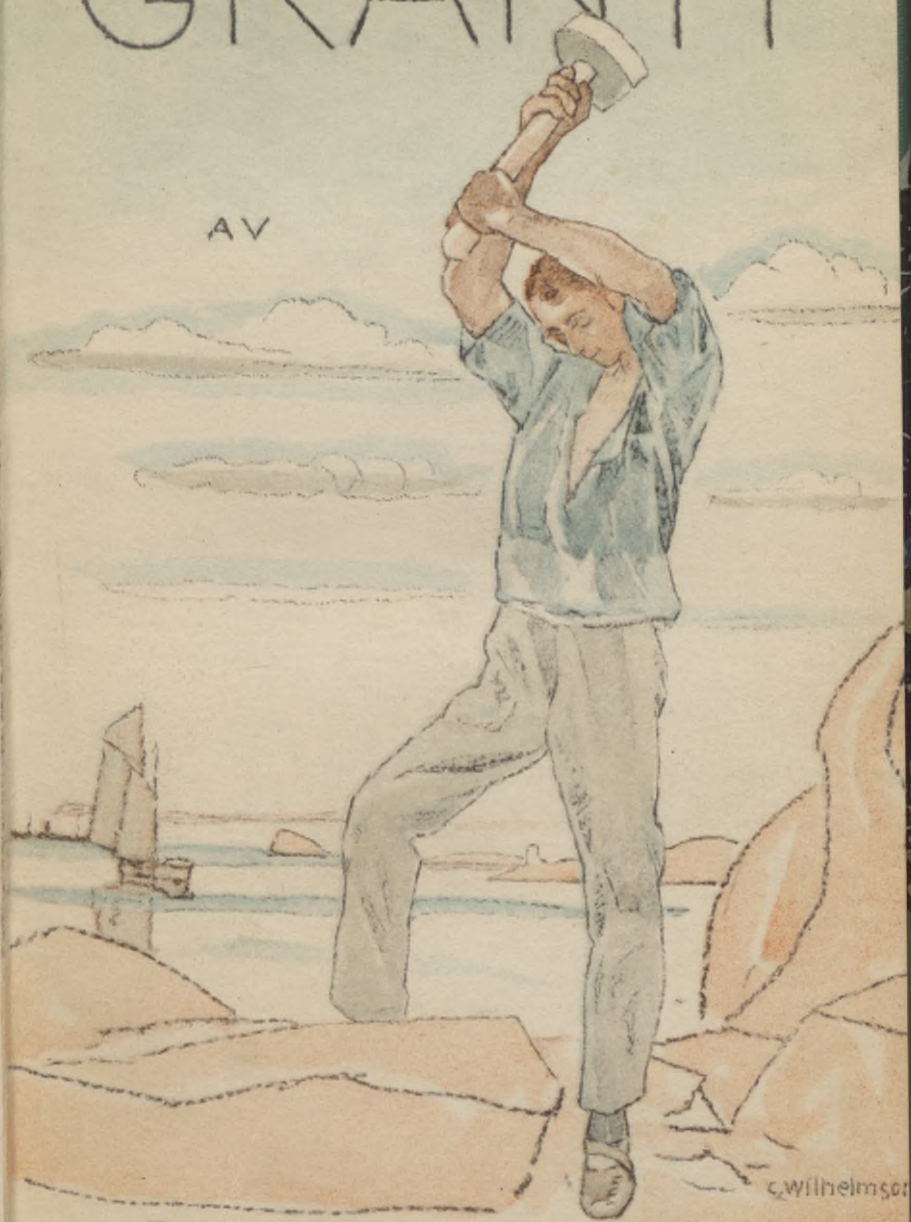

1123

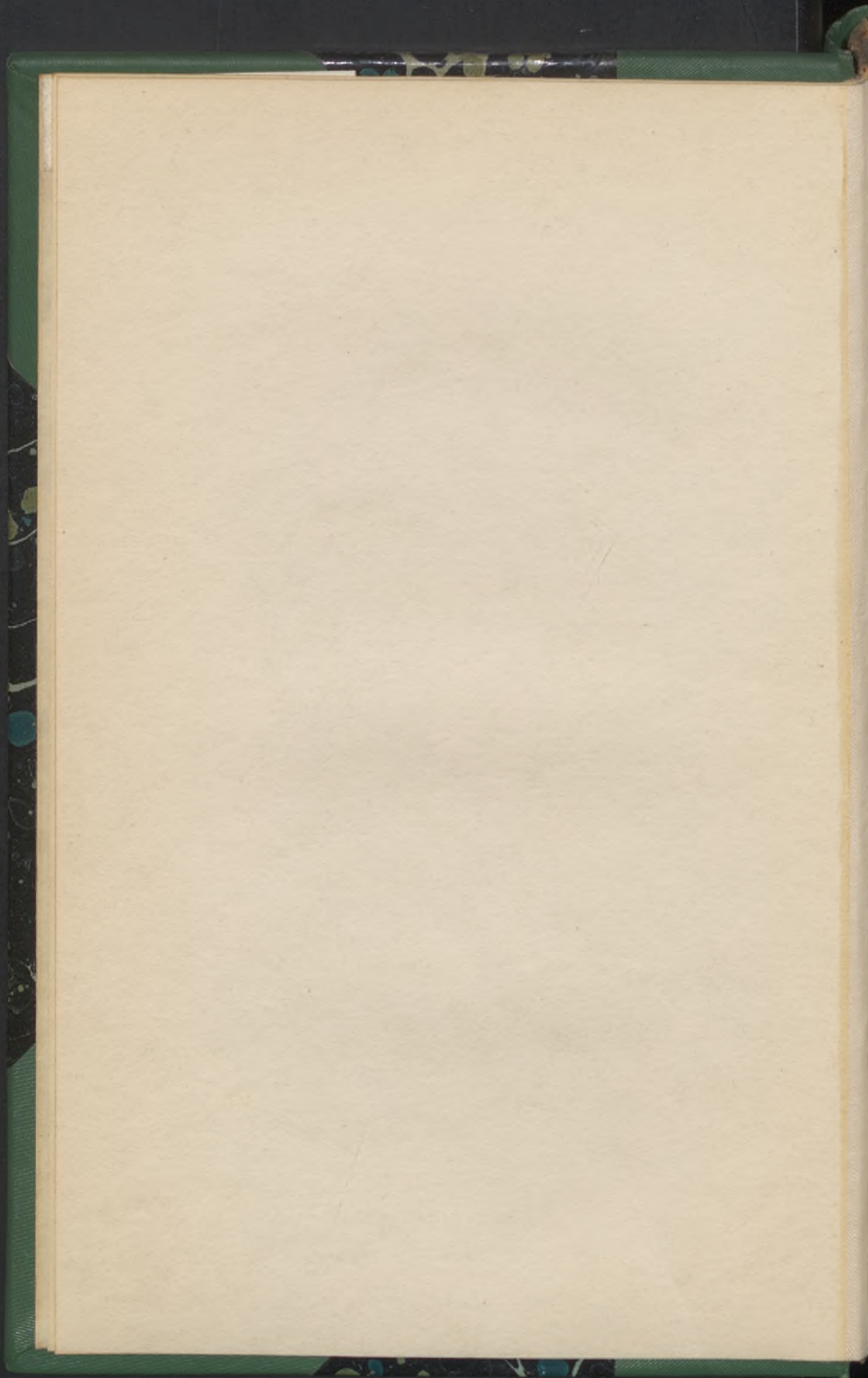
GRANIT

AV

c.wilhelmsen

G. MARTINS

GRANIT

FRESK

AN

G. MARTINS
GRANIT

STOCKHOLM

AND A. JONSSONS FÖRLAG

ГРАНИТ

GRANIT

FRESK

AV

G. MARTINS

STOCKHOLM
AHLÉN & AKERLUNDS FÖRLAG

G R A N I T

F R E S K

72

Stockholm
Ahlén & Akerlunds
Boktryckeri
1926

STOCKHOLM
AHLÉN & AKERLUNDS BOKTRYCKERI

On pourrait dire, en empruntant à la science contemporaine sa terminologie, que les anciens ont connu surtout la statique de l'art; il reste à l'art moderne, avec le mouvement et l'expression, ce que nous appellerons la dynamique de l'art.

J.-M. Guyau.

I.

Kapellets tornur visar på sex. Det stora stenhuggaresamhället i yttersta havsbandet har ännu inte vaknat. Men Blåsö tuppar gala i korus och julisolen börjar redan steka de mäktiga granitbergens hjässa. Västerut äro de höga klippstränderna sönderkilade av ett otal små vikar: havets och stormarnas arbete i seklers sekler. På land övergår viken i en frodigt grönskande dalgång, vilken sakta stiger upp mot massiven och försvinner. Men nere i dalgångarna resa sig röd- eller vitmålade stugor på hög stenfot. Kring stugan en täppa med grind. Från grinden leder en med granit-skrot belagd väg till den rangliga bryggan. Här, i denna avsides liggande värld, har ett flertal av Blåsö stenhuggare slagit sig ned. En flik, om än aldrig så liten, av det oändliga havet jämte den grönskande idyllen kring stugan är ett livsbehov för dessa bergens frie söner, då de komma tillbaka från vidderna däruppe.

En av stugorna ligger en smula avsides. Nu går dörren upp och en reslig gestalt blir synlig på trappan: stenhuggaren Johan Hård.

Hård är en kraftigt byggd man i trettioårsåldern. Blicken i de bruna ögonen öppen. Det långdragna ansiktet med örnnäsan slutar i en haka, vars spets är

kluven. Pannan går i halvbåge. Ögonbrynen tjocka. Den slutna munnen, som är skarp och krökt, ser trotsig och envis ut. De onormalt långa armarna, med deras uppsvällda muskelpartier, de lutande, breda skuldrorna, den böjda nacken och de grova, valkiga nävarna förråda yrket. Johan är barhuvad. Den nakna överkroppen skyles till hälften av en upprispad och trasig kavaj, som det ständigt kringyrande stenhjulet impregnerat i grått. Manchesterbyxor med svångrem samt trätofflor fullborda toaletten.

En smekande västan leker i det tjocka håret. Några bruna slingor spela över pannan.

Hård går med spänstiga steg nerför trappan.

Solen steker okristligt. I går höll Johan på att få solsting. Och vid minsta rörelse med släggan flöt svetten i strömmar. Blir nog lika varmt i dag. Redan bränner själva marken.

Johan stannar ett ögonblick vid grinden, spanande ut över den stilla skärgårdsnejden. Luften, annars glasklar, är bemängd med tunga dunster. Kring berg och klippmassiv hänger solröken som en absintfärgad dimma. De grå massiven skifta i brunt. Och där den röda graniten går fram i dagen, ser den ut som levrat blod. En hård vinter med 20° kyla är svår. Stenen fryser och smulas sönder vid bräckningen. Då tjänar inte en ackordsarbetare till maten. Men en rödglödgad julisol är nog värre. Svetten lägger sig på ögonen. En ser inte att sätta in det riktiga slaget, som kommer blocket att dela sig just i ritslan — detta slag som är en stenhuggares stolta kast, förvärvat under år av hängivet arbete.

När Johan kisat ut över berg- och fjordlandskapet några sekunder, viker han in på den smala stigen ner till landsvägen, som går tvärs över ön. Den kommer

från västsidan, där brytningen ännu inte börjat och som endast är bebyggd med administrations- och förvaltarbostäder samt stallar och vagnslider. Härifrån löper vägen genom en bred dalgång med uppodlade små jordlappar på ömse sidor. Till höger om vägen mot Blåsöhållet blånar havet mellan klippor av gråsten. Men till vänster stiga mäktiga granitberg i höjden. De slumra, orörda av människohand. Bolaget vill ännu inte exploatera dessa väldiga tillgångar, så länge brotten framme vid Blåsö ge full sysselsättning för årtionden framåt. Men stenhuggarna snekla på dessa lätt bearbetade bergskrön, där den finkorniga graniten ligger plan som en yta under ett tunt lager av mossor och grus. Här behövs inte något extra arbete för att få driften i gång.

Johans gångstig mynnar ut i stora landsvägen strax intill det lilla vitrappade kapellet, som ligger omedelbart utanför samhället. Johan ser bortåt vägen. Nu bli körkarlarna med sina hästar synliga därborta. De komma i foror för att börja dagens id. Johan har en gång i Lysekils boklåda sett en Döderhultsgrupp. Han tycker alltid sen dess, att dessa körkarlar med ök och åk ha något gemensamt med denna kantiga träskulptur.

Körkarlarna höra till dagavlönarnas grupp och betalas av bolaget enligt tariffen pr vecka. Deras inkomst är väsentligt mindre än stenhuggarens, vilken arbetar på ackord. De båda yrkesgrupperna höra till en och samma fackförening. Men stenhuggaren, bergets frie son, känner sig aldrig som kamrat med dessa dagavlönare. De liksom tillhöra en annan kast. De varken se, höra, tala eller svara. De hasa sin väg fram som kamparna, deras enda intresse. På hästen slösar körkarlen all den ömhet, som ännu finns kvar av ett händelsefattigt, uttorkat liv.

Över Johan Hårds drag kommer och går ett nedlåtande leende, då han på långt håll upptäcker dessa döddansare. Men som förbundsmedlemmar äro de värdefulla. Opponera aldrig. Säg ja och amen till allt som beslutas på sammanträdena och betala ordentligt sin tribut till kassan. — Johan fortsätter vägen genom samhället, vilket ligger hopgjyttrat likt en fiskeby med smala, knaggliga gränder mellan husen. Här bor större delen av öns befolkning. Husen tillhöra bolaget, som hyr ut dem på vissa år. Här finns också — i ett och samma rum — Blåsö postkontor samt telefon och telegraf. Två systrar representera de båda kommunikationsverken. Dessemellan sy de på Singers maskin. De arbeta flitigt. Den äldre har lärt i Göteborg. Den yngre i sin tur av henne. Yngre systemen, som är trettiofem år fyllda, passar alltid på i fönstret, då Johan Hård går förbi — antingen han ser åt det hållet eller inte. För det mesta sneglar Johan åt Blåsö ångbåtsbrygga, vilken ligger mitt emot posten, ett stenkast på andra sidan landsvägen.

Men i dag glömmet han sig — och där sitter fröken Tulli Molén, skrattande med hela ansiktet. Hon nickar i ett och ser så hjärtans glad ut, att Johan både nickar tillbaka och vinkar. När Johan gått förbi, hör han klinkan till postdörren slamra till. Johan vet, att fröken Tulli Molén står på trappan, ivrigt längtande efter att han skall vända sig om. Men Johan Hård kan inte för liv och pina förmå sig därtill. Sedan ångrar han beslutet, kysande tillbaka över axeln. Men då står inte fröken Tulli kvar. Dörren med klinkan är stängd.

Vägen fortsätter förbi samhället, går sedan i en sakta stigande kurva upp mot berget, där brotten äro belägna. Han blir visst den förste på arbetsplatsen denna brännheta morgon. Johan ser ingen före. Men

då han vänder sig om, komma de. Fast inte i sällskap. Var och en går mol ensam. Alla äro klädda som Johan: i grådaskig kavaj, manchesterbyxor med svängrem och trätofflor.

Men på vägen ligger dammet fint och vitt som mjöl. Minsta vindfläkt och mjölet virvlar upp i luften som tunga, kvävande moln. Johan Hård tänker på körkarlarna och deras hästar, som nästan måste dväljas i denna luft dagen lång. Däruppe är luften ren — men hettan den bränner överallt som ett helvete.

I går hade Johan kilat sönder det sista blocket i gamla brottet, som gett honom full sysselsättning i tre månaders tid utan att behöva gå på djupet. Dessförinnan hade han emellertid gått omkring med hammaren och knackat till sig ett nytt med hjälp av hörseln. Det ligger ett stenkast från det gamla: mitt på själva krönet, med en utsikt som förlorar sig i ett blådisigt fjärran varthelst han än vänder blicken. Fri horisont måste en stenhuggare ha för att kunna arbeta.

Innan Johan lämnade berget i går, hade han anmält det nya brottet till förmannen, som har till uppgift att omedelbart låta verkställa skravling och borring. Tvenne dagavlönare äro sysselsatta med detta arbete, då Johan kommer fram. Gruslagret har redan avlägsnats. Och på några centimeters avstånd från varann borra de nu det ena hålet efter det andra i den linje, som blocket skall kilas. Därpå sättas tvenne bleck i vardera hålet och en rundkil drives ner mellan dessa. Just då en av karlarna tar till släggan, säger Johan överlägset:

»Hit me'na.»

Johan lyfter släggan. Armmusklerna vrida sig, svälla och bågna. Några väl inriktade, yrkesmässiga slag på kilarna — och blocken dela sig sävligt i tvenne

hälfter. Nu äro de färdiga till bearbetning och Johan Hård avskedar de båda dagavlönarna med ett:

»Nu ska I ha tack för den här gången.»

De nicka stereotyp och avlägsna sig. De båda skrav-larna äro äldre män, hopskrumpna och med böjda, kutiga ryggar. Deras klädsel består av skinnväst, skinnbyxor och hatt, flätad av bast samt trätofflor. De förflytta sig automatiskt. Och när de slamra ner för branten förlängas deras skuggor till groteskt utdragna silhuetter. Skinnkläderna bära de både vinter och sommar. Enda skillnaden är nu att de ej ha något yllet under. Att inte gubbarna bli till en enda skinn- och behög, tänker Johan medan han går bort till gamla brottet för att hämta verktygen. Här står just nu ett lass, förspänt med en blåsigt häst. Hästen hänger huvudet. De stela, grova benen likna massiva, nertill vitt åtskilda stötter. Upptill gå de liksom ihop. Men knäna äro onaturligt uppsvällda av de ständiga bergskörs-lorna. En gubbe och en pojke hålla på med att lasta på Johans sista stenparti. Kvällen förut har en kontrollör mått upp stenen samt lämnat in sin rapport på avlöningskontoret.

Gubben heter Bjuv. Pojken är hans sonson och heter Mårten. Bjuv har kört sten i sicksack från berget ner till bryggorna under fyrtio år och på den tiden bara bytt häst tre gånger. Bjuv är änkeman och bor i stallet. Trots åren ser han ännu reslig ut. En i grågrönt skiftande slokhatt går ända ner på näsan. Allt som syns av ansiktet äro två små glasblå ögon och en nässtump med breda borrar och i dem långa hårtappar liknande grova penslar. Resten grått, tovig skägg. Det når en bit ner på det ludna bröstet. En blus som en gång varit blå men nu är impregnerad av stenmjölet och en väst av olikfärgade lappar täcker överkroppen. Byxorna av manchestertyg skodda med lä-

der i ändan och över knäna. På fötterna trätofflor. I den tandlösa munnen sitter dagen lång en kort, av åren svartnad kritpipa. Pipan är gubbens klenod.

Mårten, Bjuvs sonson, liknar sin farfar även till det yttre: byxor med läderböter, väst, blus och hatt. Den för stora hatten sitter på nacken. Mårten är tolv år men senig och brunstekt som en indian.

Johan Hård nickar ett kort »gomorrn». Mårten svarar på samma sätt. Bjuv säger vafalles, ty han är lomhörd. Stenmjölet har täppt till hörselgångarna.

Johan Hård går ner i brottet för att plocka ihop sina verktyg.

Bjuv lyfter på slokhatten, torkande svetten ur pannan med ärmen. Pannan blir randig och i de buskiga ögonbrynen lagrar sig fukten. När en solstråle bryter sig i svettpärlorna, gnistra de raggiga brynen.

Medan Bjuv långsamt och sävligt torkar pannan, säger han på släpig dialekt:

»Å — no — har — han — gjort ifrå — se — här — og — Hård.»

Hård nickar. Mårten fortsätter att lasta. Bläsen skevar brett med bakbenen och skakar den glesa, gråsprängda manen. Borta på klinten går just nu ett sprängskott: en kägla av små och stora granitstycken skjuter upp i luften som en raket, käglan splittras och blir till ett stenregn. Hård hör inte, vad Bjuv säger, utan hojtar:

»Va säger I?»

»Jo, — ja säger, — att — no har — han — gjort — ifrå — se här — og.»

»Han har de, Bjuv. Vi gör ifrå oss undan för undan —»

»Tess — dön — kommer —»

»I tänker la ente på dön, Bjuv —»

»Iblann så —»

»Inte ofta?»

»Åne — så — länger — en — ä — rasker — å — arbetsför — lever — en nog — ud — en — Bläsen — te, Hård.»

Bjuv rätar sin sjuttioåriga rygg. Men han glömmer sig och det gör ont.

»Nå, — va ska du bli, Mårten?» frågar Hård.

»Stenhuggare — ja — som — I —, Hård», svarar pojken mekaniskt och fortsätter att lasta stenen.

Johan Hård likar svaret, nickar och går. En förman dyker upp i närheten. Dagavlönare få inte stå sysslösa. Med stenhuggare har han inte att göra. Johan fortsätter med elastiska steg bort till det nya brottet men stannar ett ögonblick på berget, innan han kryper ner i schaktet.

Där Johan nu står har han fri horisont åt alla håll. Västerut blånar det oändliga havet. En bred solgata börjar vid bergets fot. Den är som belagd med myriader små ädelstenar och förlorar sig i fjärran. En gammal stengaleas sticker just fram bakom udden. Den är grå, tungt lastad och ful. Men när skutan glider in i solgatan, blir den med ens överdragen av guld. Varje detalj i det utslitna skrovet blixtrar i tusende skiftningar. Johans blick vandrar vidare in mot kusten. De öde skären ligga som drömmande, oformliga urtidsväsen och deras skrovliga grå konturer äro draperade i gyllene brokad. Havet är stilla. Runt skären liknar det en jättestor matta av blått siden. Och på denna matta slumra de brokadglänsande skären. Längre in tar den söndernaggade klipptanden vid. Massiven resa sig som majestätiska stoder, formade av skapande giganter. Deras toppar skimra i spektrets alla färger. Inåt land nyansera färgerna utan avbrott. De liksom para sig och alstra nya i en aldrig sinande rikedom. Ovan all denna

färgernas rikedom sväva de genomskinliga dagrarnas flortunna slöjor. De lätta och stiga, falla och glida, stiga igen för att åter sjunka. Men över lufthavets rika oändlighet står solen den eviga, fyrande av sina strålar mot en betungad jord. —

Johan ser ut över berget. Kamraterna äro i arbete. Vart han vänder blicken fångar ögat det ena huvudet intill det andra. Resten döljes av schakten. Men släggan går, släggan går... Slagen mot den hårda graniten klingar som klangen av tonande silversträngar i den tunna, skira luften. Fram och tillbaka över berget komma fororna i samma knaggliga släp, som ger enahanda monotona eko. De järnbeslagna, tjocka hjulen stöta ideligen emot hinder på vägen, ty här uppe bland stentravar och skrothögar finnas inga banade vägar. Fororna röra sig mödosamt framåt, röra sig i sicksack. För varje steg hästen tar, kan han störta. Han störtar icke. Men varje muskeltråd, varje sena är på spänn. När stenlasset glider utför och med sin tyngd pressar på, flytta sig bakbenen på en gång snett framåt som tunga stöttor. Johan tycker, att dessa groteskt framhasande rörelser likna en synvilla: de stå snarare huggna i berget som reliefer. Det är berget som flyttar sig. Häst, vagn och körkarl följa mekaniskt med.

Som den bergets frie son Johan är, tjasas han av den säregna tavla, som utbreder sig åt alla håll. Den liknar ingen annan —

Men nu har Johan fått nog av denna syn för i dag. Han drar till svångremmen, stryker svetten ur ansiktet en gång, två gånger, tre... glider ner i brottet, tar hammaren och knackar på blocken med en kännares min. Slagen studsas tillbaka och klangen, metalliskt ren, blandar sig med ekot från hundratals andra. När Johan övertygat sig om stenens goda beskaffenhet, gör

han ett hastigt överslag. Blocken äro sällsynt finkorniga. Det ska bli en fröjd att arbeta även i 30° skugga. I detsamma kommer en förman och lämnar uppgift på de mått, som skola huggas.

»Jaså, kontraorder», muttrar Johan.

De nya måtten äro inte så förmånliga ur ackordsynpunkt. Men i det fallet har tariffen ingenting att säga till om. Bolaget får rätta sig efter köparen, arbetaren efter sin arbetsgivare.

Förmannen avlägsnar sig. Johan börjar jobbet på allvar. Han svär en liten ramsa över blockens opraktiska placering. Men det rör inte någon för. Han tar först det minsta — gör ett överslag och räknar snabbt i huvudet. Av det blocket får han ut åtminstone 20 stycken fransmän, (särskild storlek för den belgiska, den franska, den tyska o. s. v.) så kommer förman och vill ha tyskar i stället. Dessa äro större och med alla ytorna olika stora — djävlar anamma.

Johan Hård drar upp en rits på blockets två motsatta sidor med bredhammaren. Därpå tar han släggan, lyfter den över huvudet, samlar av gammal vana kraften till armarna. Det går som en elektrisk ström från armmuskler till handgreppet. Armar, hand och slägga äro som en enda koncentrerad kraft. Med detta ögonmått, som endast den kunnige stenhuggaren besitter, träffar slaget vinande hårt just det ställe i ritsen, där blocket inte kan göra motstånd. Några centimeter längre bort eller fram och slaget skulle förstört och splittrat blocket. Nu delar det sig i tvenne hälfter, delar sig i ritsens längriktning. — Det kallas stenhuggareslaget. —

Johan bränner (ritslar och bräcker) ännu ett block, innan han griper till putshammaren.

Nu är Johan riktigt i tagen. Han spar sig inte, fast svetten flyter i strömmar. Den ena timmen går efter

den andra och allt högre stiger solen. Dess glödande strålar stå rakt upp och ner. Johan vacklar till. Det börjar kännas som i en krater. Droppvis rinner kraften bort med svetten och samtidigt blir stenen allt hårdare. Armarna måste bruka sin styrka flera gånger om, innan blocket delar sig i ritslan. Men då falla också styckena som kluvna med såg. Klåvytan är så jämn, att putshammaren får vila. Sådan sten är ackordsarbetarnas förtjusning. Han behöver inte förstöra sin tid på putsningen. Men till gengäld är den så mycket mera motspänstig. Den suger människokraften till det yttersta.

Denne kraftige arbetaretyp, kämpande varje minut under glödande sol för att tvinga sitt bröd ur det hårda materialet, liknar själv ett stycke granit. Mannen och stenen höra liksom ihop, ett tacksamt motiv för en skulptör med konstnärens blick för det tyngsta av arbete.

Men högen växer undan för undan. Varje stycke betyder några öre mera i dagsinkomst. För ett vanligt människoöga är en gatsten det värdelösaste och likgiltigaste av allt. Ingen tänker på, vilken svett och möda den en gång kostat. Stenhuggaren ser på sitt arbete med yrkesmannens hela entusiasm. Vi andra trampa på den i sinom tid.

När svetten dryper från ansikte och armar, då blicken inte längre kan se ritslan och släggans slag ej längre vina genom luften som en stormil, gör Johan en paus i arbetet. Stålrovan i byxfickan går på ett. Han har således arbetat i ett sträck sedan klockan åtta. Fem timmars oavbrutet jobb eller rättare kamp med den hårdaste motståndare en arbetare kan få och under en sol, stekande het som tropikernas, tar äntligen ut sin rätt. Släggan sjunker av sin egen tyngd ner i brottet. Johan sätter sig på kanten av schaktet.

Dinglande med benen torkar han den värsta svettflo- den ur ansikte och panna. Om ett par minuter är den lika svettig, även om man ingenting gör. Sedan tar Johan fram ur kavajfickan ett par smörgåsar av tjockt, hårt rågbröd. De friska tänderna krossa brödet så flingorna yra. Även deras kraft är oförbrukad. En pojke går omkring bland brotten med ett kopparkrus i handen. Kruset innehåller vatten. Johan ser honom på långt håll och ropar med sina lungors fulla kraft. Ropet ger eko. Ur de i närheten liggande brotten sticka massiva huvuden upp över kanten, undrande varifrån ljudet kommer. Ibland kunna sådana där ljud betyda olycka för brottens ensamma män, vilka på detta sätt varsko sina närmaste kamrater. Men Johan bara vinkar med handen. Då förstå de, att ingen fara är å färde och deras huvud försvinna. Bågsvepen susa åter genom luften. Men den månghundrastäm- miga silverklangen av släggornas kamp med graniten är alltjämt lika klar, lika ren. De tonande ackorden sammansmälta och bli till en granitbergets egen sym- foni. Den musiken är Johan Hård kärare än all annan musik i världen. Den lekes inte fram. Den är ett den stolta människokraftens och det heliga arbetets apoteos.

Men nu är pojken, en byting om åtta år, framme hos Johan med sitt krus, nästan lika stort som pojken själv. Vid kruset hänger ett aluminiummått om några deci- liter. Pojken heter Josup och är son till en schaktare. Josups hela toalett består av ett par hemmagjorda molskinnsbyxor utan ben. Men svångremmen är bred, med glänsande, rena mässingsbeslag. Baktill sitter en slidkniv.

Josup tar två öre måttet för vattnet. Han har fullt upp att göra hela dagen. När kvällen kommer, äro båda byxfickorna stinna av kopparslantar.

»Va' ska du bli, Josup?» frågar Hård.

Den öppna, brådmoget knipsluga barnablicken sveper runt berget, som om den såg en avlägsen syn och pojken säger med lillgammal skärpa:

»Jag ska köpa ett helt berg å bli min egen patron me' många stenhoggara å dagavlönara å båtar te lasta sten i.»

»Du va' mej en baddare å tänka stort, Josup.»

»Ja-a, för se mor säger, att annars får en ingenting, som ä' värt å ta i.»

»Va' säger far då?»

»Far — hm — han säger ingenting. Ska I ha mer vatten, innan jag går?»

»Nej, nu räcker de', Josup.»

»Å så tvåöringen —»

»Tvåöringen ja», säger Johan.

Pojken nickar kort och affärsmässigt.

Johan ser honom försvinna bort mot bergklinten som en liten rörlig marionett. Det stora kruset slår pojken på de bara benen.

Josups framtidsplaner ge Johan Hård något att tänka på för egen del. Och sedan dess släppa honom aldrig dessa tankar, tills han en gång för egen del skulle realisera dem...

Men arbetet kallar. Återigen kryper Johan Hård ner i brottet, börjande på nytt sitt enformiga arbete — kilen och släggan, kilen och släggan. — Det är som om han aldrig tänkt på arbetets enformighet för friheten att komma och gå, när honom behagar. Josup har rätt. Det finns en annan slags frihet: att vara patron. Den ger större möjligheter här i livet. Och ju större möjligheter desto friare och innehållsrikare liv. Arbetet vill inte gå med samma bravur som på förmiddagen. Solhettan blir allt odrägligare. Kraften rinner bort med svetten. Och så kom Josup med sitt

prat. Johan måste ta till hela sin inneboende vilja för att kämpa emot en både fysisk och psykisk olust. Så småningom är han i gångerna. Släggan viner. Svetten rinner. Timmarna svinna. Plötsligt slår klockan i Bläsö kapell fyra släpiga, halvspruckna slag. Johan håller släggan lyftad, medan han räknar slagen. Sedan sjunker den av sin egen lättjefulla tyngd. Den lagstadgade arbetstiden är slut...

Johan stoppar in en kraftig pris Ljunglövs och kliver upp. De sista körkarlarna försvinna med sina lass nedför berget. Den tonande silverklangen dör sakta bort i ett avlägset eko. Stenhuggarna lämna sina brott. Var och en har sin privata väg över berget ner till samhället. Johan vill för sin del först ta ett bad. Och det bästa badstället ligger en bit hinsides stora ilastningsbryggan.

Johan Hård sneddar platån, passerar det primitiva ångpannehuset, som levererar kraft till de mekaniska borrhmaskinerna, belägna utmed själva klippbranten. Här arbetar folket inte för hand. När borrhningen är färdig, dynamiten hållts i hålet och stubintråden från vaktstugan ett hundratal meter därifrån antänts, dröjer det inte länge, förrän det väldiga massivet skakar invärtes — ett dunder, ett brak och stycken på 100-tals ton släppa plötsligt sitt fäste, störtande med en fantastisk hastighet ner i avgrunden. Från detta jätteschakt går en elektrisk järnväg ner till lastagebryggan och dess närmaste omgivning, där en flock stenhuggare mejsla sönder dem till önskade dimensioner. Dessa stenhuggare arbeta pr vecka och ha ett bekvämare göra än ackordsarbetarna uppe i berget. Men Johan vill inte byta. Dessa degradera yrket. De sitta framför sina högar som vanliga stenknackare i utkanten av en stad — sådana där som ingen ser åt.

Johan Hård följer spåret ner till den massiva gra-

nitbryggan. Här reser sig den ena traven huggen sten intill den andra. Dimensionerna äro olika stora. Där finns tysk, fransk, belgisk, argentinisk, svensk och holländsk. — Just nu ligger en 6,000-tonnare vid bryggan och lastar. Den solkiga flaggan i aktern bär den ryska sovjetstjärnans blodröda symbol.

Här arbetas på övertid enligt nådigt extratillstånd. En brokig blandning dagavlönare, fiskare, svartmuskiga besättningskarlar och halvstora pojkar trängas med sina kärror över landgångarna. Men i lyftkranarnas breda käftar dingla centnertunga oarbetade block på väg ner i lastrummens djup. Det dånar och brakar som dova ekon av tunga kanoner, medan stenmjölet insveper allt och alla i tjocka lager av fint damm.

Johan Hård stannar, betraktande detta arbete liksom ovanifrån. Sedan viker han av till vänster bort mot havsstranden. Ett ryck i svångremmen, byxorna glida ner — och Johan står på huvet från en klippa. Han tycker om att stupa — ju högre desto bättre. Efter badet tar Johan raka vägen hem. På trappan utanför postkontoret sitter fröken Tulli Molén och virkar spets. Då fröken Molén får syn på Johan Hård, spelar hon överraskad.

»Go' eftermidda'», säger Johan.

Fröken Molén reser sig upp och ler med hela det tunna ansiktet, medan ögonen som hypnotiserade stanna på stenarbetarens muskulösa överkropp, brun som choklad i färgen.

Just då Johan går förbi, säger hon liksom apropå:

»Herr Hård har visst post i dag.»

»Jaså», svarar Johan och stannar.

Fröken Tulli Molén går fram till det mot vägen öppna fönstret och ropar:

»Marietta.»

Systemen hör inte. Men Johan hör, hur Mariettas

Singer snurrar och snurrar. Då knackar Tulli på rutan. Maskinen stannar. Irriterad öppnar systemn fönstret:

»Va' ä' de' för ett väsen.»

I detsamma upptäcker hon Johan Hård och hennes blick blir blyg.

»Jo», säger Tulli, »herr Hård har visst post —»

»Jaha —»

»Får jag den, Metta.»

Systemn sticker ut en packe tidningar. Fröken Tulli överlämnar den med en böjning på huvudet.

»Var — så — god —, herr Hård.»

Blicken stannar vid det välvda, håriga bröstet, målet för drömmar, heta av längtan.

Johan tackar och går.

Fröken Tulli följer honom med glansiga ögon.

Plötsligt hör hon tysta, tassande steg. Fröken Tulli vänder sig om. Där står Räv-Anna i sällskap med getabocken Laban och hötter med sina krokiga klor:

»Inte — skåda — manfolk — på — baken.

Sådant — förvänder — alltid — saken», muttrar hon och skakar samtidigt huvudet, så de glesa testarna vid öronen fläkta upp och ner. Därpå fortsätter den gamla vägen fram.

Räv-Anna bär en domestikpåse på ryggen. I handen en skodd påk. På huvudet en duk, som en gång liknat svart moaré. Nu har den ingen färg alls. Kanske att den går en smula i grönt liksom koftan, vars midja sitter jäms med de förtorkade höfterna. Hon stöter påken hårt i marken. Den långa, krokiga gestalten knycker till vid varje stöt. Men läpparna mumla ideligen. Laban går devot som en lakej vid hennes sida.

Hela samhället har en viss, nedärvd respekt för Räv-Anna. Hur gammal hon är, vet ej ens de äldsta Blåsöborna. Gumman bebor en liten stuga för sig själv

på västsidan. Hennes far hette Räv och var i livstiden fiskare. Ingen av de nu levande minns honom.

Räv-Anna kan förutsäga kommande ting. När hon talar om dem, är hennes röst hård och bestraffande. Räv-Anna har visst förbindelser med en annan värld.

Vid en krök av vägen stannar Räv-Anna, stöter först med käppen i marken upprepade gånger, därpå börjar hon niga. Hon niger i ett och pratar högt. Den långa, krökta gumkroppen guppar upp och ner, upp och ner i ett. Här och där utanför stugorna stå unga och gamla, ängsligt betraktande Räv-Annas automatiska rörelser.

Fröken Tulli ropar på sin syster och säger:

»Metta, Räv-Anna talar me' sina undergångare. Va' ska nu hända? Gud bevar oss.»

Alla i samhället veta, att Räv-Anna talar med »undergångare». När de kalla på henne genom jordskorpan, måste hon stanna. De ha viktiga saker att förtälja.

Även Johan Hård, som svängt in på stigen ner till sin stuga, har av pur respekt stannat och följer nu, med ett naturbarns respekt för det obegripliga, Räv-Annas förehavanden.

När gumman konverserat till slut med sina undergångare, gör hon ett par djupa, djupa hovningningar — och fortsätter. Då fortsätter också Johan Hård. Han ser riktigt grubblande ut och mumlar:

»De' ä' mycke' som en inte förstår.»

II.

Johan tar en genväg ner till bryggan, där fars gamla snipa ligger och guppar. Han vill ha färsk fisk på bordet i dag.

Det brungrå seglet flaxar och slår på momangen, några yrkesvana grepp, en kraftig törn mot den rangliga bryggan och båten dansar ut på fjorden. Johan sätter agn på kroken, kastar ut dörjen och tar fatt i rodret. Han behöver inte gå långt ut. Ett halvtjog meter från bryggan halar Johan in det första bytet. Makrillen är glupsk. På mindre än en halvtimme har Johan dragit upp mer än han behöver.

I regel brukar Johan Hård efter fisket göra några slag för ro skull. Men i dag har han inte tid. Klockan 7 är föredrag och fest på Folkets hus. Johan skall hälsa föredragshållaren välkommen.

Han sätter därför omedelbart kurs på bryggan, hoppar i land med kassen i näven. Genom den glesa flätningen skimrar smaragden och Johans mage skriker på mat. Det är alltjämt obeskrivligt hett. Johan kränger av sig kavajen, klämmer fast den under armen och fortsätter vägen upp till grinden, som flankeras av två fyrkantiga granitblock. De tjänstgöra i stället för grindstolpar och äro två meter höga samt överst försedda med tvenne stenklot. Stenkloten se ut som om de svarvats i en maskin, så runda äro de. På stenblockens framsida, som är plan och

jämn, syns en relief, föreställande en naken stenhug-gare. De båda relieferna har Johan Hård mejslat ut själv på lediga stunder. Han äger liksom lite handlag med sådant. Nere på kyrkogården finnas flera prov på detta handlag, som Johan ärvt efter sin far, enligt vad han själv påstår.

Johan öppnar nynnande grinden, samtidigt i förbi-farten kastande ett öga på sina händers verk. Det fyller honom alltid med en känsla av stolthet.

Rakt fram ligger stugan. Gången upp till denna är belagd med krossade snäckskal. Utmed kanterna ra-batter. Vid ena sidan av stigen stå några bikupor. Här och där i gräsmattan välansade blomsterland och om-växlande med dem ett halvtjog frukträn. Bina svär-ma. Ljudet låter som ekot av en oavbrutet tonande cello. Men luften doftar havstång, honung och blom-mor. Johan Hård suger in aromen med vidgade näs-borrar, spänner den höga bröstkorgen av hälsa och gott humör.

Stugan är rödmålad. Fönsterkarmarna vita. Taket täckt med grästorvor. Trappan upp är av finkornig granit samt försedd med balustrad av samma material. Trappan har gubben far gjort. Balustraden är Johans verk.

Stugan består av ett rum och kök.

Johan tar den höga trappan upp till köket i två skutt och ställer sig att rensa makrillen.

Johan Hård är ensam herre i stugan. Mor dog för ett halvtjog år sedan. Far förra hösten. Brodern Algot arbetar vid Gropö maskinstenshuggeri, som lig-ger tvärs över viken. Johan liksom ser ned på bro-dern. Han skulle aldrig kunna stå instängd vid en spaltmaskin hela Guds långa dagen. Där uppe på ber-gen kan en andas. Tankarna bli heller inte instängda. Johan har sin egen mening om allt och alla. Och ehuru

han tillhör styrelsen för Svenska stenhuggeriarbetareförbundets avdelning nr 186 Blåsö gör Johan ofta opposition och säger sin personliga mening, så den både hörs och känns. Därför är han inte precis populär bland kamraterna. Men de respektera honom.

Enda systemen, Beda, är förresten gift med föreståndaren för Folkets hus. Johan har ej på allvar kunnat binda sig vid någon av flickorna på ön. Så fort de konfirmerats, börja kamraterna dalta och hångla med dem. Att de inte få barn beror väl på den välsignade hygien, som kringresande föredragshållare teoretiskt lärt dem.

Blåsötöserna säga i sin tur, att Johan Hård är inbilsk och högfärdig. Han älskar bara sig själv samt som omväxling flaskan och glaset. Men ändå göra de stora ansträngningar. Glaset och flaskan är ingen fara med. Johan tar sig ett rus någon gång i månaden — han som de andra — samt är då snar till vrede och upptåg. Även i det fallet liknar Johan sina kamrater. Han behöver lufta sina känslor och sitt humör i denna avlägsna vrå av världen, där förströelser inte yppa sig var dag. Festerna och danskvällarna på Folkets hus har förresten börjat bli banala och sluta för det mesta med hångel och krångel inne eller ute. Och i ett samhälle, som endast har båtförbindelse med yttervärlden varannan dag, blir arbetareungdomen snart som en enda stor familj. Man känner varann både utan och innan. Johan kan inte med att jämt hänga ihop och prata strunt med andra. Bäst tycker han om att fantisera med mejseln, syssla om sin täppa om sommaren eller läsa. Ty Johan är efter sina förhållanden mångbeläst och känner till lite av varje, som blott böckerna ge besked om. De ha lärt honom att reflektera. Inte minst därför har Hård svårt att trivas i flock, fast en måste ju ibland för att visa sin solidari-

tet. Den håller Johan på. När det gäller avdelningens bästa, är han en av de ivrigaste. På arbetsgivarensida åtnjuter Johan Hård personlig respekt.

När fisken är rensad, tuttar Johan på spritköket, slänger ett par klickar margarin jämte fisken i stekpannan och sätter den sedan på köket. Pannan puttrar och fräser. Det utvädrade köket börjar fyllas med stekos och doften av färsk fisk. Namnam. Johan smackar. På det andra spritköket sätter han kaffe-hurran. Kaffet och fisken bli som vanligt färdiga samtidigt. Makrillen slås upp på ett fat och i dess ställe brynas några kalla potatisar, som Johan skalar med fingrarna. Därpå plockas alltsammans fram på bordet jämte smör och bröd. Johan börjar äta. Klockan slår sex. Från det öppna fönstret ser han en flik av havet. Nedanför fönsterbrädet surra humlor och bin. Det är en lust att leva.

Som avslutning på sin primitiva middag går Johan in i rummet och tänder pipan.

Alltsedan mors död för snart tio år sedan har inte interiören nämnvärt omändrats. Den brunbetsade byrån med krimkrams i porslin och gips, den svarta gungstolen med överkast samt inventionsoffan, lite bukig och högljudd, då någon sätter sig i den.

På ena väggen hänger far och mor i färglagda ungdomsförstoringar. Far i infanteriuniform med plym och plåt i mössan och guldträns på ena armen. Johans far tjänte kungl. majestät och kronan vid Bohusläns regemente. Efter skola och examen hade soldaten nr 852 Hård avancerat till distinktionskorpral. Även Johans farfar tjänte på sin tid vid Bohuslänningarna men blev aldrig mer än vice.

Sålunda flöt tvenne generationers soldatblod i Johan Hårds ådror. Det var väl detta arv, som kom honom att se ut som en militär i resning, skick och hållning.

Kanske hade också detta blodsarv till en viss grad satt sin prägel på hans karaktär. Hur som helst skämdes icke Johan Hård för sin militära härstamning. Ehuru socialist och principiell militärhatare hyste Johan innerst inne sympati för en kronans karl.

Ända till Johans tionde år hade fadern gjort sina föreskrivna rekryt- och regementsmöten på Backamo.

På Backamo, på Backamo,
där haver jag min själ,
där hojtar Hård båd ho och hej,
men är ändå befäl.

Den stumpen brukade farsgubben gnola, då han skulle ge sig i väg.

När distinktionskorpral Hård fått sitt avsked, gav han sig till stenhuggare på allvar. Den tiden bodde familjen på ett soldattorp i närheten av nuvarande Lökebackens station utmed järnvägslinjen Lysekil-Munkedal. Några hundra meter från stugan hade farsgubben arrenderat ett mindre granitbrott. Och här arbetade Hård, en annan hantverkare lik under de tider på året, då han inte tjänstgjorde vid regementet. Johan minns ännu detta sitt livs första schakt. Brytningen gav inte stort utbyte. Men gubben var sin egen. Med åren förvärvade han till och med en konsthantverkares skicklighet. Hård fick beställningar både på gravvårdar och byggnadsornament. Men för det mesta högg han gatsten, som transporterades ner till den närbelägna bryggan för att forslas vidare till Uddevalla eller Göteborg genom någon agents förmedling. Ja, vad den gamle fick slita för några fattiga kronor.

Johan var inte mer än tolv år, då han måste hjälpa till i schaktet — först med att plocka undan den huggna stenen och stapla upp den i hög. Sedan fick gossen så småningom lära sig den svåra konsten att ritsla

och bräcka. Johan Hård har sedan dess aldrig haft annat arbete. Han kan sitt yrke till skillnad från alla möjliga hopravsade individer, som nu gå till stenhuggerierna och bara skrota ner.

När Blåsögraniten på allvar började bearbetas för stordrift flyttade familjen dit. Och gubben får byggde stugan, som äldste sonen nu övertagit för arv och eget. —

Den gamla klockan över byrån slår halv 7 och Johan har inte längre tid att inför faderns porträtt försjunka i det framfarna. Han gör sig söndagsfin, stoppar en ny pipa, fyrar på och ger sig i väg.

Folkets hus ligger i en dalgång, på ena sidan skyddad av höga granitberg. Växtligheten är nästan yppig. Trädens kronor skjuta i höjden utan fruktan för stormar och väder. Vägen upp till Blåsö folkkyrka liknar en bred herrgårdsallé. I gräsmattornas saftiga grönska väsnas och väsnas uppslupna ungdomar av båda könen.

Johan Hård nickar till höger och vänster, medan han tänker: föredraget intresserar dem inte. Dansen är deras allt.

Men på var och varannan trädstam lysa röda affischer:

HÖGSOMMARFEST

anordnas i Folkets hus
torsdagen den 20 juli kl. 7 e. m.

- 1) Föredrag av förbundssekreteraren Konrad Alm.
- 2) Kupletter av fröken Loris Flink.
- 3) Deklamation av hr Frans Dollrik.

Dans och musik.

Fyrverkerier.

Kaffe och läskedrycker.

Entré 75 öre.

Allén mynnar ut i en öppen, sandad rundel. Till höger dansbanan. Den kan ledigt rymma några hundra par. Men rakt fram bakom rundeln ligger Folkets hus, en långsträckt träbyggnad, målad i gult, med blå fönsterkarmar. Husets färg symboliserar dåligt med dess ändamål. Men sådant betyder mindre, när alla fiskarstugor i Blåsö äro röda.

På trappan möter Johan sin svåger Axel Svan. Svan är en liten, spensligt byggd man i 40-års åldern. Han tittar ständigt under lugg. Den glanslösa blicken är skygg och orolig. Över- och underläpp puta ut. Mungiporna insjunkna och tobaksbruna. Svan törs aldrig öppna munnen riktigt av fruktan att snuset skall falla ut. Rösten låter som ett mummel. Hyn är fränig. Det ljusa håret tunt som silke. Johan har aldrig kunnat förstå syster Bedas smak. En sån pygmé. Johan måste böja ner huvudet för att se honom.

»Många biljetter sålda, Axel?»

»Inte så värst.»

»Har Alm kommet?»

»Ja-a. Han väntar vesst bara på dej.»

Johan nickar och går in i stora salen till vänster. Publiken består mest av äldre medlemmar. Gubben Bjuv sitter längst fram, ty han hör ju dåligt.

Estraden går från vägg till vägg och användes till scen för kringresande skådespelaresällskap.

Fondväggen bakom estraden är en enda stor deko-
ration, vars symboliska betydelse ingen behöver misstaga sig på: nedre delen utgöres av nakna, vackra kvinnogestalter, vilka ligga på knä och bedjande sträcka sina händer mot höjden. Över deras huvuden en bred halvbåge eller transparang, försedd med orden:

LJUS OCH FRIHET

Ovanför denna transparang en glödande sol, som skickar ut sina strålar åt alla håll.

På estradens mitt talarestolen. Nedanför denna sitter aftonens föredragshållare förbundssekreteraren Konrad Alm.

Konrad Alm är en medelålders nästan elegant herre i ljusgrå kostym och Karl Gerhard-krage. Den svarta slipsens långa, hängande flikar bryta en smula revolutionärt mot den övriga toaletten. Det rika, yviga håret uppstruket i vågor över en hög tvåvåningspanna. Ögonen, skiftande i kattgult, äro livliga och den stora buktade näsan, vilken liksom klyver det långdragna, magra ansiktet i tvenne hälfter, ger i förening med den köttiga munnen ett starkt intryck av sensualism och fysisk vitalitet.

Hård nickar tjänis, stiger sedan upp i talarestolen och hälsar herr Alm välkommen:

»Denna högsommarfest är en av årets stora tilldragelser härute i havsbandet. I år ha vi särskild anledning att glädja oss, när ingen mindre än allas vår högt skattade förbundssekreterare gör oss den äran. De' är som sagt en händelse. Å de' skall bli me' uppriktig glädje som vi tar del av hans föredrag, vilket jag vill beteckna som kvällens så kallade klo. (Herr förbundssekreteraren ler och ser under luggg.) Jag ber att få hälsa broder Alm hjärtligt välkommen och överlämnar samtidigt ordet åt honom.»

Medan herr Alm gör sig i ordning på akademiskt vis, spelar dansorkestern en militärmarsch. Sedan kommer föredraget, som formar sig till en vidräkning med reaktionen, »denna tusenhövdade hydra, vilken går igen, fast vi socialdemokrater avlivat den för länge sen». Resten av föredraget är ett i humoristisk form framfört kåseri över arbetareklassens Sverige:

»Nu först kan vi börja tala om gamla Sverige som en frihetens stamort på jorden. För när allt kommer omkring älskar också vi detta härliga land, som är skönare än något annat. Låt oss inte glömma bort det, kamrater, nu när vi fått dess öden i våra händer. Jag skall inte bli långrandig utan ber få sluta mitt anförande med ett leve för Sverge och dess arbetande folk.»

En ganska osedvanlig avslutning på ett föredrag i Folkets hus. De gamla hade aldrig varit med om något sådant förut. Konrad Alm var visst den förste, som talade om Sverige i sammanhang med det arbetande folket. Började andra vindar att blåsa? Gud vet' — men underligt lät det.

Efter förbundssekreterarens tal sjunger fröken Loris Flink ett par kupletter. Fröken Flink, en gladlynt f. d. operettsångerska, lever på sin folkliga konst. Själv utgången ur ett arbetarehem har hon i många år tillhört de flesta av landsortens resande teatersällskap. Oscarsteatern var hennes dröm. Men fröken Flink kom aldrig längre än till Storan i Göteborg, vilken scen hon tillhörde ett par säsonger. Sen slök landsorten henne igen. Så småningom övergick hon till folkparksscenerna. Och här fann fröken Flink sin rätta plats. Hennes enkla, något sentimentala föredrag och lika enkla repertoar senterade denna publik.

Fröken Flink har med tiden blivit tämligen fet. Den omfattningsrika barmen böljar synbart. Men hon äger ett folkligt sätt att vara och står väl hos alla arrangörer landet runt. På vintern lever fröken Flink i Stockholm på ett minimum av utgifter. Det oaktat syns hon på alla premiärer tack vare sina goda och välodlade förbindelser med teatrarernas biljettförsäljerskor. Fröken Flink slinker in i de små kytten på förmiddagarna och underhåller kassörskorna med det färskaste

teaterskvallret. Men så snart folkparkerna öppna på vårsidan, är hon försvunnen.

Då fröken Flink börjar sjunga sina kupletter, blir salen i en hast till trängsel fylld med ungdom. De kalla henne rätt och slätt för Loris.

Sedan kommer en marsch igen och därpå deklamation av herr Frans Dollrik, en högvuxen, ännu till synes obruten 50-års f. d. histrion, med rynkig, pergamentsgul panna, kala tinningar och måne över hjässan. Dollrik bär under sina turnéer alltid en röd nejlika i knapphållet. Hans popularitet lever på den lilla blomman, klassolidaritetens heliga symbol. Herr Dollrik är iförd sandgul kostym. Men många sommars sol har blekt den. Beigefärgade silkevantar, smal svart käpp med silverkrycka och en blixtrande beniciadmantel i den stora slipsknuten förta' intrycket av den sandgula riggen. Publiken lägger endast märke till attributen. Och så kan herr Dollrik vara gemen, fast med urskillning.

När Dollrik kommer upp på estraden mötes han av en välkomstapplåd. Herr Dollrik tackar med högra handen tryckt till hjärtat. De enkla preludierna äro undanstökade.

»Jag ska först be att få deklamera ett gammalt för oss alla kärt stycke:

»Än står jag stolt på skutan när hon sjunker.
 Det är min stolthet och min rätt.
 Blås, spelemän. I horn och klarinett.
 Jag trotsar ödet än på gammalt sätt
 Med lyftad panna och med höjd florett.
 Ännu en tadelfri och orädd junker.
 Men vem är den, som vill sin samtid svika
 Och kasta stenar på sin faders grav,
 Och ta hans namn och göra spe därav,
 Vad plats oss ödet sent i livet gav,
 Om det gavs plats bland trasmän eller rika.

Väl har jag levt och lidit vida mer
 Än världen tror, att någon man kan lida.
 Väl var jag trött, men sjönk min panna ner,
 Det var för guden endast i det vida.
 Den stund, som famnar allt som var, som sker.
 Men stunden glöms och ingen vet och ser
 Vår sista kamp och kring oss vågor skrida.
 Och nya skutor på dess kammar glida,
 Med hopp ombord på allt vad livet ger.
 Och syns ett märke då, ett fordomtida.
 Här sjönk ett skepp och syntes aldrig mer,
 Den unge skepparn åt den gamle ler.

»Ja, sådant är livet mina vänner. Sådant har de' åtminstone varit för mej. Men Frans Dollrik har aldrig klagat. Nu ska jag be att få läsa ett par dikter av Ragnar Jändel.»

Vid det namnet tränga sig ett halvtjog flickor fram för att inte gå förlustiga de mest vackra och känsliga poängerna. Det märks att denne elegiske gengångare även är populär härute.

Och så Frans Dollrik kan deklamera! De känsliga ställena dröjer han vid, vibrerar på dem, så publiken sitter eller står som en flock pingstvännen i extas.

Han avtackas med en spontan applåd. Sen är deklamationen slut. Frans Dollrik trycker den röda nejlikan till sina en gång saftiga frossareläppar. Nu äro de torra, nästan violetta. Mer än något annat tala de om umbäranden i det tysta.

Johan Hård kliver upp på estraden:

»Kaffe å läskedrycker serveras på sedvanligt sätt i bönerummet» (skratt).

I lilla salen — bönerummet — äro tvenne långbord dukade. Johan Hårds syster, fru Beda Svan, svarar för serveringen med hjälp av ett par halvstora flickor. Fru Svan liknar sin bror i både utseende och resning. Men Beda börjar lägga på hullet och ansiktet är blek-

fett. Hon tar betalt efter en gång för alla fastställd taxa pr kopp med dopp. Dessa kaffefester utgöra så gott som familjens enda inkomst. Dessutom bor man hyresfritt i två små rum och kök på övre våningen.

Men i parken runt huset stå bord och stolar utställda lite varstans.

Uteserveringen sköter fru Svans man. Och här är omsättningen livligare. Mest på skattefritt. Tjogtals bryggerilådor stå uppstaplade utmed ena gavelsidan. De tömmas på sitt innehåll undan för undan. Lille Swan arbetar i sitt anletes svett. Somliga ligga i gräset, drickande direkt ur flaskan. En och annan blandar drycken med starkare droppar. Ingen bryr sig om den saken, fast dylikt officiellt är förbjudet på själva festplatsen. Men stenhuggareungdomen promenerar fram och tillbaka i allén eller framme vid rundeln. Att den håller sig för mer än dagavlönarnas avkomma syns på kläderna och den stelare hållningen.

Men med korta mellanrum snegla alla bort mot dansbanan.

Så kommer äntligen orkestern. Den första jazzen ger eko mellan klipporna. Den ena dansen avlöser den andra. Snart är den vidlyftiga rotundan till trängsel fylld av guppande, vaggande, lirkande, glidande par. De gamla komma och slå sig ner i gröngräset för att på avstånd se på de unga. För gubben Bjuv är dansbanan en styggelse, ty den har kostat för många pengar — hela tvåtusen kronor, som alla till avdelningen anslutna, både gamla och unga, få hjälpas åt att amotera med månatliga tributer. Den uttaxeringen kommer att räcka i årtal. Gubben Bjuv tycker, att de många pengarna kunde använts på ett bättre sätt. Ungdomen har ju numera tid att skaffa sig nyttiga kunskaper. Och för tvåtusen kronor kunde man t. ex. få ett rikhaltigt bibliotek. De gamle talade också på

sin tid emot förslaget. Men de unga arbetarna tystade ner dem. Någon förströelse skall väl ungdomen ha. Tack vare dansen och fotbollen försvinner tråkigheten även på landsbygden. Tids nog blir en gammal att bläddra i en bok, som förresten en stenhuggare inte har någon nytta av.

Timmarna skrida. Det börjar skymma. Dansbanan är nu festens medelpunkt. Även sådana ungdomar, som inte äro inskrivna i platsens fackförening, börja strömma till för att få sig en sväng. Det har man ingenting emot. Entréavgifterna gå till Folkets hus. Fröken Tulli Molén kommer i vitt från huvet till fotabjället. Hon uppträder som ståndsperson och håller sig på avstånd samtidigt spejande efter Johan Hård. Johan är med i svängen. Första dans fick fröken Loris Flink. En artighet från Johans sida. Sedan måste han hänga i, ty Johan Hård är eftersökt. Somliga jäntor komma helt sonika fram och ta honom mitt för näsan på hans sista moatjé.

Klockan går på tio. Skymningen lägger sig som en lätt slöja över dalen. Efter två timmars arbete måste orkestern pausera. Under tiden ledsagas en gammal gubbe upp på musikestraden. Han är lång och böjd. Ett silvervitt helskägg hänger ända ner på bröstet. I ena handen en fiol, i den andra stråken. Gubben Klar är blind på ena ögat efter ett sprängskott. Men ingen kan spela gamla låtar och valser som han. Gubben har en halvvuxen pojke med sig. Denne går omkring och fiskar upp en allmosa här, en där av de få kvarvarande, ty nu är dansbanan till största delen utrymd. De flesta ha skyndat bort till en öppen plats på andra sidan föreningshuset. Ett tu tre börjar det spraka och gnistra därborta: fyrverkeriet. Varje lyckad start åtföljes av ett månghundrasträmmigt vrålande, som ger ett djävulskt, brutalt eko i den sköna,

stilla sommarnatten. Men den gamle fortsätter att spela. Violintonerna komma som skälvande spröda viskningar.

Johan stannar en stund för att lyssna till gubben Klar. Plötsligt känner han någon snudda lätt vid sin arm: fröken Tulli Molén. De hälsa. Johan bjuder upp till vals. Fröken Tulli ler. Hans kraftiga arm kring hennes liv kommer fröken Tulli att rysa av lycka utan namn. Men på hilmlavalvet tändas stjärnorna, de tändas en efter en, medan larmet fortsätter därborta i ett allt våldsammare crescendo. Här och där i omgivningen ackompanjeras detta larm av enstaka tjut och hesa hojtanden, fnitter och hysteriska skratt.

Men gubben Klars hand tröttnar. Valstakten blir ryckig och ojämn. Slutligen sjunker handen med fe-
lan slappt åt sidan. Gestalten faller ihop av trötthet.

Fröken Tulli Molén säger:

»Vill ni inte följa mej hem, herr Hård.»

»Jo», svarar han och tar hennes arm.

De gå en omväg över bergen för att inte bli sedda och sätta onda tungor i omlopp. Fröken Tulli Molén är rädd om sin heder.

I festplatsens omedelbara närhet stöta de på det ena paret efter det andra. Men ingen lägger märke till dem. Paren äro för upptagna av varann.

Fyrverkeriet är nu slut. Och orkestern har avlöst gubben Klar. I Blåsö kapell slår klockan 12. Nu koncentrerar sig åter larmet kring dansbanan. Massan skrålar, hojtar, sjunger. Och tunga dansstegs tramp ger eko långt ut åt fjordarna.

Fröken Tulli och Johan gå arm i arm. Plötsligt lägger han henne raklång på marken. Fröken Tulli Molén gör inget motstånd. Hennes lemmar äro stela.

Men barmen skälver. I detsamma tränger till deras öra en underlig musik. Båda vakna liksom upp ur ett rus, riktande blicken mot närmsta klipputsprång. Därifrån kommer den underliga musiken. På klippans krön sitter en halvnaken kvinnogestalt. Hennes hår är utslaget. Månen förgyller håret. Det liknar en gloria. Kvinnan sitter med blicken mot havet. Handen knäpper på en gitarr.

»Galna Fanny», viskar fröken Tulli förskräckt och reser sig blixtnabbt upp.

Johan Hård nickar och ser ut som en förvuxen pojke.

Galna Fanny känner hela Blåsö. Om sommarnätterna brukar hon sitta här ute och spela gitarr för sin älskade, som är sjöman och aldrig kommer tillbaka.

Fröken Tulli och Johan fortsätta vägen ner till byn. Vid en avtagsväg vända de sig om. Ailtjämt sitter galna Fanny kvar, knäppande på sin gitarr, vars toner inte längre höras. Men hennes underliga gestalt med det utslagna håret avtecknar sig som en dubbelt förstordad silhuett, omramad av månglansens vaga gyllenskimmer.

Tulli och Johan skiljas åt med en stum nick. Det är allt. På stigen ner till sin stuga möter Johan gubben Bjuv. Den gamle har gått fel väderstreck i mörkret, ty han är lite ostadig på benen. Den natten får Bjuv sova hos Johan. Men när denne vaknar i ottan, har gubben redan gett sig i väg.

III.

En kvalmig julikväll. Bjuv och Bläsen återvända hem efter slutat dagsverke. Ibland stannar Bläsen som en automat, böjer ena bakbenet, länden sjunker ner av sin egen tyngd: Bläsens sätt att göra på stället vila. Längst ut syns bolagets stallar, en halvt förfallen, rödmålad långa. Gamle Bläsens skumma öga ser inte hemmet. Han vädrar det. En bit bakom längan den vitmålade administrationsbyggnaden med hög stentrappa från gårdssidan. Men överst på branten mot havet reser sig förvaltarebostaden, en ståtlig tvåvåningsvilla i granit med tillhörande terrasser, springbrunn, blommande rabatter och friska gräsmattor. Från grinden leder en cementerad stig ner till badstället och bryggan. Villan syns långt ut till havs. Blåsöborna kalla den rätt och slätt Slottet. Förvaltaren, tysk till börd, heter Winter. Hans hustru är svenska och dotter till konsul Gram i Göteborg. Konsul Gram räknar sig som nästkusin med skeppsredare Tomas Northon, herr Henrys far.

Gubben Bjuv tycker, att förvaltarebostaden liknar ett sagoslott. Klas Bjuv är född och uppfödd på Blåsö, där hans far, liksom Räv-Annas, var fiskare. De gångrer Bjuv tagit sig över till fastlandet eller besökt Lysekil har han i minnet. Slottet är den största av alla sevärdheter. För dess invånare har gubben en devot vördnad, även sedan han måste bekänna sig till socia-

lismen. På Folkets hus predikar man jämlikhet. Men Klas Bjuv skulle inte kunna känna sig jämlik med förvalterns, om han så vunne på lotteri och blev rik som en stenpatron.

En bit bortom föreningshuset gör vägen en tvär krök. Det första Bjuv ser, är Slottet. Kvällssolen ligger över fasaden. Den är som belagd med jaspis och ädla stenar. Hur många tusen gånger Bjuv än sett denna syn, blir gubben hypnotiserad på nytt, känner en viss personlig stolthet över den ståtliga byggnaden, som han förresten varit med om att uppföra. De trötta, fårade pergamentsdragen bli en nyans ljuvare: Slottet fångar allt intresse.

»Go' kväll, Bjuv —»

Gubben rycker till, ser åt sidan. Rösten känner Bjuv igen och tar åt hatten, innan ens blicken hunnit ackommodera sig med den närmaste omgivningen. Sedan, försagd:

»Go' — kväll, pastorn», och stramar till tömmen en smula. Bläsen stannar på fläcken, länden glider ner. Bläsen passar på tillfället att skreva med bakbenen.

Pastorn, Blåsö själasörjare, heter Törner, en några och trettioårs man. Undersätzig. Svart hår. Svarta polisonger. Ansiktet skarpt, nästan kantigt. Men ögonhålorna ligga djupt. Den svarta blicken flammar. Han går barhuvad och utan kavaj. Skjortan uppknäppt över det håriga bröstet. Sandaler på fötterna. Grå benkläder. På axeln ett badlakan.

Törner, som tillhör den lilla klicken av nyschar-tuaner bland stiftets unga präster, har bara varit stationerad på Blåsö ett par år. Men han vantrivs redan. Stenarbetarna, majoriteten av öns befolkning, gå aldrig i kyrkan. De ha sin egen — Folkets hus. De eviga straffen och tidens gudsförgättna materialism,

som pastor Törner utlägger med en fanatikens skärpa, strunta de i.

Pastorn känner sig som en martyr. Martyrskapet gör honom hård och oböjlig.

Vid bröllop, dop och begravning måste man dock bekväma sig att gå upp till prästgården — då står supplikanten försagd, förläget tummande mössan, även om karlen är en av de rödaste. Den nedärvda respekten sitter i.

Sällan brukar pastorn tilltala någon apropå.

I dag gör han ett av undantagen, ty gamle gubben Bjuv hör till det lilla fåtal, som ännu går i kyrkan. Innerst inne sätter pastor Törner stort värde på detta. Och därtill är Bjuv en gammal beskedlig schåter, den där aldrig bär på några baktankar. —

»Bjuv har gjort ifrån sej för dagen», säger pastorn och klappar Bläsen på länden.

Bläsen vrider sitt trötta huvud, sneglar. Skakar sedan den gråsprängda manen och svansen roterar sävligt.

»Pastorn har var't å badat, kan ja' förstå. Vattnet ä' la ljummet nu?»

»23 grader.»

»Kan tänka de'. Siste gången ja' bada, de' va' — låt mej si — artonhundra-netti, va' vattnet ässå 23 grader.»

»Bjuv badar inte i onödan?»

»Nä, ja' tar svettbad i stället, pastorn, — många om dan. Svettbad ska' förresten vara hälsosammare säger di lärde. En står ve' sej längre, säger di.»

»Ja, ska man döma efter Bjuv, så —»

»Hehehe», Bjuv lyser upp och avigan stryker den grovstubbiga hakan.

»Men ungdomen skulle bada oftare än den gör.»

»Nog skulle den de', pastorn, men —»

»Kortspelet och fotbollen, menar Bjuv.»

»Ja' säjer ingenting, pastorn. Vi gamle har lärt oss å tåga.»

»Därför gör ungdomen som den vill.»

»De' gör den ändå.»

I detsamma marscherar ett lag unga arbetare förbi. De nicka åt Bjuv ett kort go kväll.

Pastorn se de inte åt. På några stegs avstånd hörs ett flatskratt. Pastorn mörknar. Bjuv får brått att rycka i tömmen.

Pastorn förstår och bjuder go kväll.

»Go' kväll, go' kväll, pastorn», säger Bjuv och smackar på Bläsen, som verkligen faller in i en liten lunk. Bläsen anar och vill göra sitt bästa. Lunken tar snart slut. Och Slottet fångar ånyo Bjuvs intresse. Den gamle kan aldrig se sig mätt på den vackra synen.

Men nu är Bjuv och Bläsen framme vid avtagsvägen till stallarna. Det kommer lite mera liv i dem bägge. Bläsen tar ut stegen, oupphörligt sneglande till höger. Där ligger en stor öppen gräsmark, dit bolagets hästar släppas på bete efter 8-timmars dagens slut. Bläsen är sist. Bjuv har aldrig bråttom. Bläsen sätter upp huvudet och gnäggar, en hes, ansträngd gnägging. Ett halvtjog kamrater svara i korus.

Bläsen gör av glädje en ansats till galopp. Bjuv skrattar, tuggar den tandlösa munnen och smackar:

»Håhåjaja, pöjken — vackert, vackert —»

På gården stå tjogtals häckar uppradade. De breda hjulens järnskoning, nött av åren, glänser som blankpolerat stål. Allt är tyst. De låga dörrarna, utanför vilka stenläggningen är ren och vit som marmor, stå på vid gavel. Gubben Bjuv insuper stalldoften med välbehag. Den doften är elxiret, som kommer honom att glömma livets och de långa årens vedermödor.

Han spanner ifrån — Bläsen står molstill — går in

i stallet och hänger upp seltygen utanför spiltan. Spiltan är delad i tvenne halvor medelst en tunn, tjärad pappvägg. Ena halvan bebor Bläsen själv utom i de ljusa sommarnätterna. Då lever han friluftsliv med kamraterna.

Andra halvan disponerar Bjuv året om. På ena långsidan en brits eller lave med hackelsemadrass, ett av säckväv överdraget putvar till kudde och ett par grå hästfiltar. Framme vid gaveln en riktig byrå med lådor och spegel. På ömse sidor om spegeln Fjellstedts bibel i tvenne svarta pappband. Det ena bandet innehåller Nya testamentet och de Apokryfiska böckerna. Det andra Gamla testamentet. Till höger om spegeln Kristens resa av John Bunyan, Arndts Sanna Kristendom och några sönderlästa häften av J. O. Åbergs historiska berättelser, inköpta pö om pö för några ören å bokauktioner i kommunalstugan. På en femtums-spik över spegeln ett gammalt förgyllt gipskrucifix, naggat och stött i kanterna. På tjärpappsväggen några med nubbs uppsatta färgtrycksplanscher. De äro gulnade, flugmärkta och tummade. De föreställa den heliga familjen, kung Oscar och drottning Sofia, Susanna i badet och Jag är den gode herden. Bakom ett skynke på väggen längst ner vid sängfoten Bjuvs gamla bröllopskläder och en blå cheviotkostym.

Det lilla kyffet är snyggt. Golvet rent.

När Bjuv hängt upp seltygen, går han fram och öppnar nedersta byrålådan. Den användes till skafferi. Där finns allt möjligt gott. Kokt fläsk. En stång svart hästmedvurst, tjock som en arm. Några kakor hårt spettbröd. En ask smör. Intill asken en rostig brun slidkniv. Smörasken läcker. Bjuv mumlar »attan djävlar, åssä». Sedan sätter han ner näsan, luktar: häst och härsket äro blandade till lika stora delar. Men Bjuv snyter sig i näven, rengör den på förskinnnet,

skär upp till middag, lägger alltsammans i ett tidningspapper, går ut på stallgården, vattnar Bläsen och tar honom sedan i grimman bort till marken. Bläsen lunskar tungt, sätter upp nosen, gnäggjar hest. Nu får han inget svar.

Betesmarken är inhägnad med ett högt stängsel av granitskrot och kasserade, söndersprängda block. Mot stallet vetter en grind.

Bjuv öppnar grinden, ger Bläsen en klapp på länden. Men Bläsens mule är redan i gräset. Han varken känner, ser eller hör. På gräsmattan, en bit innanför grinden sitta och ligga vid pass ett halvtjog gamla gubbar. Alla likna de Bjuv till det yttre. De äro körkarlar liksom han. Ett par ha nyss avslutat sin måltid. Andra äta just nu sin primitiva middag. De likna Bläsen: varken se eller höra. Deras mun påminner om en idisslares. Deras glasartade blickar stirra rakt ut, medan gapet klafsar upp och ned, upp och ned. I ena handen kniven vilken de skär av med och som automatiskt matar deras hungrande magar.

En bit från dem ligga ett par stycken utsträckta på rygg och sova. Slokhatt över ansiktet. De snarka så hårt, att de närmast betande hästarna ibland sätta upp mulen och lyssna. Ljudet påminner dem om nätterna inne i spiltan. Bjuv kliver fram, nickar ett kort go kväll, slår sig ner och börjar äta. Han äter som de andra. Alla tiga, ty maten tystar mun.

De sovandes snarkningar äro de enda ljud, vilka störa den sköna julikvällens stora ro för dessa gamla utslitna människor och djur. Karlarna ha inga önskingar och begär, inget behov av att meddela sig med varann. Hoptorkade av vintrarnas köld och somrarnas hetta däruppe på bergen sitta och ligga de som snidade i trä, medan solen, den sakta dalande juli-solen förgyller deras stelnade drag, deras tovigga skägg

och söndertrasade paltor. I dess strålgans bli de som levande bilder ur Tusen och en natt. De likna praktfullt skrudade orientaler, vilka rasta sina fullblod på en grönskande ängd. Högt över deras huvud blixtrar och facetterar de skyhöga bergens finkorniga granit, som vore den av renaste guld, medan toppar, käglor och utsprång nyansera i lila, rostrött och blodrött. Allra överst välver sig en himmel, skymmande blå som indigons färg. Men i det smaragdkimrande lufthavet seglar just nu en örn ut mot havets vattrade vidder. De brusande vingarna, utbredda till famntag, skifta i färg för varje slag.

Solen sjunker. De översta klippkrönen gå över i absint, pärlgrått, grått och svartna, bli till skrämmande jättar, som kasta sina skuggor ner i dalen, vars gröna färg liksom kryper ihop: skuggorna mötas från alla håll. Men djuren gå alltjämt med mulen i marken, ty detta är deras första riktiga mål för i dag.

Först när solen gått ner och svalkan breder sig som ett förbarmande, osynligt flor över den ångande jorden, resa sig de gamla körkarlarna. De resa sig en efter en, mumla ett kort go kväll och larva i väg bort mot stallet. De gå tungt, tungt som om tröttheten först nu riktigt på allvar börjar trycka dem.

Då och då vrider sig ett hästhuvud och ser bakåt för att sedan åter dyka ner i gräset. Men Bjuv gör sig ingen brådska. Innan gubben går, lockar han till sig Bläsen, ger honom en lortig sockerbit, lägger sitt tovigta huvud intill hästens. Bläsen nickar belåten. Då Bjuv går, följer Bläsen med till grinden. De hålla av varann. Deras vänskap har prövats i många och tunga år.

I stalldörren tar Bjuv sig en sista titt uppåt: himlen lovar en lika brännande sol i morgon. Inget slut, inget slut. Och som i trance ser han sig själv och alla de

andra däruppe i det ousinliga brotten, örat lyssnar till släggornas slag och marken skälver, då sprängskotten gå. Detta är i alla fall hans musik. Om så graniten vore som glöd att trampa på och tas med, längtar den gamle dit upp. Han har aldrig i sitt liv haft någon starkare jordisk längtan.

Stalldörren står på vid gavel. Kvavt nog ändå härinne.

Med en stör kör Bjuv upp det lilla fyrkantiga, blyinfattade fönstret ovanför sin lya. Genom hålet ser han en flik av himlen. Däruppe lyser en ensam stjärna i genomskinlig klarhet. Bjuv vet inte stjärnans namn. Men han har sett den otaliga gånger titta fram ovan gluggen. Naturligtvis är det samma stjärna i kväll. Kan inte vara någon annan. Bjuv kallar den »min» och nickar igenkännande som åt en gammal bekant.

Sedan tänder han sin stallykta, sätter den på lyans enda stol och flyttar stolen intill britsen. Därpå tar Bjuv ner Fjellstedts bibel, slår upp Jesu Syraks bok, lägger sig på rygg och börjar läsa Syrak, hans älskingsförfattare, köttslig och gudlig i lagom blandning. När Bjuv vill ha en riktigt fröjderik stund, läser han några kapitel ur Syrak.

Närmast stolen är någorlunda ljust. Resten ligger i skugga. Ibland lyfter den gamle sin skumma blick upp mot gluggen och nickar. Han tycker, att stjärnan högt, högt däruppe tindrar starkare just då. Och Bjuv fortsätter i Syrak, halvhögt mumlande varje ord. Det går alltid bättre, när en jämsar med.

Plötsligt hör gubben ett konstigt prassel borta vid ingången. Han slår försiktigt igen Fjellstedt och lyfter lyktan för att med dess hjälp upptäcka orsaken till det underliga ljudet. Skenet från lyktan når inte till utgången. Men han ser ett par stirrbligande ögon rik-

tade på sig. De komma som blixtar ur mörkret. Bjuv hajar till.

»Vem där», säger han och tänker gå upp men kommer sig inte för.

I nästa nu får lyktan en osynlig puff, så den faller i golvet och går sönder.

»Nu är själva faen lös, tror jag», mumlar gubben och reser sig men får själv en knuff för bröstet, så han åker raklång ner i britsen.

Därpå kommer ett ljudligt, utdraget bä-ä-ä.

Då skrattar Bjuv, kliver beslutsamt upp, får i mörkret fatt på ett par cirkelrunda horn och släpar hornens ägare med sig ut genom staldörren. Räv-Annas getabock, svart och demonisk som en djävul, står där avslöjad lik en simpel inträngling:

»Ska du störa hyggligt folk mett i natta, din le'e fyrfoting», säger Bjuv och ger getabocken en knuff där bak samt stänger dörren, som får några hårda smällar utifrån. Bjuvs öra uppfångar ett par hessa, avlägsna rop. De komma från Räv-Annas stuga. Och gubben hör bakom dörren, hur djuret sätter i väg bortåt dällden. Getabocken Laban har smitit ut på äventyr. Bjuv blev oförhappandes offret.

»Ja' blidde faen i mej liksom lite rädder te en början», muttrar Bjuv godmodigt och vänder åter till sin sängkammare. Nu har han inget att se vid utan klär av sig och kryper under filtarna.

Om sommarnätterna är stallet fridfullt. När hästarna stå inne i sina spiltor, skrapa de med hovarna, rycka i betslen, skubba sig mot väggarna, så hela den fallfärdiga längan skakar på sina grundvalar. Ja, ibland händer att de gnägga i korus av idel okynne. Nu hörs inte ett knäpp. Bjuv sträcker ut de stela lemmarna, så de knaka, nickar av gammal vana godnatt till sin stjärna och somnar så gott som om han låge på ejder-

dunsbolster i en herrskapssäng. Bjuv har alltid sovit gott. För den gåvan kan den gamle körkarlen tacka en god hälsa och arbetet, det välsignade, hårda arbetet. En god sömn är dess enda värdefulla belöning åt en utsliten stackare...

Den kvälmiga luften stör den gamles annars lugna sömn. Han kastar sig, svettas. Och i det omedvetna börjar hjärnan arbeta. Först sysslar den med pastor Törner. Bjuv har en längre dispyt med honom. Pastorn förebrår Bjuv, att han äger ett krucifix i kyffet. »Krucifixet är djävulens påhitt, Bjuv. Så länge Bjuv har det hos sig, går Bjuv raka vägen mot förtappelsen.» — »Men pastorn vet ju att ja' hitta't bland annat vrakgods för många herrans år sen.» — »Det beror inte på var eller hur Bjuv kommit över belätet. Ett krucifix är ett krucifix, min gode Bjuv. Kasta det i havet, om Bjuv vill rädda sin själ ur den sjö, som brinner av eld och svavel.» Nu blir Bjuv obstinat — det är han aldrig i vaket tillstånd. Sådant tjänar i alla fall ingenting till.

Bjuv säger:

»Ja' ger håken i pastorn — krucifixet me' förrexten.»

Då försvinner Törner, som om han uppslukats av någon osynlig. Men i stället hör Bjuv ett utdraget flabbskratt. På avstånd ser han några Blåsöpojkar stå och göra gubbar. Bjuv låtsas inte höra. Han smacker på Bläsen. Bläsen försvinner, som om även han slukats upp. Och med honom vagnshäcken. Bjuv sitter ensam på sin brits och stirrar ut i halvdunklet. Då får han plötsligt se den lede själv. Skam har bockhorn. Benen äro fyra till antalet. Bockfan står och nickar: »Nu tar jag dej, din gamle räv med hull och hår.» Och den lede tar Bjuv på hornen. Det bär i väg med hisnande fart över svindlande svarta stup, över klippor, över avgrunder. Slutligen sväva de två

mellan himmel och jord. Bjuv vågar inte se upp. Han sitter gränsle på den onde och håller sig krampaktigt fast i hornen. Bjuv skakar i alla leder. Slutligen för-
 mår han inte sitta kvar längre. Han glider av, faller — faller — faller och vaknar ute på betesmarken. Bjuv kan inte fatta, att han är hemma igen. Men när gubben hämtat sig från den första förskräckelsen, ser han sig försiktigt omkring. På betesmarken finns bara en häst: Bläsen. De andra äro försvunna. Borta på vägen kommer förvaltaren själv ridande på sin svarta hingst. Han pekar åt Bjuv och skakar ridspöt. Bjuv hukar, liksom ville han gömma sig men fattar i nästa nu mod — rusar upp ifrån sitt nattläger, tassar ut i stallgången, slår upp dörren och fortsätter genom grinden. Rakt fram ligger betesmarken. Han kan inte se ett enda djur därborta (nattdimma ligger som en silverskir slöja över dällden). Bjuv kallsvettas, lyfter huvudet och lyssnar. Blicken, i vardagslag skum och närsynt, blir med ens fjärrskådande. Han kan se ända bort till granitbrotten. Där är arbetet i full gång. Släggorna gå. Hamrarna knacka. Mejslarna ritsla. Tjogtals körkarlar hålla som bäst på att lasta. Hela nejden dallrar som symfoniskt klingande silversträngar. Men människor och djur röra sig likt dimfigurer, lätt insvepta i samma skira slöja, som vilar över dalen och dällden. Bjuv är naken så när som på arbetsblusen. Den har han både dag och natt. Ängestsvetten pärlar. Bjuv har för första gången försummat sitt arbete. Han vill ta sats och rusa bort till betesmarken för att hämta Bläsen. I detsamma smattra hästhovar som trumvirvlar tätt bakom honom. Ett ridspö viner. Bjuv vacklar för ett slag över axeln — gubben vaknar, slår upp ögonen för att bättre kunna med blicken följa den bortjagande ryttaren, — ryttaren, kors i jesse namn, ä' de' inte unga fröken Adèle, förvaltarns dotter.

Hon sitter gränslösa på sin ridhäst. Endast en gördel kring midjan. Gördeln liknar ett par simbyxor. Håret fladdrar för det lätta morgondraget. Den gamle körkarlen nyper sig både här och där. Vet ännu icke om han är vaken. Men fröken Adèle försvinner bort mot badviken. Bjuv ser, hur ridhästen plumsar i med den unga fröken på sin rygg. Nu simmar han, så det om bogen forsande vattnet ger eko. Häst och ryttarinna försvinna bakom en utskjutande udde.

Men nu har den silverskira slöjan lättat. Borta på bergen syns ingen levande varelse och nere i betesmarken ligga hästarna på sida, med huvudet dolt i manen. Bjuv ser åt öster. Några absintfärgade strimmor stiga upp ur töcknen. Strimmorna sluta sig samman, bli allt flera. Absintfärgen gulnar, får glans och kraft. Ett tu tre stiger solen upp ur strimmornas kaos, stiger upp som en gudom — dagen gryr.

Med ett barns nyvaknade undran har Bjuv följt solspannets förberedelser — precis som om han aldrig förut bevittnat en gryende dager. Men den plötsliga övergången från sömn till vaka har liksom gjort honom till barn på nytt. Bjuv glömmer bort, att han står som ett löjligt åbåke. Om någon nu finge se honom, skulle man tro, att han plötsligt fått en skruv lös. Och sitt förstånd ville Bjuv först som sist ha respekterat. Det är gubbens stolthet. I ett anfall av fruktan och rädsla gör Bjuv plötsligt helt om och skenar — ja, skenar in genom staldörren och bort till sin brits. Någon sömn kommer inte ifråga. Nattens händelser ge hans ännu halvt omtöcknade hjärna fullt upp att göra.

IV.

Fröken Adèle är sexton år fyllda. Som en ynglings hennes kropp. Och hon har ett mod, ett våghalsigt mod för tio. Ingen kan tämja henne. Här ute på de yttersta skären lever fröken Adèle i frihet. Och hon begagnar den. Stiga upp med morgonrodnaden, kasta sig på Kaiser och sätta i väg som en stormvind rakt ner i havsviken utgör om somrarna hennes favoritnöje. Adèle och Kaiser äro som ett. Och i vattnet tumla de om, så det forsar om Kaisers bringa, bred som en stridshingsts. Mor är förtvivlad. Far bekymrad. Böner, förmaningar förgäves.

»Min dotter skal dränka sich», säger pappa.

Och mamma:

»Adèle, hur skall du sluta?»

»Som mamma —»

Efter morgondoppet bär det åter av i galopp hem till Slottet. Flickans vita lemmar och det svartglänsande smäckra djuret äro som skulpterade i ett stycke. Varje detalj är fysisk skönhet och harmoni. Men hovarna smattra mot den hårda vägen som trumvirvlar. Och ensamma äro de. Ingen har nånsin sett dem — mer än gamle Bjuv. Fröken Adèle skrattar så tårarna trilla, när hon tänker på den gamle från stallet. Han stod som en sömngångare. Vad gick åt gubben? Adèle undrar hit och dit. Vid ritten tillbaka syns han inte till. Lunkade väl in i stallet igen. Fröken Adèle skulle

ha lust att sova där en natt eller ett par. Det vore livat. Men utan fars och mors vetskap, förstås.

Fröken Adèle rider rakt in i stallet. Utanför dörröppningen måste hon lägga sig platt över Kaisers hals för att inte gå av på mitten. Kaiser får en kyss på nosen, en klapp över läندن. Kaiser vrider längtansfullt på den graciösa halsen, som om han gärna ville ha flera smekningar av sin unga härskarinna. Men fröken Adèle har brått med att gå till sängs, innan någon vaknar. Förebråelser och varningar kan hon inte tåla.

Förvaltaren Winters enda dotter bebor med sin guvernant en lekstuga, som ligger längst bort i trädgården. Stugan har lek- och lektionsrum i mitten samt ett sovrum på vardera sidan. I det ena bor Adèle själv. I det andra fröken Alma Tågarp, Adèles guvernant. Fröken Tågarp har order av fru Winter att på alla sätt förhindra nattliga äventyr. Men unga Adèle passar alltid på att smita ut, då fröken Tågarp ligger i sin djupaste slummer. Och nu är inte klockan mer än halv fyra. Som ett tassande kattedjur stryker Adèle in genom grinden och fram till lekstugan. Men just då hon hunnit upp till trappan, far fröken Tagarps persienne upp med ett hiskligt buller. Ett halvgammalt, en smula förgrämt ansikte, sätter näsan ängsligt mot rutan. Fröken Adèle, tyst som en mus, kryper tätt intill dörren. Så går persiennen ner igen. Försiktigt, oh, så försiktigt, vrider unga fröken upp den gammalmodiga klinkan, tar av sig badtofflorna, som ännu drypa av vatten och slänger dem ifrån sig. Därpå går Adèle in i sitt sovrum, kastar ut badbyxorna genom det öppna fönstret, rullar ner och kryper till kojs, naken som hon står. Varken mor eller guvernanten kunna få henne att ta på uatlinne om sommarn. Fröken Tågarp säger: »Det är oanständigt att

ligga så där.» Oanständigt? Fröken Adèle har ingen aning om vad ett sådant ord betyder. Nå, blygsel då? Inte det heller. Hon vill ingenting ha på sig. En blir nog varm ändå. Voilà.

Klockan nio knackar fröken Tågarp på sin elevs dörr:

»Tid att stiga upp, Adèle.»

Fröken Tågarp, som talar långsamt och med olika betoning på varje ord, är vid alla tillfällen ytterst noga med nyanseringen. En främling t. ex. behöver inte misstaga sig på hennes ställning i huset. Hon hör inte till tjänstefolket. Men rösten är lite pipig. Adèle brukar hämma sin guvernant bara för nöjet att få vara lite barnsligt elak. Men sådant har fröken lärt sig att ha överseende med — därför att hon måste.

Fröken Tågarp har vistats i det Winterska huset sedan dotterns tionde år. Först försökte fru Winter att sätta Adèle i Uddevalla flickläroverk. Men hon kom hem redan i början av andra terminen. Föreståndarinnan sade till Adèles mamma:

»Bästa fru Winter, vi kan inte tämja er dotter. Flickan förstör komplett undervisningen i klassen. Så många upptåg har inte jag varit vittne till på trettio år. Den lilla vildkatten kan inte sitta stilla i en halv minut. Ta guvernant, till hon lugnat sej. Det är mitt råd.»

Och nu har fröken Tågarp undervisat Adèle i sex långa år. För en guvernant bli de långa — ohyggligt långa. Den ende man kan tala till som en jämlike är pastor Törner. Men de två råkas så sällan. Därför blir varje sammanträffande med honom en upplevelse. Värst är vintern. Då känner sig fröken Tågarp lik en fånge. Och när det våras, tänker hon resa — tänker år efter år. Men ett, tu tre håller sommaren sitt intåg även därute i yttersta havsbandet. Till och med de dystra granitbergen se inte så skrämmande ut då.

Och därtill äger man sin personliga frihet, har full lön — 50 kr. i månaden — och får vara sig själv efter behag. Och åren gå. Fröken Tågarp har vuxit in i vanorna. Hon kan inte lösslita sig — och förra året kom så unga pastor Törner till Blåsö. Fröken Tågarp tycker, att hela ön fått ett trevligare utseende sen dess. Hon börjar rent av att trivas med sin enförmiga, kuvade existens.

Tio minuter efter guvernantens knackning är Adèle färdigklädd, kliver ut i lekstugan, hälsar:

»Morn, lilla tant», (ett stående uttryck, alltid lika).

»Go morron, Adèle», hälsar fröken Tågarp släpigt tillbaka.

»Va' tant ä' fin i dag. Vit klänning, vita skor, vita strumpor å nya tennishatten. Ska bort å hälsa på pastor Törner, säj?»

Guvernanten blir med ens skär i hyn, skakar huvudet. Förebråelser tjäna ingenting till.

»Nå, men varför är tant så fin i dag då?»

»Vi får ju främmande från Göteborg.»

»Vi — hahaha. Tant är allt bra lustig.»

»Nu ska vi gå upp och äta frukost.»

»Jaha, de' ska vi göra. Jag är tjuven så hungrig.»

Guvernanten skakar huvudet igen.

»Tjuven säger mamma, så de' så —»

De gå.

På vägen upp till Slottet:

»Har Adèle och Kaiser varit ute i natt — om mamma kanske frågar?»

»Ne' då — om mamma kanske frågar.» Adèle härmar guvernantens »kansje».

»Tyckte mej höra några misstänka ljud?»

»Inbillning, lilla tant. Jag har snusat hela natten.» —

Slottets glasveranda går genom båda våningarna. Den övre användes till matsal om sommaren. Från

dess fönster når blicken långt, långt ut till havs. Blåsö-
bergen ligga bakom fasaden — en skön sak, tycker
fru Winter.

Då fröken Tågarp och Adèle komma upp i veranda-
matsalen, är frukosten redan dukad. Men herrn och
frun syns inte till. Adèle går fram till bordet, tar en
bit uppskuren skinka mellan fingrarna, gapar och låter
den försvinna.

Fröken Tågarp, flickans uppfostrarinna, ser inåt
våningen med ett par ängsliga ögon.

I detsamma höras tunga, knarrande steg: förvaltare
Winter gör sin entré. Herr Winter är en 50-års man.
Blond och muskulös. Dragen grova och hårda. Håret
snagat intill huvudskålen. De rödbruna mustascherna
vidna uppåt, den vänstra lite mer, beroende på att
denna omedvetet får mera ans än den högra. Herr
Winter tvinnar den oupphörligt. Herr Winter är klädd
i en tobaksbrun home-spunkostym med knäbyxor. Han
gör på långt håll ett barskt och bestämt intryck. De
utstående ögonen, den slutna munnen och den kraf-
tiga, tvära hakan tala om vilja och kommando. Men
då förvaltaren upptäcker sin dotter, vekna dragen
märkbart. Han säger:

»Morjen, Puppchen, hast gut geschlafen?»

Adèle nickar, springer i hans famn, griper fast i
vänstra mustaschen, tvinnar den energiskt.

»Na-na, lilla kat. Vorsicht ausgeboten. En kuss,
Puppchen —»

Adèle kysser sin far mitt på mun.

»Du smakar pipa, pappa.»

Herr Winter sneglar på guvernanten, skrattar bull-
rande.

Nu kommer fru Winter inseglande. Hon är en liten
späd brunett i 40-års åldern. Dragen ointressanta men
regelbundna. Ingenting frapperar. Varje detalj är väl

knådad. Den första hon ser är guvernanten, som niger djupt. Fru Winter besvarar hälsningen med att lyfta och sänka ögonlocken, som om hon redan vore trött.

»Morron, mamma», säger Adèle.

»Gomorron, mitt barn», svarar mamma, fixerande dottern från ovan till nedan, sedan ser hon liksom förebrående på guvernanten.

Denna förstår, tar på sig en urskuldande min.

De båda makarna hälsa varann med en kort nick, som åren och den enformiga ensamheten gjort till en stereotyp manöver. Den är sig lik.

Och så går familjen till bords. Fru Winter håller upp brödbacken. Herr Winter tar först. Sedan dottern. Sist fru Winter själv. Därpå flyttas brödbacken över till fröken Tågarp. Husan, en jämtjock och rultig skärgårdsjänta, bjuder omkring skinka och ägg i samma ordning som hennes matmor bjudit brödet. Därpå sätter Fina fatet ifrån sig på serveringsbordet och försvinner.

Ingen har så frisk aptit som Adèle.

»Ät inte så glupskt, kära barn», förmanar fru Winter och tillägger med en sidoblick på fröken Tågarp, »man kan tro att du haft nattvaka igen.»

»Adèle har sovit hela natten», infaller guvernanten.

»Ja, de' har jag, mamma.»

Herr Winter blandar sig inte i den konversationen. Han äter, hugger ur stora bitar på sin smörgås, tar djupa klunkar i sejdeln, vars lock varje gång öppnas och slås igen med en militärisk gest.

Ute är kav lugnt. Havet skimrar i smaragd. Himlen har samma färg. En stenskuta passerar på utgående nära stranden. Den för en lortig tysk vimpel i aktern. Herr Heinrich Winter nickar förströdd åt vimpeln.

Fru Winter ser också skutan. Den ger henne anledning att säga:

»Fröken vet väl, att vi få främmande från Göteborg i dag?»

»Ja, frun.»

»Adèle skall vara i vitt och se ut som min dotter.»

»Ja, frun.»

Adèle:

»När kommer dom, mamma?»

»När som helst, tänker jag», och fröken Tågarp får åter en sidoblick.

Adèle, som just då tycker synd om sin guvernant, säger med en nödlögn:

»Tant *ville* jag skulle ta min vita dräkt, mamma.»

»Du ska göra som tant säger, Adèle.»

»Oui — oui —»

Mamma, redan märkbart trött:

»Adèle, då —»

Under resten av frukosten tala herr och fru Winter om de väntade gästerna och lämpligaste sättet för deras underhållning.

Sedan säger herr Winter: Mahlzeit — och reser sig. De andra följa exemplet. —

Administrationsbyggnaden är en envåningslänga, målad i vitt och på hög granitgrund. Till ingången leder en trappa med balustrad. Också den i sten. Byggnaden utgöres av ett halvtjog smårum med dörrar mellan varje. Innanför den gemensamma entrén löper en smal korridor. Från denna är direkt ingång till samtliga rum. Mitt emot entrén ett rum, större än de andra. Tvärs över dörren på en emaljskylt:

AVLÖNINGSKONTOR.

Varje fredagseftermiddag efter slutat arbete samla sig arbetarna ute på backen för att i tur och ordning

hämta sin veckoförtjänst. Kassör Flod, en klotrund, flintskallig 50-års herre med pincenez, mustascher som förvaltare Winter och alltid i blå kavaj, delar ut avlöningen. Varje man har en liten rund pappask. På locket står arbetarens namn. I samma rum en kassörs-assistent, en maskinskriverska och en pojke.

Till höger om avlöningskontoret ligger arbetskontoret. Där erhålla förmännen sina order för vidare befordran ut till respektive arbetsplatser. Detta kontor liksom förvaltarens står i direkt förbindelse med huvudkontoret i Göteborg.

Till vänster om avlöningskontoret kamrerarekontoret. Därefter korrespondensavdelningen. Och slutligen förvaltare Winters privata kontor, vars väggar äro så gott som tapetserade med färglagda provkartor på olika sorters granit samt geologiska kartor, utvisande de olika brottens kvalitet, fyndigheternas utbredning och djup, m. m.

Kartorna, gamla och gulnade, hänga där mera för syns skull. Fyndigheterna exploateras inte efter geologiska och vetenskapliga beräkningar. Man exploaterar efter principen: ju lättare att bryta desto bättre. Men mitt på ena väggen ett väggfast glasskåp. I detta skåp förvaras hundratals olika prov av användbara stenarter — en i sitt slag unik utställning, som inget museum i världen har maken till.

Förvaltare Winter går som vanligt först igenom de order som pr telefon inkommit från huvudkontoret, delar upp dem för de olika brotten — hans speciella göra — samt ger därpå arbetskontoret order och direktiv.

Herr Winter har varit stationerad på Blåsö i tjugo år. Han känner i detalj varenda kvadratmeter och vet var brytningen lönar sig bäst. Av arbetskontoret erhåller sedan förmännen sina order. På detta sätt har man

arbetat i årat. Allt går i gamla hjulspår. Men herr Winter är motorn, som förstår att ta ut förtjänsten till bolagets belåtenhet. Tack vare honom har detta företag blivit en av de största granitindustrierna i Bohuslän. Bolagsledningen i Göteborg, under vilken Winter i egenskap av förvaltare sorterar, vågar sig inte på honom, när han sätter den sidan till. För arbetarna är Winter den omutlige och hårde chefen — de veta inte av någon annan. Förbundsledningen har på alla sätt och vis sökt komma Winter till livs. Ingen tar så lite reson, då nya tariffer skola göras upp och fixeras. »Tysken», som arbetarna sinsemellan kalla honom, är i själva verket kung på Blåsö, även om han, sedan arbetarna kommit i majoritet, numera aldrig deltagit i kommunens allmänna angelägenheter. De få styra och ställa efter behag. Men går självsvaldet för långt, kallar han dem tillsammans på »Huset» och läser lagen. Den myndige förvaltarens uppträdande gör effekt. Den tysk-svenska brytningen understryker effekten. Många av arbetarna förstå honom inte. Men blandspråket liksom skrämmer dem — tills de yngre ånyo hojta till sig ledningen. Då existerar ej förvaltaren. Han är mindre än ingenting — tills härnäst. Men i luften ligger ett ständigt, aldrig helt stillnat motsatsförhållande, som börjat öka, sedan kommunist- och syndikalistelementen skaffat sig inflytande även i Svenska stenhuggeriarbetareförbundets avdelning nr 186 Blåsö. Lenins porträttförstoring vid sidan av Branting på en av väggarna i Folkets hus illustrerar utvecklingen. Förvaltare Winter säger, att det är »en ferbandet skandale». Och han har med näbbar och klor försökt få arbetareungdomens Messias avlägsnad. Förgäves. Lika gärna kunde förvaltaren be pastor Törner ta bort Frälsarebilden av målat glas framme i kappellets kor. Kommunismen är en tro, lika

starkt anammad som Jesu lekamen och blod. Och de som bekänna sig till Lenins lära agera martyrer för sin tro. Fast sådant förstår varken förvaltare Winter eller pastor Törner. —

Under de oroliga strejkdagarna för ett halvtjog år sedan träffades fru Winter av en sten från Blåsö brygga, just då hon skulle resa till Uddevalla. Stenen orsakade ett svårt krossår i bakhuvudet. Fru Winter måste ligga på sjukhus ett par veckors tid. Hon vägrade kategoriskt att återvända till Blåsö, om inte Slottet fick egen brygga. Herr Winter tog hustruns parti. Bolaget föll till föga. Bryggan ligger ett par stenkast från administrationsbyggnaden.

Herr Winter älskar arbetet. En gång i kontorsstolen absorberas allt hans intresse av löpande göromål. Förvaltaren glömmer bort, att familjen väntar främmande från Göteborg vilken stund som helst.

Plötsligt blir herr Winter störd i sina arbetsberäkningar av en gäll sirénvissla. Då Uddevalla- eller Göteborgsbåtarna passera, skola de enligt överenskomelse signalera, om Slottets invånare vill med eller önska få något ärende uträttat. Förströdd kastar förvaltaren ett öga genom rutan. En elegant lustyacht närmar sig bryggan. Winter undrar ett par sekunder. Sedan reser han sig brådskande med ett: »Die Gothenburger, gewiss», byter ut kontorsrocken mot home-spunkavajen och hastar ut.

På vägen ner till bryggan går förvaltaren fatt sin hustru och dotter samt fröken Tågarp. Alla i vitt. Guvernanten ser ut som en herrskapsdam. Herr Winter undrade på avstånd vem den främmande damen var. Han höll på att inte känna igen dotterns guvernant, fast hon varit i familjens tjänst hela fem år.

Men Adèle ropar på långt håll:

»Nu kommer Tysken —»

Fru Winter nyper sin dotter i armen och fröken Tågarp får återigen en talande blick.

Först i närheten av bryggan hinner herr Winter upp dem.

De komma i grevens tid. Lustyachten lägger just till. Tvenne gästar med »Marianne» i båge över bröstet hoppa i land med var sin tross. Trossarna äro så vita, att de glänsa som nyspunnet silke i solen.—

På däck står en klunga segelklädda damer och herrar.

När landgången lagts ut, stiger herrskapet Winter ombord, välkomnande sina gäster. Först och som sig höves Granit A.-B. Svecias direktör, herr Lage Rangel med fru. Förvaltaren Winter sorterar närmast under denne. Direktör Rangel är en 60-års man. Lång och slank. Figuren väl bibehållen. Rödlätt och slätrakad så när som en liten gråsprängd skäggtipp i hakvecket. Hans fru Laisa, tretton år yngre, är likaledes högväxt och slank. Hon ser ut som fyrtio. Det enda tecknet på den annalkande ålderdomen är halsen, som börjar vissna. I det svarta håret glänsa enstaka silvergrå strimmor. Ansiktet är liksom mannens regelbundet. Åren har farit varsamt fram med båda två.

Sedan kommer turen till herrskapet Northon. Herr Henry är sig lik: korrekt, förekommande och älskvärd. Fru Marianne börjar lägga på hullet. Och de indolenta anlagen hålla synbarligen på att mogna. Fruarna Northon och Winter äro gamla barn- och ungdomsväninnor.

Sist kommer turen till grosshandlaren Jonas Herner, en medelålders ungtkarl, slätrakad även han, men frodig. Grosshandlaren Herner är ensam innehavare av den gamla från fadern ärvda firman Jacob Herner & Co., Kommanditbolag. Firman gör i trä, pitprops och korrugerad plåt. Även han hör till familjen Winters

personliga umgänge. Då herr Herner hälsar, skrattar hela ansiktet, medan ett öga oavvänt sneglar på unga fröken Adèle. För ett par år sen såg han henne sist. Då var hon ett barn. Nu, ja nu... Med kännaremin mumlar grosshandlarn för sig själv: tusan i alla fall. Men när herr Herner hälsar på den unga damen, betar han sig som en gymnasist. Adèle tycker, att herr Herner ser lustig ut. Och så har han ett sådant märkvärdigt sätt att stirra just på henne. Kan nån begripa varför han stirrar. Sist nicka gästerna en passant åt fröken Tågarp. De nicka ganska vänligt, ty hon hör till familjen. Herrarna Rangel, Northon och Herner äro klädda i G. K. S. S.-kavaj, vita byxor och vita segelskor. Fru Rangel bär vit segelmössa med kokard. Fru Northon vit filthatt.

Granitbolagets direktör har ett verkligt ärende. Han skall inspektera — mer för syns skull. Och så kommo de intima vännerna överens om att göra den långa turen med skeppsredare Northons magnifika lustyacht, som har både matsal, salong och sovhytter.

Sällskapet tågar i spridd ordning upp till Slottet för att dricka kaffe och grogg. Sedan ett bad i viken. Adèle gör oombedd konststoppvisningar. Hon simmar både hund och katt och indian. Herr grosshandlare Herner beundrar henne mest. En sådan najadisk ljuvlighet. Han törs inte tänka en hemlig tanke till slut. Men med tiden... Från badet fortsätter man upp till Slottet igen, där herrarna Rangel och Winter lämna det övriga sällskapet på en stund, ty direktören vill göra ifrån sig ärendet så fort som möjligt.

Inspektionen undanstökas på en halvtimme. Respektive arbetsrapporter ligga färdiga till granskning. Kassan är i ordning. Allt är i ordning.

»Vi ha mycket, mycket goda tider just nu», säger direktör Rangel.

»Ja-ja», nickar förvaltaren och vrider mekaniskt upp vänstra mustaschen med högra handen.

»Men man vet aldrig hur länge. Ett tu tre kan vi få ett bakslag.»

»Ja-ja.»

»Den svenska stenindustrien är tyvärr beroende av exporten. Tryter orderstocken måste vi ransonera arbetstiden igen, Heinrich.»

»Ja-ja.»

»Nå, nu är väl i alla fall karlarna nöjda och belättna? Goda förtjänster och fulla arbetsdagar.»

»Man vet nix. Snart gar aftalet ot. På Folkets hos har man schon bångat diskutira hegre minimum-tariff —»

»Är dom från vettet?»

»Ja-ja.»

»Vi kan inte betala ett öre mer.»

»Nein. Aber så bald de ha micket arbeit, kommt oro i loften. Ja-ja.»

Direktör Rangel skakar betänksamt huvudet. Aldrig annat än oro.

»Vi litar på dej, Winter.»

»Ja-ja.»

Herr Winter är fåordig.

Då de båda herrarna komma in i Slottets trädgård, flyger dem en förlupen boll till mötes. Herr grosshandlare Herner och fröken Winter spela tennis. De tre fruarna sitta ännu kring kaffebordet. Skeppsredare Northon står på en av terrasserna med kikare för ögat.

»Vilka önska följa med oss upp i bergen», frågar direktör Rangel.

Damerna tiga. Jonas Herner och fröken Adèle äro upptagna med sitt spel. Grosshandlaren har lagt av sig kavajen. Skjortan uppfläkt. Han svettas som i ett

ångbad, pustar lik en blåsbälg. Jonas Herner måste uppbjuda alla sina krafter att hålla fröken Adèle stängden. Han vill inte visa sig sämre.

»Fasligt, va' Jonas är intresserad av tennis i dag», tycker fru Northon och tillägger:

»Hemma kan man nästan aldrig få honom me' på ett parti.»

Men skeppsredare Northon sällar sig genast till herrarna Rangel och Winter.

»Jag har aldrig sett ett storbrott», säger han.

De tre herrarna gå åter ut genom grinden.

Fru Winter ropar med ansträngning:

»Herrarna kommer väl hem i tid till lunchen?»

»Jawohl», svarar herr Winter med ett dovt mullrande.

De slå in på samma väg som körkarlarna. Solen bränner. Stenmjölet virvlar upp för varje steg. Stads-herrarna svettas. Efter en stund frågar direktör Northon:

»Ha vi långt att gå?»

»Trekvarts timme», svarar herr Rangel.

Och herr Winter nickar:

»Ja-ja», och vrider mustaschen.

Till vänster om vägen ligga de stora, ännu orörda granitbergen. Våldiga massiv, med breda hjässor.

Direktör Rangel pekar på dem och säger med stolthet:

»Fyndigheter för tjugtals miljoner kronor bara här.»

»Varför bearbetas de inte då?» frågar Northon.

»Vi har nog för decennier framme i brotten och ändå skalar man bara på ytan.»

»Ett sådant slöseri.»

»Javisst. Men folket vill så ha de'. Stenindustrien är ännu ett hantverk. Och stordriften, den verkligt lönande maskinella stordriften, låter vänta på sej. Men

den kommer väl, då motoriseringen av de svenska vägarerna på allvar blir aktuell. Då först kan vi börja tala om stenindustrien som en nationalekonomisk faktor att räkna med. Exporten är osäker. I dag full drift, i morgon kanske halv, beroende på rena tillfälligheter, lågvalutor m. m.»

Förvaltaren Winter interfolierar då och då med ett ja-ja och en nick, kort som en accent.

Skeppsredaren Northon:

»Men den bohuslänska granitindustrien har i alla fall en betydande export, inte sant?»

»Jovisst. Förra året utskeppades enligt tillgänglig statistik 451,887 tons. Och nettobeloppet av handslagen gatsten gick samma år till 10,433,947 kronor.»

»Över tio miljoner», utropade herr Northon.

Rangel:

»Ja, onekligen en betydande summa. Men denna summa kan liksom antalet arbetare mångdubblas en gång, ty stenindustrien har framtiden för sig tack vare bilismen, som fordrar och kräver hållbara vägar. Till en början beror allt på transportfrågans praktiska lösning. Nu ställa sig järnvägsfrakterna orimligt höga. Sedan måste de vägunderhållningsskyldige genom en klok propaganda lära sig inse, att granitbeläggningen i längden blir billigast.»

Northon:

»Du rör vid ett stort problem, som svenskarna hittills troligen inte ägnat en tanke åt.»

Rangel:

»Ja, ett stort problem. Granitindustrien kommer en gång att spela en mycket stor roll i Sveriges ekonomi. Fyndigheterna äro hart när outtömliga, om de blott bli bearbetade efter radikalt nya maskintekniska principer. Vi känna oss faktiskt endast som pionjärer. Men vi begära, att statsmakterna på allvar låta föranstalta

en effektiv geologisk undersökning av granitfyndigheterna och framför allt att den oinskränkta rovdriften på laglig väg hejdas, medan tid är.»

»Att du, som är så klarsynt, inte söker driva fram denna radikala omgestaltning av stenindustrin?»

»För gammal», direktör Rangels svar på hans egna projekt.

De tre herrarna ha under tiden hunnit fram till själva samhället och slå nu in på en av de små, trånga gränderna.

Husen likna fiskarstugor. Men de äro solidare. Till varje hus hör en täppa. På trapporna sitta välnärda kvinnor och virka, sticka eller prata. Stojande, brunstekta ungar i alla åldrar leka utanför husen. De ha en öppen blick och runda kinder. Deras kläder äro hela.

»Vilka bo här?» frågar herr Northon.

»Till största delen dagavlönare och stenhuggare samt en eller annan fiskarefamilj.»

»Det går tydligen ingen nöd på människorna.»

»Nej, inte nu, men när arbetet tryter uppe i brotten, är nöden genast framme. Som överallt annorstädes förstår folket inte att spara och stenindustrin är som jag nämnde mer utsatt för fluktuation än någon annan.»

Gränden går i sakta stigning mot brotten. Innan någon av dem vet ordet av är man uppe på det väldiga krönet. Djupt därnere blåna vikar och sund — längst ut havet och på andra sidan fjordarna nya granitmassiv, det ena mäktigare än det andra. Herr Northon tar kikaren. Vilket grått och öde men på samma gång imponerande landskap. Allting är storvulet.

Här och där i terrängen ser Northon i kikaren en ensam man eller två med släggan. De likna kryp.

»Bryter man hur som helst?»

Rangel:

»Javisst. Marken tillhör bönder på fastlandet. För några kronor om året arrendera de ut brytningsrätten till någon arbetare, som hugger för egen räkning utan ekonomisk beräkning. Det finns hundratals dylika privata stenbrott bara här i trakten. Karlarna bryta var som helst och hur som helst. Ingen kan hindra dem.»

»Tusan så pittoreskt i alla fall —»

Rangel nickar.

Winter mumlar:

»Ah, die Parasiten —»

De tre herrarna fortsätta vägen upp mot brotten. Överallt är arbetet i full gång. Släggorna klyva luften. Halvnakna, muskulösa gestalter dyka upp här och var ur schakten, en och annan låter släggan sjunka för ett ögonblick. I nästa nu sveper den genom luften igen. Silverklangen tonar, sprängskotten gå. Vid ett av de otaliga brotten stannar sällskapet. Herr Northon vill se hur det hårdaste av allt arbete går till.

Stenhuggaren håller just på att ritsla ett block. Förvaltaren Winter, som personligen känner varenda man häruppe, nickar och säger:

»Wie jets, Hard?»

Den unge stenhuggaren låter släggan vila för några sekunder, torkar svetten ur ögonen och svarar som en jämlike:

»Åjo vars —»

Samtidigt kastar han ett sneglande öga på de båda andra herrarna. Även bolagets direktör är honom obekant. Johan Hård har aldrig sett sin överste chef förut. Herr Northon nickar gemytligt.

»Inget leksaksgöra», säger han, då Hård råkar missa med släggan: blocket gör inte min av att dela sig i ritslan.

Hård svarar inte utan låter släggan vina en gång till i förargelsen. Northon ser, hur armarnas, pannans och tinningarnas ådernät är spänt till bristning. Men nu delar sig blocket som på kommando. Stenhuggaren ser likgiltig ut för resultatet. En självklar sak att det skulle dela sig. De tre herrarna följa en stund hans arbete. Northon är intresserad för varje detalj, medan direktör Rangel ånyo utlägger sina teorier om rationell stordrift. Johan Hård, skenbart arbetande med intensiv iver, lyssnar med båda öronen. Och samtidigt rinner honom Josups ord i minnet. Pojken ska en gång bli sin egen patron. Men med direktör Rangels ord har ett alldeles nytt och främmande perspektiv med ens gått upp för honom. Johan är trots friheten bara en fattig arbetare och kan aldrig bli mer, så länge han står här. —

Efter en stund nicka de tre herrarna farväl och försvinna.

Johan Hård följer dem med blicken, medan tankarna virvlar om i hjärnan som en häxdans. Han känner sig plötsligt olustig och måste uppbjuda all sin kraft att åter låta släggan gå. —

När herrarna komma hem till Slottet står en härlig lunch dukad under ett träd. Skeppsredare Northon berättar om besöket uppe i brotten. Han berättar som vanligt så levande, att damerna rent av få lust att gå dit upp, de också.

Efter lunchen dåsar man vid kaffet, gör några timmars tur med Marianne ut till havs, går sedan i land och tar ett kvällsbad.

Supén bjuder herr Northon på. Han har en skicklig kock ombord. Och klockan 11 samlas gästerna i Mariannes lilla förtjusande matsal, medan de båda gastarna hänga upp kulörta lyktor och små elektriska lampor med färgat glas. Just då sällskapet bänkar

sig kring bordet, strålar lustyachten med ens i en sällsam eklärering, som fantastiskt bryter sig mot den lätta skärgårdsskymningen över klippor och hav. En kompakt skara Blåsöbor, mest kvinnor och barn, beundra härligheten från bryggan, som är fritt tillgänglig i kväll.

Senare på natten avbränner grosshandlare Herner ett sprakande fyrverkeri på Marianne. Det syns långt ut till havs.

Men ensam på sin stugutrappa sitter Johan Hård försjunken i underliga drömmar, medan blicken, stor och rund som ett barns, följer de exploderande rake-ternas gnistregn i sommarnatten.

V.

De bohuslänska stenhuggerierna hade inte haft så goda tider på årtal.

Bostadsproduktionen, länge förlamad, vaknade till nytt liv. De storbrott, vilka specialiserat sig på byggnadssten, blevo plötsligt överhopade av beställningar. Ja, det nerlagda Klippö, vars utsökt finkorniga granit endast bröts till ornamentala utsmyckningar, levde upp. Den gamla yrkesstammen, grånade män med en bildhuggares öga och hand, återvände från diverse tillfällighetssysselsättningar, som endast nöden tvingat dem att utföra.

Men den största brådskan var rådande i de stora gatstensbrotten. Från alla länder kommo beställningar på den svenska graniten. Och bolagen kunde diktera sina priser oberoende av valutaförhållandena.

Blåsö arbetade för högtryck. Granit A.-B. Svecia, som praktiskt taget ägde hela samhället, måste skyndsamt uppföra tvenne nya ilastningsbryggor på ostsidan, för att båtarna skulle slippa att vänta onödigt länge. Väntetiden fördyrade lasten. Sysslösa män från andra industrier strömmade till. Stenhuggareyrket var dem främmande. De sysselsattes som lastare, storstens- och blockkörare, schaktare och skravlare. Somliga finga nöja sig med det ännu simplare jobbet att transportera bort de ständigt växande skrothögarna,

vilka hindrade de riktiga körkarlarna och deras foror. Skroten vräktes i havet.

Det stora stenhuggaresamhället har inte sett så mycket folk på tider. Nykomlingarna äro till största delen ogifta män i 20—30 års åldern. Nästan varje familj består sig med en eller flera inackorderingar.

Gubben Bjuvs son är kranmaskinist och heter Blåberg. Hans hustru Albertina driver sedan ett decenium tillbaka ett litet kafé, det enda på ön. På skylten av plåt Metropol. I goda tider ger Metropol god avkastning. Blåbergs lägga av för de onda tiderna. De komma lika säkert som amen i kyrkan.

Blåbergs äro gnidiga. Mårten, pojken deras, vansläktas inte. Men gamle farfar vill ej ha med dem att göra. Han logerar helst hos Bläsen. När fru Blåberg erbjöd gubben att bo på Metropol, sa han nej tack. Erbjudandet var inte allvarligt menat utan tjånade endast som svepskäl mot onda tungor. De påstodo, att fru Blåberg, en välmående matrona, skändes för gubben och fruktade, att han skulle orsaka besvär. Inte kan en heller ta betalt av sin svärfar.

Metropol blev nu Blåsö pensionat. Fru Blåberg köpte matvaror i parti från affärsmän och slaktare i Lysekil. Husets ena gavel bröts upp och lägenheten utökades med ett stort rum, som rymde liggplatser för fem man. Om dagen användes rummet till möteslokal av de unga arbetarna, vilka vid sin king-king pratade bort en stund på kvällen.

Även Blåsö specerihandlare, inte mindre än fyra till antalet, levde upp och gjorde goda affärer. Deras små bodar eller rättare schapp, voro överfyllda med varor. Där fanns snart sagt allting en arbetare kunde önska sig. En stor del av veckoförtjänsten hamnade hos dem. Men i Folkets hus planerades ett kooperativt företag, så arbetarnas sura förtjänst slapp att gå till

dessas parasiterande mellanhänder. Föreningsstyrelsen hade en gång förr, då förtjänsten var god, försökt med kooperativitet. Men den slog inte väl ut, ty när företaget äntligen kom i gång, inskränktes arbetstiden. De små krämarna togos till nåder igen. De lämna lite kredit, tills bolaget får mer att göra.

Nu däremot, då de goda konjunkturerna tydligen komma på allvar, är tiden mogen att realisera de kooperativa planerna och låta parasiterna stå där med långa näsor. Johan Hård tillhör dem, som ivrigast pläderar för saken.

Men lönefrågan är viktigare än allt annat. Den diskuteras i tid och otid.

Om någon vecka utgår det gamla kollektivavtalet mellan Västra Sveriges Stenindustriidkareförbund och Svenska Stenindustriarbetareförbundet på Sveriges Västkust. Förtroendeman Rask, en tillgänglig, ljushyllt värmlänning, har varit ute i distrikten på en orienteringstripp för att sondera den allmänna stämningen. Herr Rask, f. d. finstenhuggare, känner motståndaren. Han vet, att någon löneförhöjning aldrig kan komma i fråga. Stenindustrien arbetar även under högkonjunktur på osäkra bobiner. Herr Rask framkastar i försiktiga ordalag sina tvivel på förbättrad tariff. Gott och väl om arbetsgivarna vill prolongera gamla avtalet. Han känner stämningen även på det hållet. Men herr Rask, tränad i många lönestrider, vågar inte direkt säga sin personliga mening. Sådant kan bli tusan så riskabelt. Dels på grund av att Rask är stenarbetarnas avlönade representant — och enligt gängse praxis bör en sådan principiellt alltid ta sina uppdragsgivares parti — dels på grund av de yngre, syndikalistiskt och kommunistiskt sinnade elementen. De ta varken rim eller reson.

Men när förtroendeman Rask kommer hem, sätter

han upp en ämbetsskrivelse, på goda grunder framläggande sina betänkligheter angående högre tariff. Av skrivelsen sändes en kopia till varje avdelning. Respektive styrelser sammankalla medlemmarna inom lykta dörrar för att diskutera saken. Den är brådskande.

På Blåsö, där meningarna gå starkt isär, hör Johan Hård till dem, som rösta för prolongation. I regel äro de äldre för och de yngre mot en förlängning av gamla tariffen, trots att dessa senare tjäna lika mycket som familjefäderna. Men gubbarna ha varit med om så mycket bråk i sin dag. Samtliga äro emellertid eniga om, att stenhuggarnas arbete, det tyngsta av allt, betalas sämst. Ackordsarbetaren tjänar högst 50 kr. i veckan. Dagavlönaren 37—38. I yttersta havsbandet och ute på skären måste alla slags livsförnödenheter hämtas från andra samhällen. Transport och extra mellanhänder fördyra varorna. I städer och industrisamhällen på fastlandet finnas arbetaregrupper, som ha dubbelt så mycket betalt.

»De' beror på att stordriften inte är rationellt genomförd», säger Hård. »Men vänta bara. Snart ska också vår tid komma.»

En av oppositionsmännen:

»När? Jo, när vi ä dö'a å begravna. Under tiden sväller bolagsdirektörerna ut te miljonärer. Men vi arbetare blir bara fattigare å fattigare. Nej, nu djävlar ska vi klämma te så de' känns.»

Han applåderas intensivt av en skara meningsfränder.

Något definitivt beslut kan man emellertid inte enas om, utan mötet ajourneras på ett par dagar.

Under tiden anländer till Blåsö arbetarekommuns sekreterare Johan Hård en konfidentiell skrivelse, ställd till nr 186 Blåsö. Den är undertecknad av Lysekils-distriktets ordförande enligt uppdrag och inbjuder

samtliga bohuslänska styrelser till ett hemligt diskussionsmöte i stenhuggarnas huvudstad nästkommande lördagseftermiddag. Skrivelsen påpekar vikten av att denna inbjudan hålles hemlig. Den får inte ens komma till förbundsledningens öra. Hård förstår, att initiativtagarna medelst en forcerad omröstning vill ställa ledningen inför ett fullbordat faktum. Av andemeningen i skrivelsen framgår tydligen att tariffen bör sägas upp. Johan Hård meddelar sin ordförande, som också är ordförande i Blåsö kommunalstämma, innehålllet. Denne vilken lutar åt oppositionssidan (för att stå väl med de unga), låter samma kväll sammankalla förordningsmedlemmarna och läser upp skrivelsen.

Efter slutad omröstning bestämes, att 186 skall genom sin styrelse delta i mötet. Resultatet meddelas Lysekilsavdelningens sekreterare påföljande morgon pr telefon.

Detta inträffar i början av veckan. —

På lördagseftermiddag — om lördag arbeta stenhuggarna endast 3½ timme enligt avtalet, övriga dagar 8½ — avreser styrelsen för Blåsöavdelningen till Lysekil med ångaren Robert Thorburn. Ombord befinna sig redan förut representanter för ett halvtjog avdelningar i distriktet — sammanlagt ett 40-tal personer. Alla äro gamla bekantingar. Blåsöborna gå omkring, skakande näve — ett kort handfast slag, som på sitt sätt vittnar om, att alla tillhöra ett och samma yrke. Karlarna diskutera lågmält för att inte någon utomstående skall få nys om resans verkliga avsikt. Annars är inte ovanligt att distriktets arbetare efter veckans enformiga slit och släp därute i den stora enformiga ödsligheten slå sig lösa och hemsöka stenhuggarestaden.

Johan Hård råkar höra tvenne medresande utbyta tankar om honom och hans kamrater:

»Nu blir de' luft i luckan. Stenhuggarna kan vända ansjovisburken* upp och ner, så jäklar anamma.»

Granitens betvingare framkalla undran och beundran.

När ångaren lägger till vid Lysekils kaj, ser Johan Hård på det intilliggande torget spridda grupper här och var. Alla helgdagsklädda. Av deras hållning och skick känner han igen sina yrkeskamrater.

Klockan går på fyra. Klockan fem skall sammanträdet i Folkets hus ta sin början. Johan går i land, nickar här, tar i hand där. En och annan är lite röd i all den barkade brunskan. En och annan lite mera högröstad än vanligt. Och ögonen klippa. Johan ser förstående. En svag doft retar törsten. Längre sedan den tillfredsställdes. Han tittar på klockan, kilar sen upp till det närbelägna hotellet och får sig ett par konjaker. Alltid något. Mer får inte Johan på en gång. Och mer vill han inte ha nu. Men sedan. Ja, sedan...

Då Johan Hård en stund senare stiger in i stora mötessalen, är nästan varje plats besatt. Tydligt ha även icke-styrelseledamöter passat på tillfället.

Johan stannar vid dörren, spanande efter en plats. Estraden, som användes till diverse ändamål för både nytta och nöje, är tom. Men i en stol framför den brunbetsade, med ett rött skynke draperade talarestolen står Lysekilsavdelningens gamle ordförande Janne Granat, en massiv åldrig, med sneda, något framåtlutande skuldror, böjd nacke, uppstruket, gråblått hår och utstående, håriga öron. Hela nedre delen av ansiktet är skäggigt. Ögonbrynen buskiga. Näsan, liknande en trubbig triangel, dominerar hela ansiktet. De små, bruna ögonen lysa av gott förstånd. Gubben

---

* Lysekil är centrum för den svenska ansjovisindustrien.

Granat ser genast Johan Hård. Han nickar värdigt och farbroderligt som en veteran.

Mötet har ännu inte öppnats. Janne Granat stryker handen betänksamt över den skäggiga hakan, lutar sig av gammal vana bakåt, medan ögonen mönstra de församlade. Så fattar han med båda händerna i talarestolen, sväljer ett par gånger och öppnar munnen. Röstens gamla, välkända malmklang är oförbrukad:

»I egenskap av Lysekilsavdelningens ordförande ber jag få hälsa eder välkomna. I vet allesammans va' saken gäller. Jag behöver därför inte tala om orsakerna. Men innan vi nu övergår te förhandlingarna ber jag er utse en ordförande för detta möte.»

Han håller upp och ser sig omkring.

Spridda röster i salen:

»Granat — Granat — Granat —»

»Har I någon annan å föreslå?»

Spridda nejrop.

»I så fall ber jag få tacka för förtroendet.»

Janne Granat tar en paus, dricker en klunk vatten och börjar:

»Kallelse till detta möte, har som I vet, utgått från Lysekilsavdelningen å förhandlingarna är hemliga. Tills vidare.» (En tjuvglimt i gubben Granats ena öga.)

Johan Hård har under tiden fått plats på en av de främsta bänkraderna. Han nickar till höger, till vänster. Alla känna Johan Hård, en av den bohuslänska stenhuggarekårens förgrundsfigurer.

Men ordföranden fortsätter:

»Te en början ber jag få konstatera, att de' aldrig rätt så goda konjunkturen i vårt fack som nu. Vi gamle, som hängt i ända sedan förbundets start år 1897, kan intyga detta. De' har under dessa år varit mörka tider å ljusa för oss stenhuggare. De ljusa är

dock lätt räknade. Jag påstår utan överdrift, att inget annat fack genomkämpat så hårda å tunga år som vi stenhuggare. Svält å umbäranden, uselt betalt, inskränkt arbetstid å oviss framtid — så har livet tett sej för oss år efter år. Jag vell bara erinra om kristiden. Nej, inget fack har haft'et så bekymmersamt. Men vi har inte gett oss, kamrater. Vi har kämpat, svultet å hoppats på bättre tider hellre än att övergå te andra fack. Ty vi stenhuggare älskar vårt yrke, fast jobbet ä' de' tångsta å hårdaste av alla. Nu tror jag emellertid fullt å fast, att de goda tiderna kommer på allvar. Ingen stenhuggare behöver gå sysslolös. I många distrikt är arbetsstyrkan fördubblad. Gamla brott, som inte bearbetats på årtal, kommer åter te heders. En gammal stenhuggares hjärta fröjdas som aldrig förr. Men nu är också tiden äntligen inne för oss att få vår brökaka större. Få ä' inte rätta ordet. Vi måste tilltvinga oss vår rätt. Arbetsgivaren ger sannerligen ingenting självmant. Eller hur, kamrater? (I korus: nej.) Ne', de' har vi fått erfara. Men passar vi inte på nu, begår vi förräderi mot oss själva. Ja, ett förräderi begår vi, kamrater. (Bravo.) Vi måste driva fram en ny tariff. Förbundsstyrelsen ställer sej avvisande. Men vi, som me' egna ögon ser hur landet legger, begriper den saken bättre. Kamrater, vi måste säga upp tariffen. 10 % tillägg på den gamla bör enligt min mening bli minimum å de' ä' för att diskutera denna viktiga fråga samt om möjligt besluta redan i kväll, som vi sammankallat er. Ordet ä' nu fritt. Kom ihåg vår princip: saklighet å lugn. Inga långa haranger. Vi stenhuggare säger vår mening tvärt å bestämt. Eller hur, kamrater?» (Janne har rätt.)

Nu skall diskussionen börja. Gubben Granat fattar sin klubba, den gamla kära ordförandeklubban, som han hållit i sina valkiga nävar ett par decennier.

Först blir några minuters tystnad. Hostningar, harklingar, viskningar, fotskrap mot golvet. Tunga, framåtböjda skuldror vrida sig åt sidorna. Kraftiga, rost-röda nackar mörkna i färgen av salens stigande rötmanadstemperatur. Och maskulina utdunstningar blanda sig med hettan till den sedvanliga folkmötes-atmosfären.

Ordföranden svänger klubban:

»Nå, uppmanar han, säj nå't nu, då. Eller har I fått tunghäfta?»

Johan Hård är den förste som bryter tystnaden.

Johan Hårds ord bruka väga tungt i diskussionen. Men det är ingen hemlighet att han på senare tiden börjat bli ganska moderat.

Johan:

»Kamrater. I solidaritetens namn ber jag bestämt få avslå förslaget om att uppsäja avtalet. (Mummel här och var.) Då vi i vår avdelning ute på Blåsö nyss diskuterade frågan var jag av samma mening. De' ä' sant, att vi har goda tider just nu. Men di började för en månad sen. Om en månad kan di vara slut. Vi har tyvärr alltför många exempel på den saken. Ingenting ger mej anledning att se annorlunda nu. Så länge hela produktionen i vårt fack beror på utländska köpare, som bara passar på valutavängningarna är enligt min mening de goda tiderna en tillfällighet. (Hör, hör.) Ja, en tillfällighet. Bakslaget kan komma när som helst. Jag föreslår, att vi åtminstone formellt prolangerar gamla avtalet. Skulle de goda konjunkturerna visa tendens att bli fasta, nå då i jesse namn kan vi väl bara säja upp, fast jag tycker inte om syndikalistfasoner, som I vet.» (Mummel.)

En röst i salen:

»Han pratar skit å vell bara stå väl hos tysken.»

Vänd mot den kamrat som utslungat beskyllningen säger Hård:

»Skrikhalsar å barnungar ska hålla mun, när vuxet folk talar. Som sagt: jag för min del föreslår, att vi prolongerar avtalet samt tills vidare ställer oss avvaktande. 10 % förhöjning går inte huggerierna i land me'.»

En röst:

»Då går vi i strejk —»

»Å förstör konjunkturerna för oss själva», replikerar Johan. »Nej, låt oss tänka på konsekvenserna. De' ä' mitt råd. Tack för ordet.»

En tvär nick till ordföranden och Johan sätter sig.

Men nu kommer diskussionen i gång. Meningarna gå isär. De äldre äro för Johans förslag. De yngre, särskilt kommunister och syndikalister, angripa häftigt Johan Hård och begära utan vidare att mötet omedelbart skall besluta om uppsägning av avtalet. En och annan slår på de sentimentala strängarna, görande en jämförelse mellan arbetarnas svältliv och stenpatronernas lyx, som varenda man får dyrt betala med sin egen svett och möda.

Gamla oförrätter, gamla sår rivs upp. Man erinrar varann om de otaliga lidanden stenhuggarna måst genomgå utan att svikta, ty alla har väntat på ljusare tider och nu äro de äntligen här på allvar. Skam åt den som talar mot bättre vetande. Han är inte värd att vara kamrat.

Stämningen stiger. De yngre elementen börja behärska situationen. Gamle Janne Granat är den yngste, fast han får ingenting säga. Gubben är ordförande.

Mötet hotar att dra ut på tiden. Några skrika på resolution. Just då kommer ett telegram till ordföranden. Gubben stavar först för sig själv. Sedan läser han högt:

»Janne Granat,
Folkets hus,

Lysekil.

Arbetsgivarna betänkta på att säga upp avtalet.

Rask.»

Dödstyst i salen. Stenhuggarnas egen förtroendeman telegraferar, att arbetsgivarna tänker säga upp. Va' fan är meningen. Tänker de pressa ner lönerna? Och nu. Respekten för ordförandeklubban dunstar bort. Alla resonera och diskutera sins emellan halvhögt. Det olycksaliga telegrammet förändrar i en hast situationen. De betänksamma bli ännu betänksammare. De segervissa ungdomarna tappa humöret. Janne Granat själv ser villrådlig ut. Han fingrar lite oroligt på klubban. Egentligen kommer telegrammet lägligt, ty innerst inne hyser Granat sina betänkligheter. Men han vill alltid gälla för att vara den radikalaste bland de radikala. I själva verket är Janne Granat en slipad arbetardiplomat, som alltid vet att klara hyskan. Janne och Johan byta i hemlighet blickar. Johan begär ordet. Med sin kraftiga stämma:

»Bortsett telegrammet, som jag för min del inte fäster mej ve', får jag än en gång föreslå, att vi i enighet med vår förbundsstyrelses beslut också för vår del prolongerar avtalet. Åtminstone tills vidare.»

»Är de församlade av samma mening?» ropar Granat och svänger klubban.

Enstaka ja här och var.

Ordföranden:

»Jag förklarar frågan me' ja besvarad. Vidare: ska vi sätta upp någon resolution över beslutet?»

Enstaka nej.

Klubban i bordet.

»Är det någon, som har mer att andraga?»

Kraftiga nej.

Klubban:

»Bom — bom — bom —»

Och sedan:

»Då får jag förklara sammanträdet upplöst å tacka er för förtroendet att leda förhandlingarna.»

Borta vid dörren en röst:

»Du har ingenting å tacka för, Janne.»

Mötet avslutas med »Internationalen». Några få stanna kvar och sjunga den gamla kampsången till slut. Men då har de flesta redan försvunnit. Stenrikets huvudstad lockar.

En kvart senare är varje plats på Grand, Stadt och Parken besatta av stöddiga, handfasta karlar. Men ett manstarkt gäng tågar raka vägen ner till den förnäma Societén, för nu djävlar anamma ska en äta och dricka på allt det förbannade struntpratet.

I Societén sjunger sommarsången på sista versen. Bara någon vecka till och de grå lämmarna spikas för. Endast ett fåtal badgäster uppehålla sig i matsalen, då ett stenhuggaregäng — bland dem Johan Hård — gör en oväntad och bullrande tung entré. Golvbräderna svikta under den massiva tyngden. Stolarna vicka mot borden. Hovmästare, kypare och servitriser se generade ut. Helst skulle de velat köra ut dom där karlarna, men ingen vågar klyva näbb. Och badgästerna krypa liksom ihop vid sina bord, stirrande skygga åt sidan på dessa kraftiga, muskulösa jättar, vilka med tafatta rörelser och barnsligt naiva blickar se sig omkring. Det är som om de tillhöra en annan ras eller som om en skock karoliner plötsligt stått upp från de döda. Damernas små tunna axlar rysa under aftontoaletten. Men deras kavaljerer spela indignerade, viskande uppbrakta ord om Societéns prestige. Kon-

versationen blir inte långvarig vid supéborden denna kväll. Man gör sig ganska fort osynlig. Och nu äro bergens frie söner ensamma herrar i den stora matsalen. Det allmänna smörgåsbordet länsas gång på gång. Källarmästarn står bakom en dörr, gnuggande händer. Ömsom gnuggar han dem av rädsla ömsom av upprymd yrkesvana, ty här blir stora pengar i kassan. Men vid utgången ha redan ett par poliser fattat posto. Ett par stå utanför Grand. Ett par utanför Stadt. En halvtropp gör vakthållning i Stadsparken. Hela Lysekils polisstyrka är uppbådad och stadens invånare viska ängsligt sinsemellan: stenhuggarna är i stan. Då blir de' väl ett liv —

Men timmarna närma sig stängningsdags och de ovanliga gästerna få diskreta uppmaningar att avlägsna sig. Krögaren på Societén är angelägnast. Hovmästaren kommer fram till Johan Hårds bord, viskande honom källarmästarns ord i örat.

Johan Hård är i tagen. Inte ofta. Han fattar ett stadigt grepp kring hovmästarens smala handlove. Guldlänken, present av en välvillig badgäst, kniper åt skinnet, så hovmästaren förvrider dragen.

»Gör de' ont?» frågar Hård och tillägger, sluddrande på målet, »vi sitta här så länge vi vill, kom ihåg de', din djäkla sillmjölke.»

Runt omkring ropar kamraterna i korus: bravo, Johan. Men hovmästaren ber bevekande att få slippa skruvstället. Han slipper men får också på köpet en törn där bak.

Tvenne polisuniformer glänsa i entrén. Men de mötas av ett samfällt skratt och lyftade nävar. Ordningens väktare dra sig tillbaka. Även kypare, servitriser och hovmästare dra sig tillbaka, d. v. s. de försvinna och ljusen släckas av en osynlig hand.

Då resa sig stenhuggarna upp. På raglande ben

lotsa de sig fram till entrén. Men under vägen viker sig mer än en stol till golvet.

»Var fan är polisen», skrattar Johan.

Ingen polis syns till. I spridd slagordning tågar gänget ned mot stan.

På avstånd hörs bullrande oväsen och oartikulerade läten. Johan stramar till, lystrar.

»Stenhuggaremarschen», säger han och tar upp melodien. Den går som Napoleons marsch över Alperna. Gänget faller in — och lik en tungt rustad kolonn, på väg mot dödar och strid, marscherar truppen från Societén ner mot torget. En bit ovan Grand Hotell stannar man och ser ut över den öppna platsen. Johan gnuggar ögonen upprepade gånger. Alla ljus äro släckta. Men ett hundrafaldigt tramp ger eko i natten. Gänget skyndar ner på raglande steg. På stora torget, som ligger i becksvalt mörker, dansa kamraterna ringdans. De likna lössläppta demoner, dessa högresta, sjungande, hojtande jättar, vilka hålla varann i hand och ideligen svänga runt. Det samfällda oväsandet, skrattet, larmet, de tunga fötternas tramp mot stenväggen ger eko långt uppåt Gullmarsfjorden. Men ute på vattnet ligga tjugtals lustbåtar och segeljakter. Alla lanternor äro tända. Och som små svarta prickar röra sig de skådelystna människorna, i trygghet bevittnande denna nattliga dans utan pas och turer.

Staden är stenhuggarnas. De behärska den suveränt för ett par timmar.

Så småningom lägger sig sorlet. En efter en stupar eller försvinner på annat sätt. Johan Hård har redan avlägsnat sig. Mitt under den värsta yran kommer han ihåg Spanjora, den svarta och mulliga Spanjora.

På omvägar smyger han sig bort till Smala Gränd, som ligger i en av stadens utkanter. Svårt att hitta dit i kväll. När Johan äntligen är framme, har ruset

nästan dunstat bort. Men hans längtan efter Spanjora blir så mycket starkare.

Spanjora bor i en liten röd stuga med trappgavel. Johan knackar på. Ett fönster går upp. En hes röst skriker i natten:

»Va' i jesses ä' de'?»

»Johan, din Johan», viskar stenhuggaren och hans läppar darra av åtrå.

Spanjora, f. d. restauratris på en atlantfarare, är stor, fet och svart som en negress samt lever på pengar och kärlek. Stenhuggaren Johan Hård är en av hennes favoriter. Han är så omåttligt stark och Spanjora vill ha doner.

Men nu rasslar säkerhetskedjan, tjock som en järnlänk — Spanjoras enda beskyddare — och Johan glider in genom den trånga dörren som en vålnad.

»Jag har väntat på dej, Johan lelle», säger Spanjora och sätter fram whisky av gammalt lager.

Lagret tycks aldrig ta slut.

»Å, nu har I levt rövare igen. Ja, I är djävlia, Johan», tillägger hon och svordomen gurglar sig långt nere i halsen.

Johan nickar, kramar häftigt och hårt om de stora, hängande bröstet, biter henne glupskt i den feta nacken och tar en slurk av whiskyn, som Spanjora håller i honom som medicin.

Sen sätter hon sig gränsle över hans ben och rider ranka. Spanjora har ingenting på sig mer än en kort stubb i skotskt mönster.

Hon rider, sjunger och skrattar. Skrattet blir allt mer kraxigt, Spanjora följer Johans skiftande minuttryck med ärgigt gröna, oljiga ögon. Så skakar hon på axlarna: håret glider ner.

»Djävlar», morrar Johan, uppretad som ett jätte-

djur. Spasmodiskt sparkar han omkull tennstaken. Ljuset slocknar.

Den lilla stugan skakar som i storm. Men Spanjora sjunger med sin hesa röst en niggervisa. Ibland skriker hon till som en hynda. —

När kyrkklockorna ringa samman påföljande förmiddag, vandrar Johan Hård stora landsvägen ut från Lysekil. Johan har inga pengar till återresan. Men han känner till en brygga uppigenom. Där kan en alltid få låna båt och med den ta sig över till Blåsö.

Johan går med långa steg och knutna nävar, känner sig som en utstött. Han svär dyrt och heligt på att aldrig mer hälsa på Spanjora. Johan såg för flera år sen på en plansch en vampyr. Nu erinrar han sig planschen och tycker att svarta Spanjora påminner om den. Fy för attan svedda stenpatroner. Ja, han känner äckel vid sig själv.

En halv kilometer på andra sidan Lysekil hinner ett bondåk kapp honom.

I fjädervagnens framsäte sitter bonden själv. I baksätet hans dotter, en ung, högrest kvinna.

Bonden säger proto, frågar:

»Vart ska' han ta vägen?»

»Hem till Blåsö», svarar Johan.

»Ja, han är stenhuggare ser jag nu. Sett upp, får han åka en bit.»

»Tack», säger Johan, lyfter på hatten.

»Sett baketter om han vell», föreslår bonden och dottern gör plats.

Skönt att få åka. Himlen välver sig sagolikt blå över det bergiga landskapet. Luften är sval och ljuvlig. Johan glömmmer snart bort nattens händelser.

Bonden heter Salomon och dottern Hilma.

Snart äro de båda männen inne på ett intressant samtal om stenhuggerierna och de goda tiderna.

»Ja, nu skulle en kanske passa på å sälja ön som en har. Den ä' av granit varenda bit. Och me' kleppor så höga att en ser inget slut på dom. Den som bara hade en riktier värderingsman, så kanske de' kunde vara affär nu. Han som ä' stenhuggare å ser rejäler ut kan inte han hjälpa mej å värdera?»

»Finns inga stenhuggare på ön nu då?» undrar Johan.

»En och annan som hugger för egen del.»

»Jaså, såna — di gör stor skada.»

»Inte ve' mina berg. Räcker i evighet.»

Johan, som aldrig hört talas om den där ön förut, blir intresserad. Han vill gärna undersöka graniten och ge sitt utlåtande.

»Jag ska låta höra av mej i brev, om jag får hanses adress», säger Salomon.

»Bara Johan Hård, Blåsö.»

»Tack — tack.»

Men nu är skjutsen framme i närheten av ångbåtsbryggan. Johan stiger av, tackar för skjutsen. Salomon är en gemytlig bonde. I likhet med sina kamrater har Johan annars en alltid förutfattad antipati för allt vad bönder heter. Salomon utgör bestämt ett undantag och dottern har visst faderns sätt. Därtill är Hilma uppriktigt sagt den grannaste jänta Johan sett på år och dag.

När han tar henne i hand, rodnar hon. Johan blir riktigt försagd. På vägen hem till Blåsö har han henne i tankarna hela tiden. Den, den...

VI.

Johan Hård står och ritslar medan tankarna äro på annat håll.

Plötsligt dyker förvaltaren Winter upp vid brottet, hälsande på sin tysksvenska:

»Morjen, Hard.»

Hård rycker till, sneglar över axeln. Förvaltaren brukar sällan tilltala någon under arbetstiden.

Hård nickar kort och avmätt tillbaka, böjer sig sen åter ned över blocket.

Men Winter har visst något på hjärtat:

»Na, Hard — hum — ni fortjenar mange pengar nun. Micket arbeit, jawohl. Und den gamla tariff är prolongirad, jawohl. Das ist gut.»

Den barske herr Winter betraktar Johan Hård med en viss förtrolig vänlighet. Hårds otillgänglighet dunstar bort. Tysken är nog bättre än sitt rykte. Han ser riktigt gemytlig ut.

Men herr Winter fortsätter:

»Som ni vet är forman (förman) Berg tot —»

Hård nickar.

»Hard kan få bli hans eftertreder.»

Johan nästan abrupt:

»Menar herr förvaltarn, att jag skulle bli forman efter Berg?»

»Jawohl. Ni är mycket ferständig und kenner berget micket bra.»

Johan rodnar under brunskan. Aldrig har han drömt om att bli förman. Erbjudandet kommer så apropå, att Johan inte får mål i mun.

Herr Winter fixerar stenhuggaren. En tjuvglimt leker i ögonvrån. Han säger:

»Na —»

Uppmaningen låter nästan som en befallning. Och vad ska kamraterna tänka? En förman får inte tillhöra fackföreningen. Johan har redan haft en del obehagligheter att utstå från de yngres sida på grund av sitt försvar för den gamla tariffen. Går han nu med på att bli förman över dem till på köpet, få de vatten på sin kvarn. Förmansbefattningen är en belöning o. s. v. Johan känner sen gammalt tankegången.

»Na, vill ni eller vill ni icke —»

»Jag tackar allra mjukast för erbjudandet men ska be att få tänka på saken några dar», svarar Hård.

»Jawohl. Morjen —»

Förvaltaren fortsätter sin väg, mumlande mellan läpparna: »den classesolidarität, den classesolidarität».

Då Winter kommer upp i matsalen för att äta lunch, rusar den resklädda dottern fram och tar med tummen och pekfinger fast i sin fars mustascher.

»Na-na, lilla kat. Vorsicht ausgeboten.»

»Ja, men pappa vi har väntat på dej för att få säga adjö.»

»Adieu? Ah na, ni skal resa till Göteborg.»

Fru Winter kommer inseglande. Även hon i resdräkt.

»Båten går om några minuter», säger hon förebrående.

»Ja-ja, habe alles vergessen. Vi måste ha en forman efter den Berg und den Hard ist sehr gut.» —

Fru Winter, nervöst:

»Arbetarna framför allt naturligtvis. Å så sten. Du blir snart som en sten själv för dina allra närmaste, Heinrich —»

Herr Winter vrider vänstra mustaschen med högra handen, sneglande snett framåt.

Nu rusar fröken Tågarp in, ropar:

»Frun, båten kommer —»

»Låt — en — komma, tant», infaller Adèle.

Men fru Winter hinner inte säga adjö till sin man. Hon rusar först ner för trappan. Efter kommer fröken Tågarp med resgepäck. Sist Adèle. Den unga damen roar sig med att rida gränsle nerför trappans granitbalustrad.

Damerna Winter bruka resa ner till Göteborg två gånger om året i toalettangelägenheter. Herr Winter har aldrig tid att följa med.

Ångaren bölar nere vid förvaltarens brygga. Men den vågar inte gå, förrän de båda damerna från Slottet äro ombord. Fröken Tågarp vinkar avsked. Hon vinkar ivrigt. Adèle ropar:

»Hälsa pastorn, lilla tant.»

Men fru Winter har redan gått in i damsalongen för att titta sig i spegeln. —

Så snart landgången lägger till vid Stenpiren skyn-
dar fru Winters mor, konsulinnan Aurore Gram ombord för att välkomna dotter och dotterdotter. Konsulinnan är en småväxt dam i 60-års åldern. De vardagliga dragen väl bevarade. I öronen hänga ett par guldberlocker. Konsulinnan går numera alltid klädd i svart siden.

Adèle upptäcker henne först.

»Godda', mormor», ropar unga fröken, svängande filthatten som en pojke.

Den gamla får tårar i ögonen av återseendets glädje. Adèle är hennes enda barnbarn.

Adèle tar sin mormor om halsen, kysser henne mitt på mun. Hon kysser henne så stormande, att konsulinns ena lösgom råkar en smula i olag. Fru Winter ser sig omkring med generade ögon. Adèle uppför sig som en jänta från landet. Får man då aldrig någon fason på den tösen. Hon är ju stora damen. Fru Winters hälsning är konventionell och avmått. Gamla mamma skulle velat få samma stormande omfamning även av henne. Men Lotten har alltid varit fjär.

»Nu ska vi skynda oss hem, ni är väl hungriga», säger konsulinnan halvhögt.

Adèle, utan moderation i rösten:

»Hungriga, ja — vi har inte ätit något på hela resan. Vi skulle vänta, för de' är så dyrt att äta på båten, sa mamma —»

Fru Winter avbryter. Med ängsliga ögonkast till höger och vänster:

»Hysch, Adèle.» Därpå i dotterns öra, »låt bli att skämma ut oss nu, är du snäll.»

Adèle hojtar:

»Oui — oui —»

Mormor skakar huvudet med låtsat allvar. Den gamla har svårt att hålla sig för skratt. Den tösen, den tösen är sig lik sen hon var en liten, liten sockerpulla.

Konsul Grams chaufför, en gammal trotjänare, tar gepäcket. Ingen ser honom mer än Adèle, som nickar bekant:

»Tjenixen på honom, saliga Lagerblad.»

Attributet har den gamle fått, för att han alltid i hela sitt liv sett nöjd och belåten ut.

Saliga Lagerblad ser i backen, men hans leende är bredare än vanligt.

När damerna komma ner på kajen för att stiga in

i bilen, står fru Laisa Rangel där, hälsande välkommen.

Fruarna Winter och Rangel mötas i ett famntag. Sedan kyssa de varann på kind. Ingen lägger märke till denna omisstydliga artighetsbetydelse mer än spritlangaren Kalle Vira, som just råkar passera.

Han sticker fram sin violetta näsa, viskar:

»Ah, ge mej en sleek åsså.»

Fru Winter:

»Usch —»

Fru Rangel:

»Usch —»

Adèle:

»Hahaha —»

Kalle Vira försvinner bakom en trave tomma margarinlådor.

Konsulinnan Gram säger:

»Vill inte Laisa följa me' Lotten hem, så får ni språkas vid. Middan står och väntar.»

Saliga Lagerblad håller redan i ratten. Motorn arbetar. Adèle sitter bredvid chauffören.

I detsamma kommer en herre fram, lyfter hatten i båge över huvudet och säger utdraget:

»Go-d-a-g, go-d-a-g —»

Han ser jovialisk ut, skrattar med hela det feta ansiktet, medan tvenne rastaxar i koppel nosa på var sin dam.

Fruarna Rangel och Winter vrida sig om på samma gång. Bägge utropa samtidigt:

»Nej, titta på Jonas —»

Grosshandlare Herner — ty det är han — går först fram och bockar sig som en ung man för gamla konsulinnan, tar sen de båda fruarna i hand.

»Hur kommer de' sej, att Jonas är här nere?» undrar fru Rangel maliciöst.

»En nyck av ödet, lilla Laisa.»

»Javisst —»

Konsulinnan gör miner åt sin dotter (middan väntar, kära ni).

Men en av taxarna upptäcker saliga Lagerblad, som hunden har ett gott öga till sedan gammalt. Taxar äro minnesgoda djur. Minnet tillhör inte det behagliga slaget. Saliga Lagerblad råkade en gång spruta vatten på Pollux, som är ett rasdjur. Och nu skäller Pollux på saliga Lagerblad, skäller kort och distinkt. Pollux tvillingbroder Castor hjälper till. Vid sidan av Lagerblad skrattar någon med sina lungors fulla kraft.

Herr Herner, som inte låtsat om fröken Adèle förut, går fram för att se efter, vem som skrattar så där hjärtligt. Tablå. Herr Herner rodnar och ser alldeles förfärligt bortkommen ut, fast han är gamla karlen.

Fröken Adèle finner sig, säger:

»Herr Herner, jag tycker att ni kan gå hem me' e'ra hundar.»

Fru Winter rodnar i sin tur. Mycke', mycke' länge sen. Hon tvingas utropa mot sin vilja:

»Men Adèle, då —»

Konsulinnan gör slag i saken: knuffar till saliga Lagerblad, som på momangen förstår signalen. I nästa nu försvinner bilen.

Herr Herner lyfter åter hatten i båge över huvudet och säger:

»Far-v-ä-l —, far-v-ä-l.» Andra stavelsen är sympatiskt utdragen, ja nästan tonande. Men Castor och Pollux skälla och skvätta på samma gång.

Konsul Gram bor i engelska kvarteret vid Avenyen. Engelska kvarteret är det noblaste. De små privatpalatsen försedda med vackra förgårdar. Köksavdelningens och tjänstepersonalens bostäder ligga i botten-

våningen, försedd med fönster, påminnande om en båthytt.

När sällskapet stiger in i tamburen, kommer konsul Gram trippande ut. Han är liksom konsulinnan liten till växten men ser mindre ut än hon. En snövit skäggkrans går runt ansiktet från öra till öra. Det tunna, vita håret benat i mitten. En ljusröd svål skyntar fram mellan hårstråna. Ansiktet gult och insjunket. Den smala näsan lite vinröd i toppen. Näsborrharna ljusbruna. Konsuln snusar. Nå, vad gör han då? Snälla ni, konsuln gör ingenting nu för tiden. Men i sin kraft dagar drev han med kraft och profit expedition- & skeppsmäklarefirman Lorens Gram & Co., som nu är i andra händer. Resultatet av detta arbete utgöres av en sorgfri ålderdom och tvenne stenfastigheter i Vasastan.

Adèle flyger i hans famn med sådan fart, att stelbenta morfar ryggar baklänges mot tamburvågen.

»Lilla, kära morfar», säger enda barnbarnet och kysser den gamle först på ena kinden, så på den andra.

Morfar blir andtruten. Fru Winter måste med våld befria sin far.

Men den gamle skakar på huvudet av sinnesrörelse, tuggande gommarna av idel glädje.

Därpå går sällskapet till bords. Konsulinnan berättar om grosshandlare Herner och hans taxar. Hon berättar lugnt och sakligt som en humorist. Adèle tycker inte riktigt om, att man roar sig på herr Herners bekostnad. Förresten har Adèle inte tid att höra på mormor. Adèle äter.

»Stoppa inte så fasligt», förmanar mamma.

Mormor:

»Ät kära barn så mycket — du — vill —»

Mamma:

»Men Adèle är sjutton år. Hon måste lära sig att äta med måtta.»

Konsuln:

»Kära Lotten, låt flickan äta —»

Dotterdottern:

»Tycker Adèle också.»

Efter middagen måste fru Winter vila. Hon går in i sitt gamla flickrum, som alltjämt står orört. Men fru Laisa Rangel sitter kvar en stund hos de gamla och Adèle, som berättar om allt som hänt ute på Blåsö sen sist. För allt har Adèle ett vaket intresse. Och allvarlig kan hon vara när så behövs. Adèle berättar om gubben Bjuv och hans Bläsen, hon berättar om pastor Törner och fröken Tågarp, om galna Fanny, om Tulli Molén och Johan Hård men framför allt om sin favorit, den svartglänsande Kaiser och deras nattliga badritter. Fru Laisa Rangel ryser. Mormor och morfar rysa.

»Men detta får ni inte tala om för mamma.»

»Nej, vi ska tiga», säger mormor så allvarligt som möjligt.

Och morfar:

»Din mormor var också en yrhätta —»

»Men aldrig mamma, morfar?»

»Nej, aldrig mamma.»

»De' kan jag tro. Men mamma är nog bussi' ändå.»

»Fru Laisa Rangel får tårar i ögonen. Fru Rangel är barnlös. Men själv har hon alltid gått som barn i konsul Grams hus, ända sedan Lotten och hon börjat i samma klass. Många år sen dess. —

Direktör Rangel ringer efter sin hustru. De äro bjudna till skeppsredare Northon på supé.

Fru Rangel reser sig, tackar.

»Hälsa din mamma och säg att jag pinglar henne i morgon. Vill inte störa nu. Hon behöver vila.» —

I tre veckor brukar fru Winter med dotter vistas i Göteborg. Man skall göra uppköp här, uppköp där, gå på teatern, gå på bjudningar hos gamla bekanta — med ett ord ekipera sig och leva upp efter den långa isoleringen ute i havsbandet.

De första åren hade konsul Grams enda dotter vantrivts alldeles oerhört därute. Men så småningom lade vanan sin sordin över denna avskilda tillvaro, där månader gingo utan någon jämlike att språka bort en stund med. Heinrich syntes bara vid måltiderna. Men han var snäll, sade aldrig emot sin hustru. Ja, så flöt livet i samma lugna fåra. Men hade ej Adèle funnits till, skulle fru Winter inte kunnat uthärda. Adèle distraherade. —

Fru Winter vaknar av våldsamt pianoklink. Stycket känner hon igen: »Jag vaktar mina pullor små» ur Audrans Lyckoflickan. Hemma på Blåsö har hon också väckts ur sin middagsslummer av den där biten. Fru Winter går in i salongen. Vid hennes gamla flygel sitter Adèle. Händerna gå som släggor uppe i Blåsöbergen. I var sin vilstol morfar och mormor. De gamles drag lysa som förklarade. De varken höra eller se sin dotter. Hon hostar upprepade gånger. Men pianot kan fru Winter inte överrösta. Slutligen upptäcker konsulinnan henne. Den gamla nickar förtjust och pekar tyst på en stol. Konsuln gör en halvt motvillig rörelse med huvudet. Halsenorna spänns till bristning. Även han nickar. Då går fru Winter fram till Adèle och säger irriterad:

»Stanna nån gång —»

De gamle se besvikna ut.

Adèle släpar handen över alla tangenterna. Fru Winter håller för öronen.

»Slutackordet, lilla mamma», kvittrar Adèle och reser sig upp.

De gamle byta blick i hemlighet. De se just då lika odygdiga ut som dotterdottern.

Klockan 7 går fru och fröken Winter på Cosmorama. Stycket heter »En kvinna bland kvinnor». Huvudrollen utföres av den berömda svenska filmstjärnan Sylvia Brant. »En kvinna bland kvinnor» är en högmodern, amerikansk film, inspelad i Hollywood. Fru Winter har i illustrerade magasin läst en hel del om Sylvia Brant, infödd göteborgska. Hennes karriär kan ge stoff till en roman.

Men så väl mor som dotter hålla på att somna mer än en gång under föreställningen, ty filmen är av det introspektiva slaget. Och den vita duken har liksom lite svårt att ge liv åt olika, märkvärdigt fina och subtila själsrörelser.

»En sån dum film», viskar Adèle.

Fru Winter tystar på henne, ty hon ser, att publiken är djupt gripen mellan gäspningarna.

Nästa dag börjar butikspringet. Först Kornströms kappaffär, den största i stan. Fru Winter måste ha en ny pälskappa.

Kornströms ligger vid Kungsgatan. Affärslokalerna likna salonger. Här och där posera eleganta vaxmannekänger i sista modet. Utmed väggarna bekväma fåtöljer. En medelålders dam kommer fram. De nötblunda, spelande ögonen fara yrkesvant över de båda inträdande damerna. Hon är en ståtlig kvinna med vinnande drag, avrundade rörelser och heter fru Månsson. Efter en första snabb fixering lyser fru Månsson upp som en sol, kindernas gropar, den sensuella munnen och de vita tänderna — allt formar sig till ett intagande, älskvärt leende. Samtidigt böjer fru Månsson hela ryggen, gör en diskret nigning och frågar med en lätt skorrning på rösten, varmed hon kan stå damerna till tjänst.

»Jag har visst haft den äran förut», tillägger fru Månsson och anslår ett förtroendefullt tonfall.

Fru Winter nickar. Hon har köpt mer än ett plagg av fru Månsson och alltid funnit, att man tryggt kan överlämna sig åt hennes smak. Den klickar aldrig.

Fru Månsson är avdelningsföreståndarinna, expedierar endast finare kunder. Hon har provision och gör även för egen del goda affärer tack vare sitt vinnande sätt.

»Har damen några särskilda önskningar i år?»

Fru Winter:

»Jag funderar på en sälbisamkappa med persiankrage.»

Fru Månsson lyser upp ännu mer. Rösten blir nyansrik som en skådespelerskas. Tjogtals modeller att välja på — alla av sista mode från utlandets förnämsta centra. Fru Månsson nämner de olika firmornas namn. Hon uttalar var och en på ett i språkligt hänseende korrekt och formfulländat sätt. Den ena modellen efter den andra plockas fram. Några vaxmodeller blottas. Adèle beskådar deras nakenhet med ett barns undran och nyfikenhet. Därpå inhöljas de i senaste fashions. Varje detalj kommenteras av fru Månsson. Hon smeker och stryker över skinnet, gör egna reflexioner, talar om det rent av konstnärliga framställningssättet — men gör aldrig några köpförslag. Sedan provar fru Månsson modellerna på sig själv, figurerar, vrider och vänder sig som en yrkesdriven, levande mannekäng. Det hela är en uppvisning i försäljningsteknik, parad med anlag och många års erfarenhet.

Sedan skall fru Winter prova. Fru Månsson säger sin mening om de dyrbaraste plaggen på ett opartiskt sätt. Fru Winter står rådlös. Fru Månsson hjälper henne till rätta som en god väninna. Slutligen stannar fru Winter för en sälbisamkappa i capesmodell. Den

kostar 1,500 kronor med 2 % kassa. Fru Winter betalar kappan kontant.

»Och vart får vi lov att skicka den?» frågar fru Månsson med en röst, som plötsligt råkat bli mera alldagligt affärsmässig. Den är inte personlig längre.

»Till min far konsul Gram —»

»Avenyen?»

Fru Winter nickar.

Fru Månsson följer artigt de båda damerna till dörren.

Då hon förvissat sig om, att de äro ute på gatan, säger fru avdelningsföreståndarinnan till första bäste expedit:

»Stenbaronessan Winter på Blåsö —»

Två par ögon mötas i djup förståelse. Men nu kommer nya kunder...

Damerna Winter fortsätta Kungsgatan upp. Klockan slår 12 i Domkyrkan. Utanför varje butiksfönster stanna de, betraktande höstsäsongens första nyheter. Den trånga citygatan vimlar av folk. En smal våd av septemberhimmeln skimrar opalblå mellan hustaken. Privatbilarna komma i långa rader, upptagande den smala affärsgatans hela bredd. Damer i förmidagstoalletter skymta genom kupérutorna. Här och där stannar en bil. Chauffören hoppar ner, öppnar kupédörren. Ett pudrat, sminkat och indolent ansikte blir synligt, de ryska stöfletterna glänsa i solglansen. Ovan stövelskaftet en flick av silkesstrumpan i ljus kulör. Damen svävar över trottoaren, som vore hon på väg till en visit. Sidenkjolen frasar. Örringarna glänsa, dingla, blixtra. I handen den broderade börsen. Butiksdörren mitt emot glider upp, som om den öppnats av en osynlig hand. Damen försvinner. Fru Winter känner en tagg i sin själ. Hon hör till samma klass som dessa damer men måste gå

eller åka i hyrkärra. Fru Winter har sin existens på Blåsö. Dottern hyser inte sådana känslor. Adèle glädder sig på ett naturbarns sätt åt det rörliga livet runt omkring, tjuvas av de färgrika butiksfönstren. Själva den tunga, dunstbemängda cityodören insuper hon med förtjusning. Adèle hinner bara inte se allt som kommer i hennes väg. Och den unga damen får knuff på knuff, för att hon viker åt galet håll.

Nästa besök gäller en skofirma. Både mor och dotter köpa stöfletter på expeditens inrådan.

»Va' mamma har tjocka ben», säger Adèle.

Fru Winter rodnar. Expediten ser åt sidan, ler diskret.

Sedan kommer turen till en lärvtkramhandlare. Pappa ska ha nya skjortor. Fru Winter själv köper dessutom $\frac{1}{2}$ dussin pyjamas av silke i olika färger. 3 par åt sig själv, tre par till dottern.

Fröken Adèle undrar halvhögt, om hon inte kan få prova ett par genast. Men sådant går ej för sig. Adèle tänker, att dom där pyjamas blir bra att ha, när hon rider barbacka på Kaiser.

Utanför det stora varuhuset Dröse & Allert står en fil av privatbilar. De stora svängdörrarna av glänsande nyputsad mässing och tjockt spegelglas gå ständigt runt. Farten regleras av tvenne galonerade vaktmästare. I en av de övre våningarna ligger en mycket frekventerad lunchrestaurang. Damerna Winter glida med strömmen in, passera nedre våningens packade trängsel av kunder bort till en av hissarna, som hastigt för dem upp till restaurangen. Ett ryskt balalajakapell spelar Tschaikowsky. Den stora salen är fullproppad med damer. Ett öronbedövande kackel i skilda tonarter blandar sig med balalajkaorkestern.

Nästan vid varje bord sitta två, tre eller fyra damer med sina shinglade och bobbade huvuden intimt lu-

tade samman, munnen går, medan ögonen snurra runt, ty här finns stoff på lager för fri bearbetning. Tjocka dunster av hundratals olika parfymnyanser, lukten av puder, mysk, matos och animala utdunstningar sväva omkring som osynliga moln, skapande en feminint pikant känsla av trevnad och trivsel.

En hovmästare — fager att skåda — skaffar med tjänstvillig ansträngning plats.

På gångarna mellan borden kommer och går en oavbruten ström av damer i alla åldrar. Ett ha de gemensamt: de äro välfödda, välklädda, se belåtna ut. Hela denna ström har ett enda mål: smörgåsbuffén, som ligger längst bort. När de komma tillbaka lysa ögonen av oförställd glädje, ty assietten är rågad med Dröge & Allerts smörgåsar, ah, så läckra. Fröken Adèle vill också ha smörgåsar. Fru Winter dricker en kopp te. Det känns skönt att få försvinna i massan bland lika-sinnade. Utan saknad tänker fru Winter på Slottet, Heinrich och fröken Tågarp.

Men ett, tu tre slutar musiken. En sekund, en enda av tystnad, sen hörs ett hiskligt oväsen, ty alla resa sig på samma gång. Handväskor knäppas. Stolar skrapa. Bord dunka i golvet. En larmande kvinnomassa störtar besinningslöst nerför trapporna, knuffande, trampande varann, nickande åt varann, pladdrande, skrattande, gestikulerande. De stinna kropparna pressa på. Alla ha brått. Det är som om en boskapsjord föstes i väg av osynliga pådrivare.

Damerna Winter följa med strömmen. Hux flux stå de på trottoaren utanför Dröge & Allerts varuhus.

»De' va' skojigt, mamma», säger unga Adèle, betalande omilda knuffar med samma mynt.

När de komma hem står en stor blomsterkorg på bordet.

»Jonas Herner», upplyser konsulinnan och visar kortet.

»Till damerna Winter. Med tack för den förtjusande sommaren på Blåsö. Från

Jonas Herner.»

Fru Winter ser på sin unga dotter och ett lika sällsynt som vackert smil kommer och går över de tunna, annars stela dragen.

Veckan ut spring i butiker. Sedan komma invitationerna. Direktör och fru Rangel bjuder på middag. Skeppsredare Henry Northon hämtar till supé. Konsul Gram ger i sin tur middag. Dessemellan måste fru Winter vila en dag. Fröken Adèle deltagar för första gången i sällskapslivet som en vuxen. Sidenhuset furnerar både mor och dotter med middags- och aftontoaletter. Herr Herner har bjudit på bilturer. En gång ut till Långedrag för att äta lunch, en gång till Kungälv. Grosshandlaren vet inte, hur han skall bära sig åt för att vara riktigt artig och uppmärksam.

»Jag undrar om inte Jonas har sina funderingar på framtiden», säger fru Laisa Rangel en kväll till sin man.

»Vilka funderingar?» undrar direktören.

»Adèle —»

»Ah — hon är ju bara barnet.»

»Nå — än sen. — Jag var väl inte många år äldre jag.»

»Du pratar —»

»Får väl se — får väl se —»

Jonas Herner hör sen gammalt till sällskapsklickens närmaste umgänge och har därför varit så gott som självskrivnen vid alla bjudningar för damerna Winter. Fröken Adèle är hans bordsdam. De trivas synnerligen

bra ihop. Herr Herner spelar med talang och beräkning förvuxen gymnasist. På det viset blir paret jämmspelt och har roligt på tu man hand. Adèle hittar på upptåg, som bara herr Herner gillar. Han gillar allt hon tar sig för. Fröken Adèle tycker herr Herner är käck. Bara han inte hade en sån där otäckt stor mage och för lite hår på huvet. Adèle roade sig en gång med att blåsa på de få återstående slingorna. De flögo åt alla väderstreck. Den gången tyckte inte herr Herner så allra värst bra om fröken Winter. Om någon annan ung dam gjort på samma sätt skulle hon i herr Herner haft en fiende för livet.

En kväll har Stora teatern premiär på en Künnecke. Nu står herr Herner i tur: han bjuder hela sällskapet i avantscen — en rolig kväll. Man sitter för sig själv och kan se utan att själv ses.

Jonas Herner känner alla premiärhabiteuer på första raden till namnet. Somliga äro hans goda vänner. För dem reser han sig upp raklång och bockar som en militär. Alla i sällskapet ha kikare. Man börjar med vänster sida.

»Jonas får föreställa dem som är oss obekanta», säger fru Laisa Rangel och skrattar så högljutt, att parketten sneglar upp som på kommando.

Och herr Herner föreställer. Dessemellan berättar grosshandlaren vad han vet om herr Den och fru Den — en riktig krönika, som alla i sällskapet ha obeskrivligt roligt åt. Operetten är till för att fylla ut programmet.

Längst bort på första radens sida sitter ett par liksom för sig självt.

»Vem är den där herrn med de hårda, härjade dragen?» frågar fru Winter.

»Den där», säger Herner och riktar in kikarn, »den

där, jo, vänta lite han heter visst Martin eller Martins — har väl hetat Pett'son förut.»

»M-a-r-t-i-n», infaller fru Rangel och drar på ordet.

»Va' gör han för slag?»

»Han har skrivit en bok, som heter Gula paviljongen.»

Alla på en gång:

»Ah, ä' de' han —»

»Ja, tycker ni inte han ser enkel ut.»

Fru Rangel:

»Jo, mer än lovligt. Paviljongen var ju också enkel.»

Herner:

»Enkel — svinaktig, obehaglig i åminnelse —»

Rangel:

»Hysch, inte så högt —»

I detsamma går ridån ner för sista akten och sällskapet tar bil ner till Terrasse Hôtel.

Grosshandlare Herner bjuder även på supé.

Sällskapet utsökt. Betjäningen tiptop. Stämningen den bästa.

Vaktmästare Karlsson, herr Herners favorituppsare, far som en skottspole. När alla de andra äro upptagna med konversationen inbördes, passar fröken Adèle på att kittla Karlsson i armhålan. Karlsson håller just på att hålla sås över herr Herners fågel. Karlsson säger högt och tydligt:

»Aj faen —» Och slår bakut med ena benet. Men såskoppen håller han fast i. Konversationen avstannar tvärt.

Alla stirra på Karlsson.

Och herr Herner säger gemytligt:

»Jag tror Karlsson svär —»

Vaktmästare Karlsson illrodnar. Han är illa ute.

Fröken Adèle skyndar till undsättning. Hon säger:

»Bara jag som killa'n.»

Tablå. Och det blir detta distingerade sällskaps tur att rodna.

Men när Karlsson gått, upplöses tablån i allmänt jubel. Herr Herners mage kan inte på villkor lägga sig till ro. Den böljar.

Ja, en trevlig supé.

Ett par dagar senare resa damerna Winter hem med Oscar Dickson. Alla de intima vännerna äro nere och ta farväl. Herr Herner med en bukett röda rosor till fröken Adèle.

»Som ta-tack fö-för tre-trevligt bordsällskap», stammar herr Herner och saknaden står tydligt skriven i hans bedjande, runda ögon.

Fru Rangel knuffar bekräftande sin man i sidan. Direktör Rangel låtsar inte förstå.

Men vid Oscar Dicksons ankomst till Winters brygga väntar gubben Bjuv med en kärra. Gubben har fått order av förvaltaren att hämta alla paketerna för att genast forsla upp dem till Slottet.

Då damerna Winter stiga i land, står gubben barhuvad. Den gamla slaviska vördnaden kan aldrig gå ur honom.

I förbifarten tar Adèle gamle Bjuv i hand, stryker honom över den fårade kinden. Fru Winter seglar rakt fram. Hennes blick är fäst på Slottet. Skönt att känna sig hemma igen.

VII.

Räv-Anna vet råd för lite av varje. Och hon kan bota griller, som varken doktorer eller djurläkare begripa. —

På sista tiden vill Bläsen inte uppför berget. Bjuv måste använda både lock och pock. Vad går åt kamraten? Gammalsålder?

En eftermiddag efter slutat dagsverke beslutar Bjuv att rådfråga Räv-Anna.

Gumman sitter på trappan till sin stuga och rensar nypon, som hon sedan säljer till en av Blåsö specerihandlare. Denne i sin tur avyttrar dem till grosshandlare i Göteborg. Bredvid henne ligger Laban och dåsar med slutna ögon.

Bjuv öppnar grinden, fortsätter stigen upp till stugan. Granitskroten knastrar under trätofflorna. Räv-Anna, med stora blå brillor ner på näsan, varken hör eller ser. Men Laban är lyhörd. Bocken skakar sitt helskäg, ögonen glida upp bit för bit — i nästa nu är han på fötter, utstöter ett hest läte och tar stigen nerför i avsatsen.

Av Blåsöborna åtnjuter Laban stor respekt tack vare sina danska skallar. Fast Bjuv och Laban sedan gammalt äro goda vänner, kryper gubben för säkerhets skull bakom ett träd. Därifrån lockar han:

»Laban lelle — du känner la igen farbror Bjuv?»

Den ängsliga frågan tränger ända fram till trappan.

Räv-Anna tittar över brillorna neråt stigen, myser och ropar:

»La-ban, La-ban —»
Bocken lystrar genast.

»Jäää —»

Bjuv vågar sig fram, sneglar på Laban och säger:
»Guds frid, Anna.»

»De'samma», svarar gumman lakoniskt.

Och Laban ackompanjerar:

»Jäää —»

Sedan kilar bocken före fram till trappan, böjer knä och slår sig till ro igen.

Bjuv närmar sig varsamt. Alla hysa vördnad för Räv-Anna.

»Va' vell han?» frågar Räv-Anna kärvt.

Bjuv harklar sig. Sedan:

»Jo, jag kommer för te å fråga, va' de' kan gå åt Bläsen. Han vell rakt inte uppför berget.»

»Vell han inte uppför berget?»

»Ne'. En får ta'n me' både lock å pock å ändå slår han bakut å stretar emot —»

Räv-Anna mumlar några obegripliga ramsor, reser sig upp — det skrupna ansiktet blir med ens frånvarande. Så börjar hon niga —

Gubben Bjuv blir förfärad, kryper bakom stugknuten. — Då och då sticker han fram näsan —

Plötsligt blir Räv-Anna pinnrak. Sedan nickar hon och sätter sig, som om ingenting hänt.

Bjuv vågar sig fram.

»Nå-å», dristar han.

»Något kommer te hända på berget. Bläsen varslar —»

Bjuv, förskräckt:

»Va' varslar han då?»

»En olöcka, Bjuv — en olöcka. Mer kan jag inte

säja bestämt, för även jag är bara en människa. Men var försiktig, gå alltid före Bläsen, å håll'en i betslät när I ska uppför berget, stanna aldrig länge på ett å samma ställe —»

»Jag måste la lasta?»

»Ja, de' förstås.»

»Men dit —»

Bjuv nickar.

»Kan en undgå olöcka då?

»De' kan han, så vitt jag förstår.»

Bjuv rätar upp sig. Nu behöver han inte vara rädd. Tur att Räv-Anna finns till. Hur ska det sen gå för folk och få på Bläsö.

»Nå-å, va' blir jag skyldi' för besväret?»

»En krona», svarar Räv-Anna tonlöst och affärsmässigt som en läkare.

Bjuv tar upp sin skinnpung, betalar. Sedan önskar han Guds frid och går. Den gamle går med hurtiga steg. Men Laban rör sig inte ur fläcken. Räv-Anna fortsätter att rensa sina nypon — — —

Gubben Bjuv följer Räv-Annas råd. Han går alltid före Bläsen upp till berget, stannar aldrig i onödan på ett och samma ställe. De andra körkarlarna skratta, sägande att Bjuv är en gammal idiot, som tror på skrock. Men Bläsen tredskas inte längre.

Så småningom faller historien i glömska. Bjuv går som förr vid sidan av öket. Bläsen traskar på. Han besväras inte längre av något varsel — — —

Stenindustrien har alltjämt fullt upp med arbete. Men den handslagna gatstenen börjar röna något mindre efterfrågan. Sådant kan hända. Bläsöbolaget har i varje fall lyckats skaffa sig betydande order i byggnadssten. Hela bergväggar sprängas loss, kilas sönder i ändamålsenliga block, som sedan med

lyftkranarnas hjälp transporteras vidare ner till närmaste lastbrygga.

Brotten, där byggnadsstenen brytes, tillhör samma bergmassiv som stenhuggarnas. Somliga foror passera omedelbart förbi det lilla ångpannehuset, som levererar kraft till bormaskinerna borta vid branten. Ibland ta körkarlarna av pur nyfikenhet den omvägen fram till själva det ställe, där bormningen äger rum. Men när skottet går, får en vackert hålla sig på avstånd för att inte råka ut för kringflygande skärvor eller helt enkelt följa med den lössprängda stenmassan ner i avgrunden — ett djup på flera hundra meter. När ett sådant ras inträffar skälver berget, som om det ville slita sig loss och glida ut i havet. —

Oktober är inne. Den fruktansvärda sommarhettan ett minne. Snöglopp och regnbyar ha ömsom svept fram över bergen. Den ena dagen står stenhuggaren dyblöt av regn i sitt schakt, den andra sveper snögloppet honom i ansiktet, så han inte ser ritslan. Och temperaturen glider nyckfullt upp och ner. Skinntröjan är dyblöt den ena stunden, den andra blir den styv och isar från sig som järn. Då är släggan enda medicinen att hålla kroppen varm.

Men i dag är luften hög och ren. En nästan ljum västan far smekande fram över massiven. Dagrarna lätta. Himmelskupan vidgar sig, stiger. En lust att arbeta. Släggornas bågsvep gå i ett. Slagen mot graniten vibrera, bli till smältande mjuka ackord i rymdens glasklara eter. Och över det koboltsblå havet breder solen sitt gyllene schabrak — kanske det sista för i år...

Fororna komma och fara. De krångla sig fram i sick-sack mellan oräkneliga skrot- och stenhögar. Hjuln stöta ständigt emot alla möjliga hinder på vägen. Men arbetet tröttar inte i dag. Gamla utslitna kam-

rater morska upp sig och gnägga, när de möta varann, körkarlarna ropa mustiga glosor. —

Ovanför det stora sprängschaktet för råblock till byggnadssten arbeta sedan en vecka tillbaka några karlar med ett grovt maskinborr. Kraften överfördes på borret från det närbelägna ångpannehuset. Och männen turas ideligen om att föra borret till beräknat djup. Nävar av järn behövas att reglerande hålla fast i det med våldsamt fart mot graniten ömsom stötande, ömsom snurrande verktyget. Inte blott näve och handled skaka i kapp med borret. Hela människokroppen skälver, ty den måste sätta till all sin kraft i kampen med motståndaren.

Sedan någon timme är spränghålet färdigt och fyllt med dynamit. Ja, stubintråden redan kolnad. Men verkan, den alltid självklara verkan, uteblir.

Tre gånger å rad har hålet fyllts ånyo och skottet gått — men berget håller.

Efter tredje gången samla sig en skara stenhuggare, körkarlar och borrare för att bevittna undret. Ty det är ett under att inte den beräknade stenmassan lösgör sig och störtar i djupet. De fyra borrarna, gamla beprövade bergsprängare, veta på kornet nästan hur pass mycket dynamit som behövs och hur pass mycket av berget som skall rasa. Nu har för tredje gången alla gamla yrkesberäkningar slagit fel. Efter en kort rådplägning fyller ånyo borrhålet med dynamit. Men nu är sprängstyrkan den dubbla. Här på Blåsö, där spaltning och klåvyta i regel äro normala, har denna sats aldrig använts förut.

För fjärde gången ny stubin och den nyfikna hopen rusar undan till sina säkra observationsplatser.

Elden i tråden ormar fram, närmar sig hålet. Nu är den framme. Skottet går. En krater av stenhöl, flisor, småsten, hela flak skjuta upp i luften. En se-

kund i spänning. Skall inte heller det här skottet ta? Men plötsligt vaggar hela platån som en skuta i sjögång. Ett dån stiger upp ur bergets innandömen. Det växer, vidgas. Platån skakar, skälver. Dånstigen stiger allt högre, blir till ett djävulskt larm, som om tusen kanoner spelat upp på en gång. Ur stenhuggarebrotten syns det ena huvudet höja sig bakom det andra. Den förfärande tornadon överröstar tusenfalt alla andra ljud. Den nyfikna hopen står som hypnotiserad, nej den står som förstenad. Plötsligt gapar en djup klyfta bakom männen. De se den icke — endast förnimma — att de föras bort mot den gapande avgrunden. Men under den svindlande färden remnar massivet. Den ena klyftan uppstår intill den andra. På ett av de framåtrusande jätteblocken i hopträngd klunga en skara människoliknande gestalter. Fasan har modellerat om deras drag. Men rösten är förstummad. Vid själva branten pressa blocken på varann. Det ena reser sig över det andra. Några flaxande människolemmar slungas ut i rymden, avtecknande sig mot den glasklara luften som fantastiskt formade silhuetter — därpå försvinna de med ett oartikulerat vrål, som genast mångfaldigt överröstas av blockens och stenmassornas inferno, när de störta ner i djupet.

Tio minuter efter katastrofen är allt tyst, tyst som på en kyrkogård.

Men den genom raset avskalade platån liknar en flera meter djup, onaturligt stor klyfta, vars botten är slät som ett salsgolv och klippväggarna stå rätt upp och ner. —

Förvaltaren kommer i sporrsträck till olycksstället. Av de försvunna männen syns inte en skymt mer än lite blodstänk här och var.

Herr Winter knäpper sina stora nävar, mumlande med blicken mot skyn:

»Liebe Herr Gott, erbarme dich —»

Sedan befäller han fram de kraftigaste lyftkranar som finnas på Blåsö. Med dem kommer man inte långt. Från det närbelägna Gropö hämtas ett par ännu kraftigare. Men inte heller de förmå lyfta de nerstörtade blocken. De största måste sprängas sönder.

»Aber vorsicht ausgeboten», säger herr Winter.

Och det kan behövas. Efter andra sprängskottet flyga ett par armar och ett huvud i luften.

Hela Blåsö samhälle hjälper till med rövningen. Även kvinnorna. Men då det lösslitna huvudet och armarna flögo i luften svimmade ett par. Bland dem Tulli Molén. Johan Hård tar hand om henne. Hon vaknar nöjd och lycklig i hans armar.

På natten utsättes vakt. Och i gryningen börjar avrövningen igen. Det dröjer till fram på middagen, innan man lyckats komma åt de olyckliga — tio stycken till antalet. Alla ha sina lemmar i behåll, så när på den vilken råkat stå ytterst. Hans huvud och armar klipptes av under sammanstötningen. Men för övrigt återfinnas alla tio mellan tvenne block. Männerna ha plattats ihop som flugor mellan tvenne bokpärmar. Blod och inälvor pressade åt sidorna. När kropparna lösgöras, falla de ihop som bylten. Alla ben äro knäckta.

Sedan de döda identifierats, läggas de på ett flak. En presenning breddes över. Och den ovanliga likvagnen, förspänd med fyra svarta hästar, anträder nedfärden från brotten. Närmast likvagnen går förvaltare Winter efter honom bolagets förmän och samtliga arbetare. Somliga ha med sig både hustru och barn. Sist i processionen en brokig blandning Blåsöbor av alla kategorier: fiskare, hantverkare, handelsmän.

Färden går till Folkets hus, vars stora sal skall ap-
teras till bårrium.

I stora mittelgången stå tio på bockar uppställda
kistor. Bolaget har på morgonen låtit hämta dem på
egen bekostnad i Lysekil. Där vänta också tvenne
kvinnor, som skola svepa liken. För bekvämlighetens
skull lyftes flaket av vagnen och bäres in i förrum-
met. Dörrarna stängas. Folkmassan återvänder i
spridda grupper.

Då kropparna endast hänga ihop tack vare kläderna,
måste svepningen bli primitiv. Någon tvagning av
liken kommer inte ifråga. De båda kvinnorna avlägsna
med stort besvär ytterkläderna. Skjorta och tröja
följa med i kistan. De kunna i alla fall inte skiljas
från de söndertrasade lemmarna. När detta arbete ut-
förts, spikas locken omedelbart på och kistorna mär-
kas med de ineliggande likens namn. Det första i
raden är gubben Bjuv...

Jordfästningen äger rum i det lilla kapellet påföl-
jande söndag omedelbart efter högmässan. Kistorna
ha även här placerats på bockar i stora mittelgången.

Aldrig har det varit så mycket folk i Blåsö lilla
kyrka. Långt ut på plan står en kompakt massa, som
inte får plats därinne. Kapellet är dekorerat med grönt.
Läktaren florbehängd. Vid orgeln preludierar gamle
klockare Löving, före detta stenhuggare. Fröken
Tågarp sjunger solo.

Sedan går pastor Törner från kista till kista, håller
ut en skopa jord över locket och läser ritualen. Stora,
starka män, som aldrig ägnat en tanke åt döden och
förgängelsen, snyfta högljutt.

Efter jordfästningen bestiger pastorn predikstolen.

»Innan den sista färden anträdes vill jag gärna säga
några ord —»

Dödyst i den packade kyrkan. Sällan har pastor

Törner haft mer andäktiga lyssnare. Själv är han också som en annan. Den hårda domedagsminen, vilken pastorn alltid anlägger, så snart han kommer upp i predikstolen, syns inte till. Han talar som en människa till människor:

»Denna fruktansvärda katastrof är en påminnelse om de faror, vilka ständigt lura på eder däruppe. Ni vet mer än andra att den hårda graniten inte låter leka med sig. En enda flisa kan vara nog att skicka en människa in i evigheten. Betänken då att vara beredda. Varför rädas vi människor för döden, om inte något hinsides graven funnes. Detta har jag i dag endast velat erinra eder om. Låtom oss nu knäppa våra händer och bedja den gamla bönen så som vi lärt den i vår barndoms dagar: Fa — der — vår — som — är — i — himmelen —»

Alla mumla med, antingen de komma ihåg den gamla bönen eller ej, ty stämningen griper dem hypnotiskt. För en gångs skull härskar denne schartauanpräat suveränt över dessa sina motståndare, som i vardagslag göra spott och spe av honom. —

Så börjar kapellets klocka klämta. Långsamt, värdigt klämtar den: Bing — bång — bing — bång — som om varje slag ville hamra in vissheten om döden.

För en kort stund upplösas de hårda stenhuggare-dragen. De bli mjuka och konturlösa som en kvinnas. Sedan börja bestyren. På plan hålla tvenne av bolagets flakvagnar. Fem kistor placeras på varje — och sorgtåget sätter sig i rörelse ner mot kyrkogården. Framför likvagnen går fanborgen — tre man stark — upp-bärande avdelningen 186 Blåsö florbehängda standar. På ömse sidor om fanborgen tvenne prestaver: den reslige Johan Hård till höger, hans svåger lille Axel Svan till vänster. Standaret fläktar och slår. Närmast efter likvagnarna familjen Winter och fröken Tågarp,

som verksamt bidragit till ceremoniens högtidlighet inne i kyrkan. Därefter följa tjänstemän, stenhuggare, körkarlar, kranmaskinister, schaktare, skravlare och ilastare samt till slut så många av Blåsö invånare, som kunna gå och stå. Även från angränsande öar är tillslutningen allmän: ett imponerande tåg som ingen sett maken till härute.

Där en av de otaliga små fjordarna skjuter in mellan höga granitberg ligger kyrkogården. Marken slutar mot sjön. Dess nedre del sköljes titt och ofta av trötta svallvågor, vilka här söka sig till ro efter långväga vandringar på fjärran hav. Denna del av kyrkogården är övergiven. Murgrönskullarna ligga längre upp. De ligga i rader. Och ovanför varje kulle — hur enkel än den varit i livet som vilar där — står ett minne av granit. Somliga ha riktiga monument. Gångar och planer äro täckta av krossade snäckskal eller finknackad granitskrot. På andra sidan de dödas stad ligger de levandes tummelplats, en väl-dränerad fotbollsplan. Livet och döden umgås förtroligt med varann.

Den stora processionen närmar sig. På vardera sidan om grinden ha tvenne gamlingar fattat posto. Gubben Klar med sin violin till vänster. Räv-Anna med Laban till höger. Bägge svartklädda. Klar i lång vadmalsrock. Räv-Anna i silkeschalett med långa snibbar och kofta till höften. Labans skägg nyklippt. De bågformigt krökta hornen svärtade. Labans begravningsmin är äkta.

Då prestaverna passera porten sticker gubben Klar sin gamla kära violin under hakan. Handen för stråken trevande över strängarna. Sedan kommer Chopins sorgmarsch, darrande, spröd. Räv-Anna niger. Laban nickar med gravlikt allvar.

Innanför grinden stanna likvagnarna. De för varje

kista avdelade bärarna ta i tur och ordning sin börda — och processionen sätter sig åter i gång. Tio svarta gropar vänta. De ligga i rad. När samtliga bärare hunnit fram till respektive gravar, gör Johan Hård ett tecken med sin prestav. På en gång sänkas kistorna i jorden. Ceremonien ackompanjeras endast av de långväga böljornas plaskande mot stranden, en de döda värdig hyllning från långväga resenärer. Hav och himmel glänsa pärlblått. Åt bergens grå massiv låna de en smula av sin egen färg, som solen hjälper till att förgylla. Men marken är gul av ruttet gräs. Och torra löv ligga samlade i kokor här och var. De tala tyst om förgängelsen.

Den från gravarna uppskottade jorden ha dödgravarna samlat i en enda kulle. På denna kliver förvaltaren Heinrich Winter upp och håller på sin tysksvenska ett avskedstal till de döda:

»Meine kinder — ja sie waren doch ala mina barn und jag elskade dem wie ein fater —» hans avskedsord. Kort. Utan broderingar.

Sedan talar Johan Hård å fackföreningens vägnar. Johan har en torndönsstämma och rösten återstudsar från de omgivande klippväggarna. Talets första hälft är ex officio. Andra hälften formar sig till personliga minnen. När Johan nämner Bjuvs namn, får han tårar i ögonen. Den gamle beskedlige döddansaren, som aldrig gjort en fluga för när, äger hans hjärta.

När samtliga avskedstal hållits, går Johan Hård med standaret från grav till grav, sänkande det över den öppna griften som ett sista farväl från solidariska klassbröder — i all sin enkelhet en gripande syn.

Sedan skingras massan. De som höra till 186 Blåsö tåga upp till Folkets hus, där minnesfest firas: man dricker kaffe och berättar sinsemellan historier om de

döda — en och annan talar om pastor Törner. Så förändrad...

På natten anordnar styrelsen fackelvakt vid gravarna som en sista hedersbevisning. Fladdrande stiger eldskenet upp mot den stjärnbeströdda oktorberhimlen, återkastas på vattnet, formar groteska dansande skuggor på de omgivande massivens skrovliga väggar. — Men framme vid den stora likvakan hålla väktarna sig varma med droppflaskor. Ibland ta de en sväng i kylan. Desto groteskare dansa skuggorna på bergen.

Någon tid efteråt reser Blåsö arbetarekommun gemensamt gravmonumentet — ett väldigt råblock, flera meter högt. På den släta framsidan äro samtliga tios namn inhuggna av Johan Hård, som än en gång visar prov på sina händers nedärvda yrke.

För ett halvt år kläpte Johan loss ett berggrub
med lite pengar — Johan ville inte säga nej, fast fören
i färdet nästan till rockande. Sen blev han Johan i
bort av Algots mycket mindre än Hilmas fören
— Nu kunde han besträva tillstånd att se hur problem
lede. Var väl inte för mycket hustrun och var fören
Men hur skulle Johan i

VIII.

En dag i november får Johan Hård ett brev från Salomon, bondgubben som skjutsade honom från Lysekil.

Såväl bonden som hans dotter hade råkat i glömska sista tiden. Nu skrev Salomon och frågade, om Hård ville ta sig en titt på bergen.

I fantasien ser Johan Hård en ung, massivt byggd bondjanta med fast, blå blick och en kraftig, röd mun. Farsgubbens yttre har suddigare konturer. Men far och dotter likna väl varann.

Minnet av Hilma sätter genast pennan i Johans hand: han kan kvista över lördag eftermiddag.

Närmaste vägen till Salomons gård Stommen i La-hälla socken går förbi Gropö, vid vars mekaniska stenhuggeri bror Algot arbetar. Johan kan hälsa på honom i förbifarten. Längesen de båda bröderna träffades förresten. Ja, så länge sen, att Johan inte riktigt kommer ihåg när.

Algot, den äldre, har ett horn i sidan till Johan ända sedan arvskiftet efter far. I sitt testamente bestämde gubben, att Johan skulle ärva stugan med allt som fanns av löst och fast. Algot, som tidigt måste ut och tjäna sitt bröd, fick ingenting. Gubben hade alltid behandlat äldste sonen som en bortbyting. Testamentet var sålunda anledningen till, att Algots ovilja mot Johan slog ut i blom. Hustrun sekunderade sin man.

För ett halvår sen hjälpte Johan trots allt brodern med lite pengar — Johan ville inte säga nej, fast tonen i brevet nästan lät pockande. Sen dess hade Johan ej hört av Algot, mycket mindre fått tillbaka lånet.

Nu kunde han begagna tillfället att se hur brodern levde. Var väl inte för fett med hustru och tre barn. Men hur skulle Johan i brådrasket komma över?

På hemvägen från berget möter Hård Sme's Anton, en lång, gänglig 20-åring. Mörk i hyn. Bruna, listigt spelande ögon. Svart hår. Vita tänder. Alltid helgdagsfin. Sme's Anton har egen motorbåt, en puttrande bensinlåda, som han gjort själv. På somrarna brukar Sme's Anton (pappa är smed) ligga ute vid angränsande fjordar och passa sommargäster, som råkat förirra sig hit upp. Han tar 20 kronor i timman. Ingen prutar. Sme's Anton uppträder vid det kritiska tillfället nästan som en räddare. Han känner till de bästa badställena, de fiskrikaste fjordarna. På lediga stunder går Anton i fars smedja, plockande med lite av varje. Han vill helst experimentera.

Smen brukar säga:

»Våran Anton blir uppfinnare me' tia.»

Och våran Anton skrattar överlägset. Han står väl hos alla flickor — en har Anton barn med och en är på god väg — men det gör detsamma, ty ingen kan konkurrera med Sme's Anton i alla fulle fall. Och så är han socialist, en riktig ettrig tusan, när andra av samma kulör hör på. Sme's Anton har stenhugarnas sympatier.

Honom möter nu Johan, nickar överlägset och säger:

»Hör du Sme', vell du ta mej över te Gropö om en halvtimme?»

»Te Gropö — törs du dej dit?» Och Sme's Anton drar upp överläppen, grinar brett, nästan förgärligt.

Johan svarar inte utan frågar en gång till, lite allvarligare:

»Säj ja eller nej, din flabbhane.»

»De' kan jag la göra, fast jag egentligen har annat för mej.»

»Tänkte feska —»

»Töser —»

»He —»

»Då ä' vi överens. Om en halvtimme sätter du låda' i gång —»

»He —»

»Tjänis —»

»Tjänis —»

Om en halvtimme kommer Johan ner till Smen's brygga. Anton kryper fram ur en halvt på vattnet liggande sjöbod. I handen en rostig oljekanna. Han sätter ner kannan och säger lite spetsigt:

»Kan du inte bli finare. Tänk om Tulli feck se dej nu, Johan. En kan tro att du ska över te Gropö å fria.»

»Håll käft Sme', ta kannan å gå —»

»He —»

»He, ja —»

Och Leviatan, Antons stinksurra, sticker ut på fjorden i ett moln av fet rök.

Överresan till Gropö tar en timme. Leviatan måste ständigt gå i sicksack. Den smala vattenvägen ringlar fram mellan bergmassiven. Blått och grått äro de enda färgerna i det öde och enformiga landskapet.

Så dyker Gropö upp med sin skyhöga linbana och sina kabelkranar. Gropö är Skandinaviens modernaste granithuggeri, en storindustriell anläggning för maskintillverkning av knott (svensk gatsten). Graniten spränges loss uppe i berget. Råblocken transporteras med linbanan ner till stora fabriksgården. Där sönder-

kilas blocken till transportabla dimensioner. Dessa lastas sedan i särskilt konstruerade vagnar, vilka löpa på räls för att tippas ner till respektive spaltmaskiner. Vid en av dessa arbetar Johans bror sedan årtal tillbaka.

Från fabriken leder ett dubbelspår till stora bryggan. Även här är arbetet slut för dagen.

Samhället gör på långt håll ett grådaskigt och härjat intryck. Det ser ut som om en förödande eldsvåda eller någon annan katastrof gått fram och jämnat allt med jorden utom linbanans järnkonstruktioner. De skjuta i höjden som groteska jätteskelett. Hård känner sig alltid beklämd av den synen. De äro farliga konkurrenter till bergens frie söner, som se sin existens hotad av denna maskinindustri.

»Jag undrar, när vi få såd'na där linbanor på Blåsö», säger Sme's Anton, sneglande under lugg på Johan. Johan svarar inte.

Anton tillägger:

»De' ä' förstås bara en tidsfråga. Men då blir de' nog annat liv i gamla Blåsö. Å de' kan behövas. Stå i ur och skur å knacka för hand ä' la inga mening i, när en kan arbeta under tak å bara mata sin maskin.»

Johan säger inte heller nu sin innersta tanke: nytt och gammalt har sedan en tid på allvar börjat brottas om herraväldet.

Men Leviatan stöter mot bryggan. Johan reser sig upp, frågar halvt buttert:

»Hur mycke' ska du ha för mej?»

»De' blir la fem», svarar Anton.

»Två räcker — se här.»

Sme's Anton stoppar 2-kronan i västfickan och tiger.

»Adjöss», säger Johan.

Sme's Anton nickar — han håller på med motorn.

Johan följer spåret en bit uppigenom. Överallt lika

ödsligt, grått och trist. Söndersprängda, fula berg, luftkablar, ställningar och omkullstjälpta, i rader lig-gande tippvagnar.

Men till höger öppnar sig plötsligt ett perspektiv av helt annat slag. I en grönskande, fager dalgång, på båda sidor omgiven av granklädda, pittoreskt for-made sluttningar ligga Gropö arbetarebostäder, alla byggda i villastil. Till varje villa en trädgård. Det hela liknar ett egnahems-samhälle utanför någon stor-stad. På ena sidan spåret de trista fabriksanläggningarna, på den andra en leende idyll: den moderna in-dustrialismens ytterligheter. —

Johan viker av in på den breda, makadamiserade gatan. Villorna äro liksom arbetarna vid fabriken num-rerade. Johan stannar vid nr 23. På en emaljplåt i grinden tvenne namn. Det ena broderns.

Johan öppnar grinden, går in. Brodern bor i nedre våningen. Förstugan är belamrad med trätofflor, olika storlekar, precis som på svalen i en bondstuga.

Johan knackar. En kvinnoröst svarar »kom in». Johan vrider om nyckeln, öppnar dörren: köket. Vid ett runt bord med vaxduk på sitter familjen till mid-dag. Bror och svägerska bli mörkröda. Men barnen, två gossar och en flicka mellan 6—10, ropa i korus:

»Titta på farbror Johan.»

Johan nickar en smula förläget.

Men Algots hustru Mira, en liten frodig, satt kvinna i 30-års åldern med fyrkantigt, blekfett ansikte, tjocka svarta ögonbryn och klotrunda ögon reser sig upp, tar i hand först.

Förklädet är översållat av mat- och flottfläckar. Mira arbetade på en ansjovisfabrik före sitt giftermål. Johan minns henne från den tiden. Även då bar hon nersolkat förkläde, ett synligt tecken på arten av det arbete

Mira sysslade med. Det fläckiga förklädet följde visst med henne hela livet igenom.

Hon talar fort och abrupt:

»Kära hjärtanes, jag tror vi får storfrämmande. Inte i går minsann —»

Rodnaden sitter i. Och de klotrunda ögonen äro spörjande. Johan kan se på henne, vad hon tänker. Nu reser sig också brodern, går fram, tar i hand. Även han talar fort och abrupt:

»Du här, Johan?»

Algot sneglar på brodern med en underförstådd fråga i blicken.

Johan förstår.

»Skulle bara hälsa på i förbifarten», säger han.

»Jaså», avbryter Mira och rösten blir naturligt tonlös.

Man och hustru äro i strumpsockarna. Algot liknar sin bror, men är spensligare. Dragen oroligare. Blicken grumligare.

Algots hustru vänder sig plötsligt om, fräser:

»Ska I inte hälsa på farbror Johan, barn —»

De resa sig halvt motvilligt, mönstra farbror Johan under lugg, nicka.

»Förfärligt så barna vuxit sen jag såg dom sist», säger Johan.

»Tiden går gudskelov», svarar Mira, strykande upp en hårttest ur pannan.

»Sätt dej, Johan», uppmanar Algot och skjuter fram Miras stol.

»Ja, sätt sej för allan del», interfolierar hustrun.

Barnen äro redan med näsan i vällingtallriken. Vällingen intresserar dem mer än farbror Johan.

»Vi håller just på å äta medda'», säger Mira liksom ursäktande och tillägger:

»Kanske vi får bjuda Johan på de' lella vi har.»

Johan tackar. Mira går in i förmaket för att hämta en stol till. Johan talar om sitt verkliga ärende: han skall ut till en bonde i Lahälla för att värdera en bergknalt.

»Å, på de' viset», säger Mira.

Makarna byta blick i smyg. Algot infaller:

»Nu vell bönderna sälja sina berg, måntro. Ska' du inte ha en sup, Johan?»

Vänd till hustrun:

»Ta fram flaska, mor —»

Mira efterkommer genast uppmaningen, hämtar flaskan och tre glas.

»Skål då», nickar Algot, tilläggande, »länge sen sist —»

Mira trampar mannen på tårna. Han har brått att stöta sitt glas mot broderns. Barnen betrakta ceremonien. Den äldste, Ivan, småler lillgammalt. 8-åringen Rustan följer med gapande mun farbror Johans manöver. Admira, flickan, betraktar andäktigt sin mamma. Då denna gör grimaser efter supen, gör också Admira grimaser.

Sedan är stämningen tvångsfri.

Johan måste utförligt berätta om den stora katastrofen. Barnen lyssna. De äro sakkunniga. Den äldste gör detaljfrågor.

»Nå-å», säger Algot, »har I mycke' å göra i Blåsö?»

»Än så länge. Å I?»

»Så mycke' vi hinner me'. Men de' glunkas om, att erat bolag snart gjort ifrån sej den värsta brådskan. Då kanske I får känna på't igen —»

Mira avbryter:

»Här behöver en aldrig vara rädd för nå't sådant, Johan. Knotten vill alla ha.»

Johan:

»I Sverige, ja. Men inte i utlandet.»

Algot:

»Men så ä' I beroende av utlandet, Johan.»

Johan nickar. Algot har blott alltför rätt.

Mira, på försök:

»Johan skulle söka sej över hit —»

Johan:

»När de' blir tre torsdagar i en vecka.»

De vuxna skratta i korus. Då skratta också barnen.

Johan ser på klockan:

»Nej, nu måste jag ge mej i väg.»

Mira, nästan uppsluppet:

»Redan —»

»Ja. Jag har lovat vara ute i Lahälla om en halvtimme.»

Han reser sig upp.

Bror och svägerska tacka för visiten. Mira tilllägger:

»Dröj nu inte för länge te härnäst.»

Johan ler invärtas. Han känner henne.

»Säj nu vackert adjö åt farbror Johan, barn.»

»Adjö», ropa de i korus.

Mamma:

»Ställ er upp å ta i hand.»

De resa sig upp och ta i hand.

Algot följer brodern till farstun:

»Vi skulle väl talat om de' där lånet, du var snäll å hjälpte mej me', säger han urskuldande. »Men de' kanske vi kan göra härnäst.»

Johan nickar, låtsas om inget:

»Ja, de' kan vi tala om härnäst.»

De båda bröderna skiljas åt i vänskap och samförstånd. Men Johan tänker: Algot å Mira ä' sej ackurat lika.»

Johan Hård följer spåret upp till maskinstensfabriken, tar av till höger genom samhället.

På båda sidor om vägen ligga obrukade granitfyn-digheter. Men här och där i all ödsligheten står en ensam karl med sin slägga. Precis som Johans far för 30—40 år sedan. Här har tiden stått stilla. På långt håll se de en smula underliga ut dessa enstöringar, med sitt tält av hoplappad säckväv att krypa in i då vädret blir för svårt, sina blå brillor, sitt läderförskin — och så de små stentravarna, den ena intill den andra. Men deras frihet är obeskuren av fackföreningstvång och all annan hänsyn till omgivningen. Ibland stiger en liten, tunn spiralkök upp genom en öppning i tälttak och en ruggig hund sitter ovanför brottet, spejande som en väktare ut över det öde landskapet.

Men nu dyka de första gårdarna i Lahälla socken upp. Johan vet inte var Salomon bor. Han frågar första mötande.

»Stombonn bor lite längre bort. Fortsätt bara raka vägen, så kommer han snart dit.»

Efter den anvisningen kan en gå till världens ände utan att komma rätt.

Hård frågar nästa.

»Stombonn? — han bor inte långt härifrån. Gå bara raka vägen en bit, vik av te höger, å sen legger Stommen te vänster.»

»Tack — tack.»

»Ingenting å tacka för. Han ä' stenhuggare, ser jag.»

Johan nickar, undrande om upplysningarna stå i någon kommunikation med yrket. Bönder och stenhuggare dra dåligt jämt.

Men nu kommer en halvstor pojke. Johan frågar honom.

»Stombonn bor i ett gult hus framme ve körka.»

Nu behöver han inte gå fel. Det gula huset syns

på långt håll. Johan följer en avtagsväg. Till höger ligger en ladugårdslänga med vitrappad stenfot. Längan är delad i tvenne hälfter av en bred inkörspport. Johan går genom porten, kommer ut på den med granitskrot belagda gården. Rakt fram det gula boningshuset med öppen trappveranda. På en bänk intill väggen tomma mjölkkeglor. En suga och ett halvtjog grisar rota i en komposthög. Johan stannar, ser sig omkring. Han har aldrig förut tänkt på, att en vanlig bondgård kan se inbjudande ut.

Nu går verandadörren upp. Hilma står på trappan, fixerande främlingen. Fast november är inne, går hon bararmad till axlarna. En brokig huvudduk har åkt ner på halsen. Kjolen kort, når bara till knäna. Johan ser tvenne grova armar och ett par höga skänklar. Sen ser han ett friskt, rödligt ansikte och ett par blå ögon, skiftande i grått.

»Va' vill han?» ropar Hilma.

»Träffas herr Salomon?»

»Pappa har lagt sej å söva. Ä' de' nå't särskilt?»

Johan går närmare, lyfter på hatten och säger:

»Mitt namn är Hård. Vi har visst träffats förut.»

Hilma blir flammande röd, står ett ögonblick, ett mycket kort ögonblick som hypnotiserad, sedan skjuter hon upp duken över nacken och rusar in. Den robusta figuren kröker sig, som om den ville skyla något som flickan skäms för.

Ett par minuter står Johan villrådig. Skall han gå in och knacka på?

Men så kommer Hilma ut igen. Nu har hon en lång, mörkgrön klädesklänning med ärmar — och känger på fötterna i stället för de slamrande tofflorna. Huvudduken ligger väl i någon byrålåda.

»Nu känner jag igen herrn», säger hon och ler med sina stora, friska tänder.

»Pappa ä' inne i kammern, om herrn vill gå dit. Var så go' å följ me' den här vägen.»

Hilma öppnar dörren — och gör sen brådiskande helt om. Johan måste med eller mot sin vilja se efter henne, innan han kliver in i Salomons kammare. Hon är på väg ner till ladugården. Johan följer henne med blicken, tills hon med stävan i näven försvinner bakom knuten.

Plötsligt går kammarens motsatta dörr upp. Stombonn kommer honom till mötes:

»Godajen, godajen, Hård. Jag trodde inte han brydde sej om mett brev.»

»När en har lovat, så —»

»Hård ser ut te hålla sina löften. De' gör inte alla stenhuggare minnsann. Men I som bor därute på Blåsö kanske ä' uttå ett annat slag, hehehe.»

Johan tar Stombonn i närmare skärskådande. Han är som dottern massivt byggd — ansiktet godmodigt. Men de små ögonen se illpariga ut. Näsan bred och klumpig. Det grå kindskägg tvinnt med nedhängande spetsar. I öronen sitta giktringar. Det grå, vattenkammade håret uppstruket. Där bak når det över rockkragen, på detta sätt döljande en stor oxel, som sitter mitt i nacken. Vissa tider på året blir oxeln så pionröd, att den lyser igenom det överkammade håret. Gubben har för vana att ideligen känna efter, att oxeln är väl övertäckt: han stryker och slätar.

»Stava, värm upp kaffet, sätt fram två köppa' å flaska... å ta in cigarrlåda.»

Till Hård:

»Stig in å stäng dörra. Hilma geck bara ner å med-dasmjölka.»

Johan Hård rodnar mot sin vilja. Vad menar Stombonn. Eller menar han ingenting. Johan kliver emelertid över den gammaldags höga tröskeln och Salo-

mon bjuder sitta. Därpå går gubben till ett väggfast, vitmålat skåp och tar ner en tjock pappersrulle, om-lindad med tjockt segelgarnssnöre.

Salomon kränger av snöret och säger:

»Ja' har haft lantmätare på ön för å exakt få reda på hur pass stor arealen är. Fast Stenön tillhört vår släkt i snart hundra år, har ingen brytt sej om'en. Men nu djäklar anagga, Hård, ska den siste Stombonnen göra affärer.»

Han breder ut en karta över bordet. Båda studera den.

Nu kommer Stava med kaffet, flaskan och cigarr-lådan.

»Håll te godo», säger Salomon och räcker Johan brännvinsflaskan. Sedan tar han en cigarr i nypan, biter av snoppen, skrattar, säger tvi, och ger Johan lådan.

Johan tar en cigarr, snoppar den på samma sätt och säger tvi.

Sedan stöta de kopp och Stombonn drar eld på en sticka.

Hård tänder sin cigarr.

Stombonn blinkar med ena ögat, säger:

»Fina cigarrer, Hård —»

Hård blåser ut ett moln, nickar.

Stombonn viskar:

»Smugglecigarrer. I Lysekil bor en riktig stor-smugglare. Jag brukar köpa både de' ena å de' andra åttå han. Men de' får en förstås hålla töst me'.»

Hård förstår.

Hilma kommer in om en stund.

»Har du hälsat på herr Hård?» frågar farsgubben.

Hilma blir återigen flammande röd. Hård hjälper henne ur knipan. Han säger:

»Vi möttes ute på trappan.»

Stombonn:

»Jaså, gjorde I de' —»

Men Hilma vill inte uppehålla sig onödigt länge i kammaren. Hon skyller på brådskande göromål ute i köket.

En stund efteråt lämna Salomon och Hård stugan.

Stombonn har slagit segelgarnet om kartan och har den nu under armen. De ska ge sig över till Stenön.

»Ligger den långt härifrån?» frågar Hård.

»Ne' bevars. Stommens äger går ända ner te sjön. Stenön ligger på andra sidan viken. Vi kan ro över i Hilmas båt, som hon brukar ge sej ut å feska i.»

»Hur många barn har herr Salomon?»

»Hur många. — Jag har bara Hilma. Sen hustru mi' dog för ett halvtjog år sen ä' de' bara vi två. Snart ger väl sej Hilma i väg åsså.»

»Jaså — vart då?»

»Å de' blir inte så långt. Handlarn i Brattås, sockna inté vår, tänker vesst ta'na ifrå' mej.»

Johan svarar ett tonlöst jaså. Den saken angår inte honom.

»Frans Turesson i Brattås ä' storhandlare måtro. Så tösa får'et nog bra, va' de' anbelangar. Men ändå har jag liksom lite svårt te lämna'na ifrå' mej. Se, ho' kan arbeta för fem, om de kniper, å starker ä' ho' som en oxe.»

De ha hunnit ner till sjösidan. Hilmas båt ligger och guppar vid en liten skräplig brygga.

Då de ska stiga ner i båten, säger Stombonn apropå:

»Turesson kommer hem å hälsar på i kväll, så I kan bli bekanta. Han ä' en rejäler karl å inte de' minsta högdragen. Se, jag ska säja, att de' ä' egentligen Turesson, som rått mej te' å sälja Stenön nu, när de' ä' goda konjunkturer. Gropödirektörerna har nog ett

gött öga te Stenön. Å nu ska en passa på, säger Turesson.»

Hård har inte ett spår av intresse för handlare Turesson. Vill helst prata om annat. Han tar årorna. Stombonn sköter rodret, pekande med handen rakt förut.

»Ser han, därborta legger miljoners miljoner, efter va Turesson säger.»

Johan nickar, tar kraftigare tag. Båten dansar fram som ett nötskal. På ett par hundra meters avstånd från ön vilar Johan på årorna. Han ser ingen tilläggsplats. Klipporna stupa lodrätt ner i havet på alla sidor.

»Hur ska vi komma i land?»

»Ro han, Hård, resten svarar jag för», säger Stombonn.

Plötsligt öppnar sig en liten vik, som kilformigt skjuter in i berget.

Stombonn pekar:

»Där kan vi gå i land.»

Först när båten kommer alldeles inpå berget, upptäcker Johan en liten brygga. Vid bryggan ligger en galeas av gammalmodigt utseende. Den heter Pandora. Johan lägger till vid sidan av galeasen. Tvenne gubbar sitta på backen, rökande pipa.

»Pandoras besättning», viskar Stombonn. Samtidigt reser han sig upp, hälsar:

»Godajen, Bruto — godajen, Pluto.»

Gubbarna ta pipan ur mun, kliva bort till relingen, hälsande tillbaka:

»Godajen — godajen —»

Bruto är skeppare. Pluto besättningskarl. Båda i 60-års åldern. Storvuxna. Något böjda och skäggiga, alldeles förbaskat, förresten: hela ansiktet bevuxet med grått, borstigt hår, utom en liten rundel av kindbacken,

som lyser gredelint och mörkrött. Båda äro också lika till det yttre: stövlar, med skaft ovan knäna och stora, hängande stroppar. Den solkigt rutiga ylletröjan går ända upp till halsen. Kring denna, i flera varv, ett likaledes rutigt halskläde med ögleknutar fram. På huvudet en rundkullig skinnmössa, vars bräm är nerfällt bak i nacken.

»Ska Stombonn flötta sin ö?» frågar kapten Bruto. Pluto flinar.

»Inte än te'minstingen», svarar Stombonn.

Och Bruto:

»Ne' — han får la ta lite i sänder.»

Rakt fram ligger en dæld mellan klippväggarna. Bruto och Pluto återta sin plats på Pandoras däck som om ingenting hänt. Stombonn och Johan passera galeasen med en nick. En bit upp i dällden berättar Salomon om Bruto och Pluto: de frakta sten till Göteborg sen många år tillbaka.

Men nu börjar klättringen. Det tar sin tid, innan de båda männen komma upp på själva platån, ödslig och vidsträckt. En sannskyldig ödemark. Men utsikten är ståtlig. Blicken når långt ut till havs. Här och där i en skreva några stormvräkta buskar. En och annan hare rusar förbi med höga skutt.

Johan tar upp sin hammare, böjer sig ned här och var. Knackar. Lyssnar och knackar. Hammaren är för honom vad slagrutan är för vattensökaren. Minsta nyans i ljudet ger honom besked om bergets beskaffenhet. Ju mera metalliskt rent slaget klingar, desto finare är graniten. I Blåsö är kvaliteten ojämn. Här ger berget ifrån sig samma rena klang överallt. Kan det vara möjligt att hela Stenön består av finkornig granit? De ströva här och tvärs. Samma resultat. På västsidan stöter Johan på mäktiga lager av den röda graniten. Stombonn har rätt. Här måste finnas värde

för miljoners miljoner. Men värre blir att bryta stenen med förtjänst, då hela ön är så gott som otillgänglig. Överallt — utom nere i den lilla dälden — stupa klippmassiven lodrätt ner i sjön. Men ett kapitalstarkt bolag skulle väl alltid kunna spränga ut tillräckligt stor inlastningshamn — t. ex. nere vid bryggan.

»Nå, va' tror Hård?»

»Berget är av prima beskaffenhet —»

»Skulle väl tro de'.»

»Va' värderar han berget te?»

»Svårt för mej. I borde ta hit en bergsingen'ör.»

»Å Gud bevara mej för såd'na dyrbarheter. Ne', då litar jag mera på honom, Hård. Jag ser, att han begriper sin sak. Om en skulle arrendera ut'et så länge?»

»Jag tycker, att I ska vänta.»

»Kanske de'.»

De ha under sina strövtåg hunnit till den mest ödsliga delen av ön. Platån är ojämn. Plötsligt öppnar sig en klyfta. Den vidgar sig nertill. Dess botten är jämn och slät som ett golv. Utmed ena bergväggen en lyftkran och några lössprängda block. Mitt emot står ett tält. Ur tältet, liknande en kåta, singlar en blå rök upp, stickande de båda männen i näsan.

»Jaså, de' finns stenhuggare här», säger Johan överraskad.

»En hel familj.»

»En hel familj?»

»Ja. Vänta lite. Snart kommer nog någon ut ur tältet.»

I detsamma blir verkligen en liten underlig gestalt synlig i tältöppningen. Han är småvuxen som en dvärg. Men armarna långa, nå nästan till marken. För övrigt klädd som en stenhuggare.

Nu delar sig tältöppningen igen. En kvinna kommer

ut. Hon är inte större än mannen. Johan blir förvånad.

»Bergpyttar», säger Stombonn.

»Bergpyttar?»

»Ja, folk kallar dom för bergpyttar. Här fanns många fler förr i tiden. Men di har dött undan för undan. Dom ä' utå en annan ras, ser han. För flera hundra år sen fanns här gott om dom här uppe i Bohuslän. Nu ä' di vesst bara ett halvtjog allt som allt. Men skickliga måtro. Riktiga bildhuggare, säger förståsejppåare. Dopfunten i Lahälla körka har en tocken gjort. Å i en nisch står en stengubbe, som ska förställa aposteln Pavlus. Nästan i kröppstorlek. Den har di åsså gjort häruppe. Pavlus velle en herre köpa för te å ställa upp'en på museet i Göteborg. Han bjö' flere hundra reksdaler. Jo, di är kånstiga på många sätt. En kan inte ens tro, att di är riktiga män'sker.»

I sin iver råkar Johan Hård sparka loss en sten. Med ett dovt brak störtar den ner i klyftan. De båda dvärgarna försvinna som vesslor.

»Nu får vi inte se dom mer för i dag», säger Stombonn.

Efter en stund komma de båda männen ner till bryggan. Galeasen med Bruto och Pluto har gett sig i väg.

»Di ä' nästan lika folkskygga di mä», upplyser Stombonn. Och tillägger: »därför håller di så gärna te här. Gud vet förresten vad dit har för sej. Jag tror di ä' fulla å faenstyg.»

Johan nickar och tänker: det är mycket som en inte förstår. —

Så gå de i båten. Johan sätter sig till rors. Stombonn sköter rodret.

Dagern börjar skymmæ

»Han får la övernatta hos oss, Hård.»

»Tack, bara jag inte blir te besvär.»

»Vesst inte. Å Turesson töcker nog om å få någon te språka ve', som han inte sett förut. Han ä' så meddelsamer åv sej, ska jag säja.»

Johan nickar.

Då de komma upp till gården, står middagsbordet dukat.

»Ä' Turesson kommen, Hilma?» frågar farsgubben.

Hilma rodnar, sneglar på Hård och svarar — viskande:

»Turesson har bara gått på huset.»

I detsamma kommer herr Turesson, en mager, ljuslätt herre, med stubbade röda mustascher och rörligt, färglagt ansikte. Turesson bär jackett och dubbelvikt krage. Han går rakt på Hård, sträcker ut handen med en flott gest och säger:

»Turesson — Turesson —»

Sedan sticker han ena tummen i armhålan samt börjar på stående fot resonera om Stenön och dess slumrande miljoner. Turesson talar vederhäftigt och gör lockande sannolikhetskalkyler.

»På Stenön skulle en stordrift löna sej för den, som har gott om pengar och begriper sin sak. Om jag inte hade så mycke' att stå i förut —»

Hilma kommer ut, avbryter:

»Var så go'a.»

Herr Turesson svarar både för sig och Hård:

»Tack-tack, lilla du —»

Farsgubben knuffar Johan Hård i sidan. Herr Turesson ser manövern och klappar Stombonn förtroligt på axeln.

Sen går man till bords. Pluntan vandrar runt ett par gånger om. Stava sköter serveringen. Hilma har sin plats intill fästman. Herr Turesson håller målron

vid makt. Han berättar om sina affärer. De äro stora och vidlyftiga. Omsättningen bara ökas och ökas med varje år.

»Turesson blir la miljenär me' tia, så som han står i», säger farsgubben.

Herr Turesson lägger ner kniv och gaffel, sätter tummen i armhålan, replikerar:

»Fattigdom och rikedom gif mig icke, men låt mig min avskilda del av spis få.» Samtidigt räcker han över ett etui till Hård och säger:

»Behagas en rök — varsågod —»

Johan har hållit sig ganska tyst, ty Turesson ger honom inte en syl i vädret. Men i smyg har han betraktat Hilma. Och Hilma honom. En gång upptäckte fästmannen hennes förhavande och kom av sig.

Efter middagen bjuder Stombonn på konjak till kaffet. Och Hilma spelar orgel. Herr Turesson flyttar sin stol intill hennes för att riktigt markera den blivande släktskapen.

Johan undrar, om hon verkligen håller av denne storpratare. Herr Turesson är inte direkt osympatisk, men Johan kan inte med honom ändå.

Efter en stund försvinner Hilma. Strax därpå fästman.

Stombonn kniper ihop sina illpariga ögon, viskar till Hård:

»Di vell vänslas, ska veta. Om Hård å jag skulle spela bonntolva, tess di kommer tebaka.»

Johan har inte lust att spela bondtolva. Han skulle helst velat gå sin väg men håller god min och säger:

»Kör i vind då, fast de' ä' längesen —»

Men Johan spelar ofta fel, ty han tycker sig se Hilma på den där Turessons knä.

Äntligen kommer herr Turesson in och börjar deltaga i spelet. Hilma har gått till köket för att syssla

med kvällsvarden. Efter den är herr Turesson resfärdig. Drängen Olagus får order att spanna för. Herr Turesson tar ett artigt farväl av herr Hård, tackande honom för besväret att komma hit:

»Nu ska nog jag å farsgubben reda upp resten. Hop-
pas förresten att vi snart ses igen.»

Stombonn får stora famnen. Hilma följer sin fäst-
man ut på svalen för att kunna säga ett mera intimt
farväl.

Strax därpå går Johan till sängs i kammarn, som
av Hilma iordningsställts till sovrum.

På morgonen kommer Hilma in med kaffe på säng.
Johan tycker, att hon ser gladare ut i dag än i går.
Men det kanske bara är inbillning.

Då Hilma kommer tillbaka för att hämta kaffebric-
kan är Johan redan färdigklädd. Han tar henne i hand,
tackar för kaffet. Handen stannar kvar längre än som
behövs. Den är så varm. Johan har en fråga på läp-
parna. Den kommer spontant. Han säger, med ett
trevande tonfall:

»Får jag — hm — skriva?»

Hon sliter loss sin hand, går mot dörren, vänder sig
om, nickar. Rörelsen är knappast märkbar. Dörren
går igen...

Efter frukost ger han sig iväg.

IX.

I Blåsö hade arbetstillgången hittills varit god. Men av ett och annat arrangemang började folket förstå, att Svecias orderstock höll på att sina. Sålunda avskedades alla under högkonjunkturen intagna undan för undan.

Johan Hård får i uppdrag av fackföreningen att ta reda på den verkliga orsaken. Förvaltaren svarar, att bolaget vill begränsa förtjänstmöjligheterna till den gamla stammen.

»Kommer arbetstiden att minskas?» frågar Hård.

»Kan nix sagen —»

Med det beskedet måste Johan gå.

Planerna på en kooperativ förening hade vid det här laget börjat praktiskt utformas. På ett förenings-sammanträde i Folkets hus skrinlades dessa planer tills vidare.

I slutet av november kom emellertid den första stormvarningen. Bolaget låg just i underhandlingar med franska staten om ett större parti efter dagskurs i svensk krona. På en dag sjönk francen med 20 %. Ministeriet för offentliga arbeten telegraferade återbud. Ett hårt slag för Granit A.-B. Svecia. Leveransen skulle gett Blåsö full sysselsättning för ett halvår. Den ineliggande orderreserven, som man tårt hårt på under sista tiden, förslog inte att ge full arbetstid. Till en början inskränktes denna till sex timmar om

dagen. Veckoförtjänsten sjönk med c:a tio kronor. För barnrika stenhuggarefamiljer betyder en tia mycket — fjärdedelen av förtjänsten. Samtidigt ingingo underrättelser till förbundsstyrelsen i Göteborg, att även en rad andra granitindustrier måste minska på arbetstiden. Skulle man åter gå vargatider till mötes? Aldrig annat än oro och ovissa utsikter. Finns en industri, där arbetarna som här jämt och ständigt leva i det ovissa? Nej. Och bolagen kunna ingenting göra. De äro i sin tur utlämnade på nåd och onåd till utländska köpare. Hela stenindustrien vilar på osäker grund, så länge dess existens är helt beroende av exporten. Om bara valutaförhållandena någon gång kunde stabiliseras.

Två veckor före jul minskas arbetstiden med ytterligare en timme. Humöret sjunker flera grader. Den trista stämningen får god hjälp av årstiden. En fuktig, rå dimma, blandad med regn och snöglopp, ligger som en tryckande mara över landskapet. De starkaste lungor flämta efter luft. För ett ögonblick dela sig molnmassorna och en fosforfärgad, diffus sol tittar fram för att genast gömma sig igen.

Den forna sorglösheten bland arbetarna är försvunnen. Trotset i blicken likaså. Pastor Törner kan inte undgå att se förändringen. Han kan också se förändringen på annat vis. Högmässan besökes flitigare än någonsin.

De skumma, trånga gränderna likna om kvällarna slumkvarter i någon storstad. Enstaka individer smyga fram utmed husväggarna som förolyckade existenser. Men högt över hustaken reser sig granitbergens skrämmande, konturlösa massa som en fientlig naturmakt, hotande att gastkrama allt levande till döds.

Blåbergers kafé är enda ljuspunkten. I det stora, på sommaren utvidgade serveringsrummet komma de

yngre elementen tillsammans för att åtminstone få en pratstund, om man inte har råd att bestå sig med en dricka och en cigarett. Fru Albertina Blåberg går omkring som en skinande men barsk matrona i all tristessen. Blåberg själv, en liten av arbetet böjd 50-åring, spelar en källaremästares roll. Han slår sig ner än här än där, talar lågmält och söker vara alla till lags. Många av kamraterna avundas honom. Även i bistra tider lever han ett sorglöst liv. Men lille Mårten, kranmaskinistens son, sköter serveringen och tar betalt. Fast nu vankas inga drickspengar som i somras. Plötsligt står Johan Hård på tröskeln, nickande ett kort gokväll.

Johan kommer direkt från Folkets hus, där fackför- eningsstyrelsen dryftat den ekonomiska situationen. Han mötes av ett mångstämmigt, frågande: nå-nå —

»Jo», säger Johan, »vi är överens om, att fackför- eningen går ut på kooperativt feske. Alla, som vell å kan vara me', antecknar sej på en lista å sedan bildar vi båtlag. Ännu så länge är öppet vatten. Fång- sten har jag å ett par te åtagit oss att avyttra i Uddevalla å Lysekil. Förtjänsten delas lika. Fesken står högt i pris nu. De' kan bli goda förtjänster. Men var å en bör i solidaritetens namn vara me'. Båtar och fångstredskap har vi ju lite var. Den saken vållar inga besvär.»

»Jaså, vi ska bli feskare», säger en finstenhuggare och rynkar näsan.

Johan Hård:

»Åja, bättre än inget i alla fall. Vem ska förresten ge oss ersättning för mistad arbetsförtjänst. Å nu till julen till på köpet. Inte bryr sej bolaget om sådant.»

En i högen:

»Nej, de' ska gudarna veta — men kunde vi inte försöka få nödhjälpsarbete.»

Johan:

»Vi i styrelsen har nog diskuterat den frågan också, men så länge driften pågår är sådant otänkbart. Nej, fisket blir den enda utvägen att skaffa oss lite var några välbehövlige kronor extra till julen. Men de' ä' hög tid. Ett tu tre kan sjön lägga sej — å då blir så dags. Jag hoppas att ingen sviker. Förresten kan Tysken gärna få se, att vi inte är rådlösa i första taget.»

Johan Hårds prestige, som under de goda månaderna varit i oavbrutet sjunkande — de yngre ha rent av upp-trätt fientligt mot honom — börjar återigen stadga sig.

Det kooperativa fisket var hans förslag. Först såg både den ene och den andre lite misstroget på det-samma. Aldrig hade stenhuggare fiskat för förtjänsten förut. Men under trycket av den minskade arbetstiden och den annalkande julen vann förslaget allmän tillslutning bland både stenhuggare och dagavlönare.

Två dagar senare ligger en flottlj av småbåtar nere vid stora bryggan. Så många yrkesfiskare som finnas på Blåsö ha samlats för att åse tilldragelsen. Fiskargubbarna diskutera livligt sinsemellan, görande elaka anspelningar. Aldrig hade de väntat sig att stenhuggarna på allvar skulle uppträda som konkurren-ter. Och så många sen.

Men fiskeflottan — den underligaste som nånsin lämnat en hamn — sticker ut. Fiskargubbarna skaka huvet, knyta näven i byxfickan.

Denna första tur går emellertid över förväntan. Hela fångsten avyttras utan svårighet i Uddevalla.

I fjorton dar driver Svenska stenhuggeriarbetareförbundets avdelning nr 186 Blåsö sitt nya av nöden på-tvingade näringsfång. Själve förvaltare Winter passar på att köpa en tunna torsk för nersaltning — salt

torsk är Tyskens förtjusning sedan ungdomen då han själv var en fattig stenhuggare.

På dessa tvenne veckor förtjäna båtlagen en så betydande summa, att den kompenserar den minskade arbetsförtjänsten i brotten. Sådant har förvaltaren inget emot. Han underhandlar med fackföreningsstyrelsen att dela upp fisket och stenbrytningen på bestämda tider. Men tre dagar före jul kommer vintern. På en enda natt går termometern ner från +2 till -14. Fjordarna närmast Blåsö frysa till inom loppet av några timmar. Frampå ottesidan börjar dessutom en våldsamt snöstorm, som inom kort fyller schakten med meterdjup snö. Slut på fisket. I brotten kan ingen vara, så länge snöstormen sveper fram.

Men nu står julen för dörren. Arbetet brukar i regeln upphöra dan före julafton. En dags förtjänst mer eller mindre betyder ingenting tack vare det kooperativa fisket. Och alltid blir väl någon råd fram på nyåret. Det bästa av allt är att man kan fira även denna jul utan svält och bekymmer.

På julaftons morgon lägger sig snöstormen. Temperaturen går ner några grader. Moln och dimmor ha försvunnit. En hög, ljusblå himmel välver sig över Blåsö stenhuggaresamhälle. De höga bergmassiven ligga överdragna med ett snötäcke, skiftande i vitt och pärlemor. Luften är ren och skön att andas. Som genom ett trollslag har det disiga, skrämmande fula höstlandskapet förvandlats till ett vinterpanorama så långt ögat ser. Och stillheten är av ett annat slag än höstens och dimmornas.

Julafton firar Johan hos sin syster och svåger i Folkets hus. Julafton är den enda dag på året, då han känner sig ensam nere i stugan vid fjorden. Så många minnen dyka upp då — minnen från framfarna jular, då far och mor ännu levde. Johan har aldrig sympa-

tiserat riktigt med lille Axel Svan. Men på julafton fara alla tankar på systemns omaka äktenskap sin kos.

»Du kommer väl te våran otta i morrn», säger svågern apropå.

»I morron ska' jag gå te Törners julotta.»

Svan:

»Te Törners otta.»

Systemn, halvt ironiskt:

»Ska du gå i körka, Johan?»

Johan nickar:

»Varför inte. Som omväxling.»

När Johan återvänder hem från Svans tar han vägen genom byn. Överallt äro ljusen tända och glädjen strålar högt i tak. Ingen bryr sig om att tänka på morgondagen.

Men den natten sitter Johan uppe och skriver sitt första brev till Hilma i Stommen. Johan behöver en hel bunt brevpapper till kladd. Han höll aldrig på att komma över ingången. Mera tafatt hade Johan aldrig känt sig. Men det gick. Han berättar i detalj om allt som hänt honom sen de träffades: »Och nu sitter jag ensam i julnatten och tänker på Hilma. Jag har aldrig tänkt på någon flicka så mycke förut. Jag hoppas att vi snart få råka varann. Om Hilma vill, förstås. Rullgardinen är uppdragen och nu kan jag se, att det snart börjar dagas långt därborta åt erat. Om ett par timmar ska jag gå i julotta och höra på prästen. Det skulle vara roligt, om vi haft följe dit, Hilma. Ja, förlåt, att jag skriver som tankarna kommer. Men jag kan inte sitta och grubbla på vad jag skall skriva. Jag önskar bara att snart få ett svar på detta brev, tecknar

Vänligen
Johan Hård.»

Nu har Johan äntligen kommit sig för att skriva: det värsta han varit med om. Varje kväll i flera veckors tid skulle Johan ha skrivit — men när allt kom till kritan svek honom modet. Och ändå var han starkast i hela Blåsö. Johan skrev adressen, förseglade kuvertet, satte frimärke på, detta frimärke som legat enkom för detta ändamål i klockboetten lika många veckor, som han tänkt skriva.

Efter ett par timmars vila byter Johan kläder och beger sig till pastor Törners otta. I förbifarten går han ner till brevlådan, som hänger utanför fröken Tulli Moléns bostad, om dagen kungligt svenskt postkontor.

Johan bokstavligen smyger sig fram till brevlådan, som om han fruktar, att fröken Tulli Molén skall sitta i fönstret för att vaka ut honom. Ja, så känner han sig. Men när brevet väl hamnet i lådan, gör han en spänstig helomvändning och fortsätter. Just då går dörren till postkontoret upp. Tulli och Marietta Molén träda ut på trappan för att gå i pastor Törners otta.

En ensam lykta kastar sitt skimmer framåt vägen.

»Usch, va' ä' de' för en karl som går där framme», säger fröken Tulli.

»En som ska till ottan, förstås», svarar Marietta.

»Han ser ut som en stenhuggare på gången — stenhuggare går aldrig i Törners otta.»

Och efter en paus:

»Vet du Metta, han liknar Johan Hård på gången.»

»Du fantiserar. Skynda på nu.»

Snön skriker under deras fötter. Johan Hård får försprång. Fröken Tulli Molén tänker på annat, ty nu börjar klockorna i kapellet ringa. —

Kyrkan är fullsatt. Alla ståplatser upptagna. Ljusn brinna, fladdra och brinna. Den gamla orgeln preludierar.

Johan stannar förlägen längst ner vid dörren. Fröken Tulli Molén ler som en ängel, då hon tränger sig förbi.

Men på en av de främre bänkraderna sitter förvaltaren Winter med fru och dotter samt fröken Tågarp. Den platsen är reserverad för dem.

Så kommer Var hälsad...

Johan, den store, starke Johan ryser. Tonerna dö bort. Pastor Törner dyker upp i predikstolen, sänker huvet, knäpper händer och läser en psalmsvers. Stenhuggaren följer ceremonien med barnslig nyfikenhet. Långe, länge sen han firat otta i Guds hus.

Mot kapellets små isbelagda rutor bryta sig de fladdrande ljuslågorna i tusen facetter. Altarfönstrets glas-målning — Se Guds Lamm, i vinrött och ljusblått — lyser som en transparang. Och när pastor Törner utlägger texten om legenden i krubban, lyssnar stenhuggaren omedvetet knäppande sina bastanta, hårda nävar som ett barn sina händer.

Innan klockarn tar upp utgångspsalmen reser sig förvaltaren Winter, vänder sig om mot församlingen och säger:

»Jag und mitt hus önsker Eder alle god jul.»

Förvaltarens julkhälsning är en gammal plägsed, som alla vänta på.

Några sekunder står församlingen andäktigt tyst. Så gör herr Winter ett tecken åt läktaren. Klockaren tar upp utgångspsalmen. Ottan är ett minne. Alla rusa mot utgången. Ljuslågorna bölja, krypa och bölja av luftdraget. Men på kapellets rappade väggar virvlar en härskara av muntert fladdrande skuggor. Ljus-slockna ett efter ett. Skuggorna glida ihop, stiga, stelna. Snart ligger Blåsö kapell öde och övergivet. Endast klockornas malmklang dröjer kvar under valven som ett tonande eko, vilket gradvis sjunker och

dör. Då komma rättorna fram. De mötas, tissla och vissla, kila in mellan bänkarna, nosa och vädra. Men när den gryende dagern ger liv åt fönstrens iskristaller, kastande smala, fosforgröna strimmor på bänkar och golv, anträda de återtaget i maklig ro.

Ute faller snön i täta sänk, tunga som dok. Bergen slumra. Allt är stilla, ödsligt stilla och tyst.

det. De komma vittorica fram. Det netaa, tissa och
 ystasakla in mellan fiskaarna, nos och vödrar. Men
 när den flyende bagen ser liv är lösnens iakttag
 det kända med. Fästökarna stannar på händer
 och golv, sådana är återgått i snö. De som
 Ute faller snön i tätta snö, tunga som boka. De som
 slumra. Allt är stilla, oödelat stilla och tyngt.
 De som...

X.

Det nya året kommer med starkt temperaturfall. Farvattnen runt Blåsö frysa till så långt ögat ser. Förbindelsen med yttervärlden måste avbrytas. Inte ens de kraftiga Oslobåtarna kunna forcera isen. Det stora stenhuggaresamhället ligger isolerat. Livsmedlen börja tryta. Och något fiske kan inte komma ifråga. Inne i fjordarna är ju vattnet bottenfruset. Familjerna måste leva på bröd och torrskaffning. Men snart kan också mjölet ta slut. De små specerihandlarnas lager sina. Därtill komma de dåliga arbetsförtjänsterna.

Julstämningen har för länge sedan förflyktigats. I de små hemmen, där blott för några månader sedan sorglösheten var daglig gäst, ruva nu oro och bekymmer. Vad skall hända härnäst?

Efter snöfallet vid julhelgen klarnar vädret. Luften är ren. Himlen hög. Men kölden biter. Bristen på bränsle blir allt kännbarare. I månet hem kunna rummen inte eldas upp. Isbarken ligger tjock på innanfönstren. På lyset måste man spara. Även den varan börjar tryta. Men när solen kommer fram ett par timmar tinar humöret upp.

Plötsligt slår vädret om. Luften blir rå och disig. Tunga, olycksbådande moln hopa sig. Solen försvinner. Förvaltare Winters barometer närmar sig storm. Och den kommer. En dag står Johan Hård som vanligt i sitt brott. Kölden är svår —20 grader. Han

har fars gamla skinntröja utanpå sin egen. Och skinnmössan är neddragen ända ner i nacken. Men här uppe biter kölden värre än nere i samhället. Johan måste ständigt låta släggan gå för att något så när hålla kölden på avstånd. Den känns ändå in på bara benen. Ur munnen står en tjock rökkvast. Plötsligt svepa några hetsiga vindkast över berget, sopande med sig granitskrot, skärvor och snökokor. Johan, som råkar få lite grums i ögat, låter släggan vila för ett ögonblick. Han ser ut över berget. Fororna komma och fara som vanligt. Och släggorna gå. Men det har med ens blivit så lyhört stilla, som om vådrens makter hämta andan efter kastbyarna. Just då kryper solen bakom ett moln. Himlen mörknar. I fjärran hörs ett underligt, fräsande läte. Det växer, kommer närmare. En fosforfärgad klärobskyr lägger sig över landskapet. Och det ser ut som om de svarta molnen ville sjunka till jorden av sin egen tyngd. Men det underliga lätet växer i styrka. Så med ens bryter stormen lös. Den kommer blixtsnabbt. Molnen öppna sina stinna sidor. Orkanen blandar sig med urladdningen: en virvlande luftens häxdans insveper berget i myriader piskande, hårda snökorn. Johan hukar sig ned. Över hans huvud syns ett litet svart föremål som med blixstens hastighet försvinner. Trots stormens dån hör Johan tvenne vingar, vilkas kraftiga slag tränga igenom ovädret som den roterande motorn på en flygmaskin: havsörnen. Men orkanen och yrvädret piskas upp till ett allt häftigare crescendo. Osynliga jätteväsen vråla som avgrundsandar. Allt löst virvlar fram över berget som fjun om sommaren. Ett stenkast från Johans brott ligger ångpannehuset, som förser bergsprängarna med kraft. Det kränger som en båt utan roder, vacklar hit och dit. Väggar och resning knastra och braka. Plötsligt kastas det ut på platan, virvlar

runt som ett korthus, slungas med blixstens hastighet mot branten, störtar i nästa nu med buller och brak ner i samma avgrund som en gång slukat tio levande män. Johan ligger på knä bakom ett mot stormsidan vettande råblock. Orkanen gör fruktlösa ansträngningar att vältra det åt sidan. Angreppen återstudsar. De komma ideligen tillbaka. Ansträngningarna utlösa ett vindarnas disharmoniska läte, som Johan inte hört make till. Han måste hålla för öronen att inte bli lomhörd. Men på den stora platån, där annars stenhuggarelivet avtecknar sig i brokig växling, ligger allt utdött. Orkanen är ensam herre, jagande framför sig drivor av snö, stenskårvor och skrot. De komma som tunga projektiler, skjutna ur osynliga kanoner. Gud tröste den, som är i vägen.

Johans lemmar stelna. Om inte ovädret snart ger sig, blir han förfrusen. Ben och armar äro tunga som blyklumpar. Plötsligt ljusna de blåckfärgade molnen. En aning av sol tränger igenom: några ärggröna strimmor skymta ett ögonblick för att strax gömma sig igen. Men de komma tillbaka, nu en nyans ljusare. Vindarnas frustande brus slocknar efter hand. Med ens glider ett moln åt sidan: solen. Då rusar orkanen ut till havs och försvinner. Yrvädret mojnar. Ovädret lägger sig. Johan kryper upp på randen av brottet. Manövern tar en rundlig tid. Lemmarna äro stelfrusna. Efter flera fåfänga försök kan han äntligen resa sig upprätt. Så småningom börjar blodet cirkulera. Kroppsvärmen återvänder. Han ser sig omkring. Över platån, över sten- och skrothögarna ha yrvädret brett en tjock matta av snö och mattan skimrar brokadglänsande av reflexerna från solen. Men överallt röra sig groteska skuggor på snötäcket: kamraterna fäkta sig varma. Som dansande gorillor avteckna sig de kantiga lemmarnas rörelser. Här och

var lämna männen sina brott. Ingen har lust att arbeta mer för i dag. Johan följer exemplet. Överallt möter honom avslitna vagndelar; hjul, häckar, skacklar, tåg-stumpar, brädlappar... Men körkarlarna och deras hästar synas inte till. De ha satt sig i säkerhet. Av ångpannehuset står endast den massiva granitgrunden kvar. Allt annat har virvlat bort som agnar för vinden.

På stora vägen genom samhället ser Johan inte en enda levande varelse. Hela samhället är som utdött och det lilla posthuset nästan igenyrat. Ytterdörren barrikerad av en takhög snödriva. Fröken Tulli Molén får vackert hålla sig inne. Men tvärs över ett gårde kommer Räv-Anna plumsande. Laban går fromt vid hennes sida. Vinter eller sommar, stekande sol eller skyhöga drivor — ingenting bekommer dem. De äro sig lika i alla väder. Och Johan får en stark känsla av att Räv-Anna är samhällets ryggrad. Så länge den håller, står Blåsö upprätt, trots stormar. Trots allt.

Sin egen stuga behöver Johan Hård inte frukta för. Den ligger skyddad inom en naturlig fästningsgördel av höga berg. Men även hans dörr är barrikerad av snön. Och han har en god stunds göra att komma in.

Så småningom lägger sig den svåra vintern. Töväder kommer och hållande regn. Snövattnet störtar nerför berget i springande forsar. De små gränderna fyllas av vatten. Båtarna kunna åter lägga till. Isoleringen är ett minne för denna gång. Blåsöborna draga en lättnadens suck. Bara arbetstillgången inte varit lika bedrövlig. Snart skall väl även den saken ordna sig. Men alla förhoppningar svika. I februari komma ny inskränkningar: order från bolagsledningen i Göteborg, att folket endast får arbeta tre dar i veckan. Det blir ännu dystrare och bekymmersammare i Blåsö. En tröst i bedrövelsen är att även vid andra stenhug-

gerier inskränkes driften till samma dagantal. Går väl an för ungarlarna. Men hur skola familjer med stor barnskara kunna dra sig fram på hälften av en förtjänst, som i normala tider håller sig nära svältgränsen? Dessutom ha de under hösten vidtagna inskränkingarna redan undergrävt det ekonomiska motståndet. På förvaltarekontoret lämnas inga sannolika möjligheter för den närmaste framtiden.

En deputation uppvaktar herr Winter.

»Vet nix», blir hans lakoniska svar.

Det kooperativa fisket, som slog så väl ut i höstas, kan inte åter upptagas, ty alltjämt äro fjordarna tillfrusna. De gå väl inte upp förrän fram på vårsidan. Långt dit.

Styrelsen sammankallar ett allmänt möte på Folkets hus för att dryfta situationen. På andra ställen har man redan satt i gång med nödhjulsarbeten. På sammanträdet diskuteras först denna fråga även för Blåsö. Men kommunen har förbrukat alla ekonomiska resurser ända till bristningsgränsen. Blåsö har lånat och lånat så länge, att inte ens räntorna kunde betalas på långt när. Skatten, samhällets enda realinkomst, kommer numera inte ens fjärdedelen ut med. Bevillningskronan är uppe i 16½. Staten måste träda emellan med skatteutjämningsmedel. På den tid förvaltare Winter satt som kommunalstämmans ordförande, gingo affärerna ihop. Men det är länge sedan. Den nye ordföranden i Blåsö arbetarekommun interpelleras på sammanträdet. Han vet varken ut eller in. Men något måste göras innan det blir för sent. Det ena förslaget blötes och stötes efter det andra.

Johan Hård:

»En deputation från samtliga bohuslänska stenhuggerier bör uppvakta regeringen.

Kranmaskinist Blåberg:

»Ja, de' är ett förslag att ta fasta på. Men lite var känner te statshjälp. Först utredningar. Sen utredningar. Å så utredningar igen. Kanske i bästa fall proposition te riksdan — å avslag. En regering, även om den ä' socialistisk, måste handla enligt nådig lagordning. Å innan de höge herrarna i Stockholm kommet te något beslut, kanske utsikterna inom stenindustrien återigen ljusnat. Nej, något måste göras nu.»

Johan Hård medger för sin del, att kamrat Blåbergs syn på saken är riktig.

Hård tar åter till orda:

»Blåbergs mening att något måste göras nu delar jag fullt å helt. Å jag har därför ett nytt förslag —»

En i salen:

»Låt höra, Johan.»

»Svecia är ett kapitalstarkt bolag — de' enda som har resurser i hela Bohuslän, som I vet.»

Många instämmanden och frågande blickar.

»Nå, de' ä' bolagets skyldighet att hjälpa sina egna arbetare, när de' finns resurser te hjälpa me'.»

Röster:

»Riktigt. Mera —»

»Låt oss tåga man ur huse ner te Slottet å säga förvaltaren denna vår mening. Här på Blåsö finns inga lager att tala om som på andra ställen. Principiellt kan den saken vara bra i normala tider. Stora förråder hindrar förtjänsten att komma te sin rätt. Men nu —»

»Men nu —»

»Nu ligger saken annorlunda te. Jag föreslår därför att vi i samlad trupp ger uttryck åt denna mening. Kamrater. Svecia måste hjälpa oss — annars ska vi ta revansch, när de goda tiderna kommer igen —»

Johan Hård är riktigt i tagen. Någon moderation kan ingen märka nu.

Hårds förslag antages med acklamation. Styrelsen får i uppdrag att ordna med massuppvakningen för Tysken och sammanträdet upplöses under »Arbetets söner». Det ligger allvar och övertygelse i den gamla kampsången denna gång. — — —

*

Dagen börjar skymma. Stjärnorna tändas på fästet en efter en. Luften är mild. En aning av befrielse ur vinterns långa boja svävar över land och vatten. Havet böljar åter därute. De grå granitklipporna ligga blottade och bara i all sin skrovliga nakenhet efter den långvariga dvalan under snötäcket. Och hur grått och otillgängligt ett klippmassiv än ser ut — för stenhuggaren är det kärare än allt annat. Graniten ger honom bröd, om ock stycket är litet och torrt.

I Blåsöbergen vilar arbetet. Det har vilat hela dagen på grund av driftsinskränkningen. Men ändå är liv och rörelse däruppe. Kompakta massor stå samlade. Och uppför branterna komma nya hopar. De komma i alla åldrar. Både män, kvinnor och barn. Så många som kunna stå och gå.

Klockan slår åtta i kapellet.

Johan Hård stiger upp på ett stort block, som rests på kant. Med sin kraftiga stämma bjuder han massan att lyssna. Hoparna tränga på. Tvenne kamrater ställa sig på vardera sidan om blocket. De ha en rykande tjärfackla i handen. Det fladdrande skenet belyser de närmast stående. Ansiktena äro bleka som liks. Men ögonen brinna. De smås kanske mest.

»Vi ska nu som I vet tåga ner te Slottet för att muntligen framställa vår rimliga begäran om bolagets ingripande i våra bekymmer. Varenda en, både liten å stor, betyder ett kraftigare understrykande av vår

begäran. Må ordning å reda råda i leden. Må vårt tåg imponera på honom därnere å må han förstå oss å genom honom bolaget.»

Ett dovt sorl ackompanjerar Hårds ord.

»Låt oss nu ställa upp —»

Hård står kvar på blocket som en imperator, medan massan ordnar sig i led.

Först det röda standaret. Sedan en trupp fackelbärare. Därpå alla demonstranter — män, kvinnor och barn — vid pass ett tusental.

Hård hoppar ned från blocket, ställer sig i teten, tar en fackla i hand, svänger den över huvudet. Tåget sätter sig i rörelse nerför branten: ett underligt, tyst tåg av i kvällen svarta skepnader. Skuggorna återkastas på bergväggarna som freskoliknande silhuetter i rörelse. Då fackeltruppen passerar branten flamar eldsskenet högt av luftdraget. Det blekta standaret blir blodrött. Den gyllene inskriptionen: Svenska Stenindustriarbetareförbundets avdelning nr 186 Blåsö lyser för ett kort ögonblick så starkt, att leden långt bort i mörkret bländas. Och då isar sig blodet av en underlig känsla, starkare än någon annan.

Som ett tyst tåg av andar går färden vidare. Endast då och då störes denna tystnad av någon nerrasande sten. I den lyhörda februarikvällen kan varje öra höra rutschen nedför, höra hur den ökar och ökar. Så kommer slutdunsen, vars ljud fördubblas i den ödsliga stillheten. Då krama barnen hårdare sina fäders och mödrars händer. De vuxna trycka tillbaka, som om även de gripits av ekots hårda staccato.

Färden går vidare. Men allt fler stjärnor tändas. Månen vaknar. Utmed väggkanten återkastas de tågandes skuggor, små och stora om vartannat. Längst fram fladdrar standaret. Facklorna fläktas i kvällsvinden.

Förvaltare Winter är på förhand underrättad om denna säregna demonstration. Han har pr starkström satt sig i förbindelse med Svecias chef i Göteborg för att på pricken få bestämda förhållningsorder.

Fru Winter har gått in i sin sängkammare, ty hon känner sig irriterad. Guvernanten håller henne sällskap, ty fru Winter vill inte vara ensam. Men Adèle följer med sin pappa, när denne går ut på vägen för att på avstånd bevittna tågets annalkande. Efter en god stunds väntan bli facklorna synliga på höjden av ett backkrön. Flammorna stiga mot den stjärnbeströdda himlen som levande symbol för en hel klass. Herr Winter ser inte massan ännu. Han endast hör ekot av tunga tramp, ser en skymt av rörliga, groteska skuggor, då leden undan för undan passera krönet — — —

»Grossartig», mumlar herr Winter och något, som han inte kan forma i tankar, famlar om hjärtat.

Adèle står bredvid. Hon är gripen med ett barns hela nyfikenhet av denna mystiska makt av eldsken och skuggor, som närmar sig.

Då teten är på något 100-tal meter från Slottet går förvaltaren med dotter tillbaka genom grinden och fortsätter upp till den breda trappan. På dess översta avsats, stort tilltagen som en scen, stanna de.

Nu syns Johan Hård vid grinden. Han svänger sin fackla över huvudet. Tåget gör för ett ögonblick halt. I nästa nu fortsätter teten med Hård och fackelbärarna i spetsen in genom grinden. Slottets ståtliga granitfasad flammar med ens upp i full belysning. Den storsyxne förvaltaren och hans dotter stå plötsligt som inramade av eldsljuset. Teten närmar sig trappan. Massan följer otåligt efter. Den tränger på. De rörliga skuggorna bölja. Ett oartikulerat sorl når förvaltarens öra.

Adèle kryper ängsligt intill sin far.

Hon viskar:

»Pappa, är dom farliga?»

»Nein — nur ruhe —»

Och liksom för att markera sin egen oberördhet vrider herr Winter sin vänstra mustasch på det vardagliga sättet.

Men nu packar sig massan kompakt nedanför trappan. Sorlet har dämpats. Det låter som ett svagt mummel. Här och där kvider en barnröst. Ljudet ger ett beklämmande eko —

Johan Hård stiger ett par steg upp på trappan, håller upp facklan, lyfter hatten till hälsning och säger:

»Herr förvaltare Winter. Alla Svecias stenhuggare, skravlare, kranmaskinister, körkarlar, ilastare å dagavlönare ha i kväll gått man ur huse med kvinnor å barn för att inför eder framhålla vårt nödläge. Ni vet lika bra som vi, hur svårt detta är. Vi skyller icke på er, icke på bolaget. Liksom vi känner våra bekymmer veta vi, att Svecia inte har någon skuld därtill. Men många av oss kan ej svälta längre. Kommunen har inte råd att sätta i gång med nödhjälpsarbeten. Återstår oss endast en sak: att inför eder begära att bolaget frångår sina hittills följda principer å låter oss arbeta utan inskränkning. Vi vet vad detta betyder. Ett hopande av stora lager, som ingen vet, när de kunna avyttras, äro också vi arbetare emot. Men nöden har ingen lag å vi vädja därför genom eder till bolaget att bifalla vår begäran.» —

Herr Winter tvinnar mustaschen mera energiskt än vanligt. Adèle kryper närmare sin far. Hård vänder sig åt sidan, pekar med handen och fortsätter:

»Här bakom mej stå hundratals kvinnor å barn (ett stigande sorl ackompanjerar honom). Ja, här bakom mej stå hundratals kvinnor å barn. De' är för deras

skull, som vi vädja till bolaget: låt oss få tillbaka vår arbetstid. Bolagets goda ekonomi tillåter detta.» —

Alltjämt flamma facklorna. Deras knastrande ljud är för ett ögonblick det enda som hörs, ty alla vänta på förvaltare Winters svar.

Herr Winter gör en gest med handen, böjer sig framåt, så varenda en skall uppfatta hans tysk-svenska så gott sig göra låter och säger:

»Svecia ferstår eder not. Jag har order från Göteborg. Und denna order vil jag meddela eder.»

Tystnaden blir ännu djupare. Endast ett underligt, utdraget ljud bryter denna tystnad:

»Jäää —»

Räv-Anna och Laban ha smugit sig in och fattat posto nere vid grinden. Den gamla börjar plötsligt niga, samtidigt mumlande på sitt vanliga sätt. Ingen observerar henne som väl är. Ty där nere är mörkret kompakt.

Förvaltaren fortsätter:

»Ja, jag har order från Göteborg. Und denna vil jag meddela eder. Styrelsen har bestämt, att gifta män i alle yrken skola få arbeta fem dagar i veckan. Men då måste vi tills vidare permittira alla ongkarlar. — Ja, sådant är mitt besked. Bolaget gör en micket stor uppoffring. Något annat har jag icke att säga. Guten Abend, Leute.»

Förvaltaren gör helt om och går, åtföljd av dottern.

Massan står först som förlamad. Man vet inte ut eller in. De flesta äro glada. Men en del ha plötsligt och oväntat blivit arbetslösa, tack vare detta demonstrationståg.

Hård är på väg att rusa uppför trappan och hejda Tysken. Men han kommer sig inte för.

Tio minuter senare äro facklorna släckta och demonstrationståget skingrat.

XI.

Fröken Alma Tågarp har på sistone börjat känna sig obehörlig. Fru Winter låter på ett diskret sätt förstå, att hennes vetande är uttömt. Adèle skall ner till Göteborg för att fullborda sin uppfostran och skaffa sig umgängesvana. Sista besöket hos morföräldrarna hade öppnat fru Winters ögon. Adèle måste bort från sin isolering, måste ut och disciplineras. På tiden, minsann. Vid hennes ålder förstå de unga damerna att uppför sig korrekt. Adèle saknar totalt begrepp om savoir vivre. Snart fyller hon aderton år, men hennes sätt och vanor påminna mest om en ostyrig pojkes. Fru Winter vill inte skämmas för sin dotter.

Guvernanten blir allt fåordigare. Vart skall hon ta vägen? Här har fröken dock trots allt haft ett hem. Inga bekymmer för dagen. Dessutom börjar hon riktigt på allvar trivas på Blåsö. Sista tiden har gamle klockare Löving blivit skraltig. På pastor Törners vänliga uppmaning får fröken Tågarp vikariera vid orgeln under högmässan. Hon äger dessutom en liten nätt sopran, som kan leda sången. Pastorn berömmar henne. Aldrig har något beröm gått fröken Tågarp mera till hjärtat. Att sitta vid orgeln och spela upp för den fåtaliga församlingen i det lilla kapellet är hennes livs högtidsstunder — större har hon aldrig haft. Bakom sitt notställ kan fröken Tågarp följa

varje minskiftning i pastorns drag under predikan. Inga främmande blickar bevaka henne. Och så, när guvernanten äntligen fått ett djupare intresse, låter fru Winter henne förstå, att hon börjar bli obehövlig. Men numera tänker fröken Tågarp med oro på den dag, då hon skall packa och ge sig iväg. När sådana tankar komma för henne, ser hon pastor Törners ögon riktade på sig. En outtalad undran ligger i de svarta pupillernas djup.

»Tant är inte så glad nu för tiden», säger Adèle apropå en dag. »Tant funderar väl inte på att resa sin väg? Tänk vad pastor Törner kommer att sakna tant. Och vem skall spela orgel i kyrkan, när Löving inte orkar —»

Fröken Tågarp vänder bort Adèles tankar. Ämnet är av alltför personlig natur.

Dagarna närmast efter demonstrationståget blir klockare Abraham Löving liggande på allvar. Pastorn utlyser kyrkostämman för att besluta om hans efterträdare. För sin del förordar han tills vidare fröken Alma Tågarp. Hon har vid flera tillfällen avlagt praktiska prov. Pastorns förslag blir kyrkostämmans beslut. Och samma dag underrättas fröken Tågarp av pastorn personligen om detta beslut. Han kommer enkom ner till Slottet för detta ändamål. Fru Winter tror, att pastorn kommer på någon av sina sedvanliga visiter och bjuder på te.

»Jag är så att säga ute i tjänsteärenden —»

»Tjänsteärenden? Vad nu då?»

»Jo, kyrkostämman har tills vidare förordat fröken Tågarp som klockare.»

Fru Winter, tonlöst:

»Ja-så.» Den saken intresserar henne tydligen inte så allra värst.

Men husan får besked att kalla in guvernanten.

På tröskeln rodnar guvernanten över hela ansiktet. Hon kan inte hjälpa det. Fröken Tågarp rodnar alltid, då pastorn och hon mötas apropå.

Pastor Törner reser sig upp, hälsande ytterst förekommande.

Fasligt vad han krumbuktar sig, tänker fru Winter. Sedan högt:

»Kanske fröken vill ha en kopp te —»

Fröken Tågarp niger tack och husan kommer in med en kopp. Pastorn berättar sitt ärende. Fröken Tågarp bränner sig på tungan av överraskning och glädje. I detsamma rusar Adèle in, får se pastorn, knixar lätt och ställer sig vid bordet, ömsom betraktande pastorn, ömsom sin guvernant. En skalk leker i den unga damens ögonvrå. Sedan går hon sin väg igen med en knix åt pastorn en blick under lugg på fröken Alma Tågarp.

Men pastorn säger:

»Hm — jag hoppas att fröken antar kallelsen?»

»Tack, med fruns tillåtelse —»

Pastorn ser frågande på fru Winter.

Denna nickar, med koppen för mun.

Och så är den saken klar.

»Vi behöver nog rådgöra en smula om lämpliga psalmtexter för den närmaste tiden», säger pastorn och drar på orden. »Fröken är ju heller inte inne i det liturgiska ceremonielet. De' vore lämpligt, om — hm — fröken Tågarp kunde komma ner på min expedition en av de närmaste dagarna för den sakens skull —»

Fru Winter avbryter:

»Fröken kan komma när som helst. Hennes tid är inte så värst upptagen nu.»

Guvernanten rodnar igen. Men denna gång är orsaken en annan. Fru Winters ord beröra henne pin-

samt. Det är som om någon plötsligt trampat på henne.

Pastorn förstår och han har god lust att säga en besk replik till fru Winter men håller inne. Winters är hans enda umgänge i vardagens enahanda. —

Pastorsbostället, i omedelbar närhet av kapellet, är en vitmålad, av gammalålder något skröplig byggnad. Men där ser idylliskt och fridsamt ut alla tider på året. En vidlyftigt tilltagen trädgård med gamla frukt- och prydnadsträd omger huset på alla sidor. Fasaden försedd med en rymligt tilltagen glasveranda. Längst bort i trädgården ett par växthus.

På sina lediga stunder — och Gud ska veta att de äro både många och långa — uppehåller sig pastorn helst i dem. De utgöra ett minne från företrädarens tid. Pastor Törner har låtit bygga om dem. Där växa blommor och grönsaker året om. Pastorn roar sig med att korsa tama och vilda blommor. Växtbiologien har knappast några hemligheter för denne enstöring i sina bästa år. Blommorna äro honom kärare än människorna.

Botanikstudiet väcktes till liv redan i skolan av adjunkten Bro, vilken tog klassen med sig ut i naturen. Bro visste allt om blommor och djur. Först var meningen att Axel Törner skulle bli naturvetare. Men på erforus' inrådan slog den unge, medellöse studenten in på prästbanan. Kärleken till blommorna övergav honom inte. Och här ute i ensamheten blevo de hans enda sällskap. Hade pastorn ej haft dem, skulle han inte kunnat uthärda i all den gudsförgätna materialismen. Den gamla hushållerskan, som han bokstavligen fått övertaga av företrädaren, var för honom som en mor. Själv betraktade han henne som ett inventarium.

Med nyfikna, undrande blickar gör fröken Alma

Tågarp sin första entré i pastor Törners privata bostad — expeditionen, som ligger närmast förstugan har hon däremot besökt flerfaldiga gånger i olika ärenden. Men nu vill pastorn, att man skall gå »in».

Alla rummen — fyra till antalet — ligga i fil, gammaldags möblerade och lukta piprök. Men de äro hemtrevliga. Efter några minuter tycker fröken Tågarp, att hon varit här många gånger förut. Alma Tågarp är tålmodigt intresserad av alla rariteter med åtföljande kommentarer. Pastorn håller riktiga föreläsningar. Han läser beundran i hennes ögon. Under tiden bjuder Amanda, rund, nyter och rödblommig trots sina 60 år, på kaffe med hembakat dopp. Amanda ser i smyg först på pastorn, sen på förvaltarns guvernant. Fasligt så bekanta de äro. Dörren till köket låter hon stå på glänt, men Amanda hör ändå dåligt vad man säger därinne. Amanda ville gärna lista ut undermeningen med det här besöket. Hon vet ingenting om kommunalstämmans beslut.

Efter kaffet är tid att tala om det liturgiska ceremonielet. Pastorn har orgel. Fröken Tågarp får lust att pröva den. Hon ser frågande på pastorn:

»Med nöje, med nöje, bästa ni.»

Och fröken Tågarp spelar utantill Händels Largo. Hon spelar med riktig artistisk beräkning. Hela kroppen följer impulsivt med. Huvudet markerar på ett högtidligt sätt den seriösa takten.

Törner står bakom med knäppta händer — prästens automatiska vördnad för Händels Largo.

Men bakom köksdörren står Amanda, skakande sitt grå huvud. Stridiga tankar tumla om i den gamla hjärnan. Amanda vet verkligen inte vad hon skall tänka och tro om denna plötsliga tillställning på tu man hand.

Fröken Tågarp spelar som avslutning några hymner. Känsligt och vackert.

»Var har ni lärt er musikens konst?» frågar pastorn.

»På konservatorium. Jag har tagit musiklärare-examen.»

»Verkligen. Och så begraver ni edra talanger —»

Fröken Tågarp svarar inte. Hon ser i golvet som en ung, blyg flicka. Pastorn undrar tyst hur gammal fröken Tågarp kan vara. Han gissar 28 eller 30 på sin höjd.

Sedan återgår man till det liturgiska ceremonielet igen. Efter slutad överläggning följer pastorn henne ända fram till Slottet. Han håller hennes hand i sin längre än vanligt. Trippande på lätta steg fortsätter guvernanten stigen upp till trappan.

Unga Adèle står i glasverandan, knackande på en ruta, vinkar, nickar och gör gubbar. Fröken Tågarp vinkar tillbaka.

»Fasligt så skär fröken blitt i hyn med ens», säger fru Winter vid supén. »Eller vad säger du, Heinrich?»

»Ja-ja», mumlar herr Winter och tar en djup klunk ur sejdeln.

Adèle sneglar skälmaktigt på sin lärarinna.

Fröken Tågarp känner sig besvärad. Men i hennes hjärta sjunger en liten spröd melodi. Den vill hon helst lyssna på i ensamhet. Den tonen har fröken Tågarp aldrig hört förut. Hennes halvgamla ungdomväsen sorlar som en vårbäck — sedan kommer vemodet vid tanken på, att hon förr eller senare i alla fall måste bort från denna miljö, där hennes väsen börjat slå rot och trivas. —

Allt oftare upprepas fröken Tågarps besök i pastorsbostället. Det liturgiska ceremonielet tar tid att sätta sig in i för att icke någon detalj skall klicka. Församlingen måste säga, att den nya klockarn sköter sig

till belåtenhet. Det trötta, förgrämda ansiktet får liv och färg.

»Jag känner ej igen fröken», säger fru Winter gång på gång och hon nyper med munnen, ser spetsig ut.

Guvernanten svarar inte. Men det förut kuvade och undergivna håller på att förvandlas, henne själv omedvetet. Guvernantens tal och svar får en mera personlig accent, som inte undgår fru Winter. Hon har sina funderingar. Herr Winter får del av dem.

»Na-na. Das ist die Liebe —»

Fru Winter:

»Tror du —»

Men folk börjar språka. Centralen är förlagd till post- och telegrafstation. Fröken Tulli Molén håller i trådarna. Snart vet hela Blåsö, att pastor Törner slår för förvaltarns guvernant, den halvgamla mam-sellen. — Och han som är så ung och stilig. Centralen sysslar också ganska ingående med fröken Tågarps besök på pastorexpeditionen. Fröken Agn, expedit hos specerihandlare Söder, som pastorn har till leverantör, utfrågar på ett diskret sätt gamla Amanda. Men Amanda tiger som muren. Vet ingenting. Ett tydligt bevis på att något kommer att ske är förresten pastorns predikningar. Han, som förut domderat om de eviga straffen söndag efter söndag, talar ofta och som omväxling om Kärleken. Kapellet börjar åter fyllas av andäktigt lyssnande skaror. Aldrig har man lagt märke till, att pastor Törner ser intressant ut. Men det gör han. Dessemellan vrida sig andäktiga huvuden för att om möjligt fånga en skymt av klockarn bakom notstället på orgelläktaren. Schartauanprästen och förvaltarns guvernant, som knappast någon brytt sig om förut, ha med ens blivit centrum i Blåsö.

Och pastorn får anonyma brev. Pastor Törner börjar förstå, att han måste handla för att inte förlora

den aktning en själasörjare har rätt att fordra av sina församlingsbor. Och så kommer det förlösande ordet: prästen friar till klockarn. Ja, säger klockarn och kapellet båda funktionärer mötas i en lång kyss. Den första. Någon dag senare begär guvernanten ledigt för att resa till Uddevalla.

»Kanske fröken ska förlova sej», säger fru Winter ironiskt. Hon anar endels men vill inte tro på rykten, som på omvägar även nått Slottet.

På samma båt befinner sig även pastor Törner. Han bär en liten resväska i handen. Fröken Tågarp har också en väska, som hon fått i present för flera år sen. Den är av lackläder och användes för första gången.

»Den glänste som sola i Karlsta'», säger Blåbergs Mårten till sin mor, då han kommer hem efter ett besök vid bryggan just då Robert Thorburn skulle gå.

När fröken Tågarp påföljande dag kommer tillbaka, har hon en guldring på fingret.

Fru Winter blir riktigt förvånad för första gången i sitt liv. Guvernanten kan läsa förvåningen på långt håll.

»Är de' verkligen sant», utropar fru Winter och plötsligt får fröken Alma Tågarp ett annat värde i hennes ögon. Aldrig kunde hon tro detta. —

Gratulation.

Det är fröken Tagarps tur att vara nådig.

Men Adèle flyger henne om halsen och säger:

»Är tant riktigt, riktigt kär, sej?»

Fröken Alma Tågarp kan inte svara. Hon ser just då ut som förklarad.

Men fru Winter, allvarligt:

»Adèle då, var inte så närgången —»

Första gången stenpatronessan Winter på Blåsö tar sin guvernants parti.

De nyförlovade ha ingenting att vänta på. En månad efteråt gör herrskapet Winter bröllop för sin guvernant. Vigseln försiggår i kapellet. En pastors ämbetsbroder från Gropö viger paret framme i koret. Vigseln är offentlig. Kyrkan full med folk.

Dagen till ära bjuder förvaltaren arbetarefamiljerna på kaffe i Folkets hus. Och styrelsen uppvaktar i sin tur genom Johan Hård brudparet med blommor. Samhörighetskänslan i denna isolerade värld tar ändå ut sin rätt trots allt. Pastorn gläder sig åt detta enkla bevis på högaktning. Man kanske skall förstå varann bättre hädanefter. Och Johan Hård får ett kraftigt handslag, som säger mer än många ord.

Men prästfrun och förvaltarns fru bli så småningom riktigt förtroliga. Ingen av dem tala om guvernantstiden.

En tid efteråt reser unga fröken Adèle till Göteborg för att fullborda sin uppfostran. Det blir så tyst på Slottet. Fru Winter är glad att ha pastorskan till väninna.

XII.

Alla ungarlar permitteras. Ett hårt slag för dem. Fackföreningsstyrelsen utlyste omedelbart allmänt sammanträde för att dryfta situationen. Mötet enades om en mänsklig hemställan till förvaltare Winter att åtminstone låta de ogifta stenhuggarna göra ifrån sig. Bolaget accepterade efter någon tvekan förslaget.

Johan Hård hade strax efter nyår börjat ett nytt schakt. Detta gav honom sysselsättning till slutet av mars. Men sedan? Han tänkte mer än en gång på svägerskans ord att söka sig över till Gropö maskinindustri. Gropö, som fortfarande gick för fullt, var inte beroende av export. Knotten såldes till inhemska förbrukare. Men perspektivet lockade föga. Johan Hård och hans kamrater betraktade icke utan skäl maskinindustrien som den farligaste konkurrenten. Bergens frie söner kunde hälsa hem, om den finge övertaget och jobbet i en bullrande fabrik var ett arbete för slavar. Människorna blevo därefter: automatiskt fungerande maskinuppassare utan personligt liv. Bror Algots exempel avskräckte. Johan ångrade nästan, att han inte sagt ja till förmansplatsen efter Berg. Men Johan ville ju vara solidarisk, återerövra kamraternas förtroende. Som tack för denna solidaritet stod han nu inom kort utan knog.

Johan tänkte hit och dit. Kanske bäst att resa till Göteborg och skaffa sig något tillfällighetsarbete —

sak samma vad. I värsta fall kunde han arrendera en bergknalt av någon bonde och bryta sten för egen del. Men vid närmare reflexioner föreföll honom även denna tanke absurd. Hantverkshuggarna hade alltid betraktats som de organiserades värsta fiender. Även här var sålunda den välsignade solidariteten i vägen.

Veckorna gingo. En dag kom något mycket efterlängtat i all tristessen: ett brev från Hilma.

Hilma bad om förlåtelse, att hennes svar låtit vänta på sig så länge. Men dröjsmålet berodde på, att hon varit uppe i Uddevalla och gått igenom en sömmerskekurs. Liksom Johan i sitt brev berättade hon om allt, som hänt henne, sedan de sist råkades. Till slut berörde Hilma också arbetsinställelsen på Blåsö. »Ni skulle ta er över till Gropö, så kanske vi finge träffas lite oftare.»

De orden gjorde slag i saken. Och Gropö förändrades med ens. Johan hade förut lidit av en tvångsföreställning. Dugde Gropö åt brodern, kunde det väl duga åt honom. Och dessutom var väl bättre att ha något än inget. Under trycket av Hilmas uppmaning satte sig Johan genast i förbindelse med Algot och bad denne höra sig för om arbetsmöjligheterna där.

Svaret kom efter en veckas väntan. Jo, Algot hade talat vid förman. Denne i sin tur med disponenten. En spaltmaskin råkade just då stå ledig på grund av olycksfall. »Både förmän och disponenter känner ju dej å vet, att du är en duktig arbetare, Johan. Så det möter nog inget hinder. Blir väl lite svårt i början. Men du vänjer dej nog snart.»

För första gången på årtal kände Johan, att han hade en bror. Tacksamheten satt honom nästan i hal-sen. Johan svarade att han skulle komma så fort som möjligt. —

När Sme's Anton på allvar tog honom över till

Gropö, anade Johan dunkelt att nu började för honom något nytt. Denna känsla blandades med vemod. Fars röda stuga, täppan, båten vid bryggan, friheten att komma och gå efter behag — allt som hittills varit hans liv — skulle nu bytas ut mot något annat. Stugan stod tillbommad. Verktygen lågo i vedboden. Vem vet om de nånsin mer kommo till användning.

»De' blir la konstigt att stå ve en maskin», säger Sme's Anton sarkastiskt.

»Kanske te en början —»

»Du skulle passa på å bli din egen —»

»Du också», replikerar Johan kärvt.

Sme's Anton ser under lugg på sin passagerare. Denne är inte riktigt så stram som förr.

Vid bryggan tar Algot emot, ty klockan är sex på morron och arbetet i fabriken har ännu inte börjat.

»Välkommen», hälsar Algot gemytligt.

Johan tackar med ett ärligt handslag. Nu är han inte den överlägsne.

»Vi går väl först hem te Mira å får oss lite kaffe», säger brodern.

De ta i var sitt handgrepp på fars gamla regementskista, som Johan fått ärva. Den är målad i gendarm. Men färgen har bleknat med åren. På locket står årtalet 1827. Korpral Hård ärvde en gång kistan av sin far. I kistan ligger Johans hela garderob och stenhuggareutrustning — så när som verktygen.

Mira kommer ut i kort stubb. Johan kan inte undgå att lägga märke till hennes bastanta underrede. Det står sig nog för många och långa år framåt. Algots hustru är inte det minsta generad.

»Tänk att jag skulle få rätt ändå», säger Mira.

Johan drar ena mungipan på sned.

Miras ögon gå från maken till svågern. Hon gör omedvetet jämförelser. De utfalla till Johans fördel.

Algot har då aldrig sett något ut för världen. Men han är snäll och medgörlig.

Barnen ha ännu inte vaknat. Deras snusande inne i kammaren hörs genom den halvöppna dörren.

På bordet med den blommiga vaxduken äro koppar framsatta. Mira tar ur skafferiet bröd, kallt stekt fläsk och medvurst. Snart ångar kaffet ur kopparna. Johan doppar med frisk aptit, kännande sig uppriktigt tacksam för detta öppna mottagande. Men innerst inne har han en känsla av, att bror och svägerska se på honom med skadeglada ögon. Men kanske det bara är en inbillning. —

»Johan kan få bo här, tess något rum blir ledigt», säger Mira.

Och Algot nickar instämmande.

Johan tackar. Han måste tacka dem för allt. Bergets frie son besväras av detta moraliska fängsel.

Sedan gå de båda bröderna upp till fabriken, ty arbetet för dagen skall börja.

Johan ser sig omkring. Denna aprilmorgon gör inte Gropö på honom ett sådant beklämmande intryck som i höstas. Snön är borta. En aning av vår över landskapet. Djupt under dem ligger fjorden skimrande blå. Och över granitbergen står solen, förgyllande de söndersprängda massiven med sin strålgans. Den stora linbanan, dess ställningar och järnkonstruktioner likna inte kvarstående, svarta skelett efter någon förödande eldsvåda eller katastrof. Solen gör även här samma tjänst. De skyhöga, annars rostiga montagen äro som överdragna med guld.

Men längst upp i backen ligger fabriksbyggnaden, en grå, ful långa. Den mäktar solen inte med. Den är i dag lika anskrämlig som alla andra dagar. Johan, som ser den på långt håll, måste göra våld på sig att inte förråda något för brodern. Den fränstötande ful-

heten framhäves ytterligare av på byggnadens baksida hopade toppformiga högar med stenmjöl och makadam. En bit från fabriken maskin- och ångpannehuset samt elektricitetsverket. Från dem gå kablar och ledningar över till fabriken och linbanan.

Arbetare strömma till från alla kanter. Somliga äro bergsprängare. De skola upp i brotten. Andra fortsätta ut till stora gården på byggnadens framsida. Här hamna de med linbanan nertransporterade råblocken, som först skola ritslas och bräckas i lagom stora stycken, innan de lastas på tippvagnar för vidare transport in i fabriken. Den ena gruppen spaltare efter den andra uppslukas av fabriken. Johan lägger märke till, att de flesta som ta denna väg likna mer eller mindre bror Algot: lemmarnas rörelser äro mekaniska. Dragen glämiga, nästan smutsiga — som om de aldrig tvättades rena. Och blicken mönstrar skelande nykomlingen. Men deras ytterkläder äro en smula mera vårdade än en stenhuggares. De flesta i kavaj, sportmössa och läderkänger. Endast någon enstaka i slamarande trätofflor.

Här och där får Johan en undrande, nyfiken eller likgiltig blick. Johan hälsar på sitt korthuggna sätt tillbaka. Även om Johan Hård är nykomling på Gropö tillhör han dock alltjämt en av den bohuslänska stenhuggarekårens förgrundsmän. Johan behöver inte känna sig som den ringaste i denna nya arbetsmiljö.

Förman Dal, en butter, kantig gubbe med brillor och den eviga pipan i mun kommer fram, nickar:

»Gomorrn, Hård. Jaså, nu ska han byta ut slägga mot spaltmaskin — blir la lite konstigt te en början. Bror får väl bli instruktör å visa hur knotten kommer te.» Vänd mot Algot:

»Nr 53 efter Petter Persson ska Johan ha.»

Därmed går förman Dal vidare, ideligen sugande på

sin knastrande pipa, som lämnar en sur lukt efter sig. — Men ångvisslan ger hals: arbetet skall börja och börja på minuten. I nästa nu är också maskineriet i gång överallt. Ångpannehuset slamrar. Elektricitetsverkets pistonger, motorer och dynamos hamra, dunka, slå. Kabelkranarna komma i rörelse. Från linbanans ena ändstation glider ett mörkt föremål ut i luften på väg mot bergen. Och i fabriken börja sextio tunga spaltmaskiner sitt öronbedövande oväsen på en gång.

Maskinerna stå uppställda i rad, den ena intill den andra. Algot följer brodern fram till nr 53. Den skall bli Johans kamrat i stället för den kära släggan, som ligger hemma i vedboden. Johan vet något så när hur arbetet går till. Men för att själv bli en kugge i maskineriet fordras dock en smula undervisning.

Företrädarens skinnvantar av tjockt läder ligga bredvid.

»Ta på dom», uppmanar Algot.

I detsamma hörs ett fruktansvärt brak: skrovliga granitstycken dunsas ner utefter en lutande glid intill maskinens omedelbara närhet. Det ena stycket tätt efter det andra. Ett regn av stenflisor och -mjöl virvlar upp vid sammanstötningen.

»Akta ögon, Johan —»

Johan ser upp. Spaltmaskinerna stå på fast mark. Ovanför dem en bred längdpassage, med portar ut mot granitgården, där de sönderritslade blocken lastas i tippvagnar, stående på järnskenor, vilka fortsätta in genom portarna och fram till respektive nerstjälpningsställen, ett för varje spaltmaskin.

När en vagn är färdiglastad skjutes den för hand in på spåret till fabriken övre våning. Vagnen, försedd med mekaniska tippanordningar, vältes över ända mot gliden — och styckena åka av sin egen tyngd ner i uppsamlingsstället vid sidan av maskinen.

Algot tar ett granitstycke, synar det på alla sidor, lägger stycket på städet — jämnaste sidan upp — träder ena foten på en skärslipares sätt i en läderrem och ser efter att stycket ligger rakt under den horisontala, knivvassa stötmejseln, som ovan till är försedd med en massiv järnkonstruktion av ett hammarhuvuds form. Mejsel och hammare höra ihop. Hammaren slår. Mejseln hugger och spaltar.

Då Algot med ögonmärke sett efter, att styckets klävyta ligger yrkes- och förtjänstmässigt bra till för mejseln, trampar han i remmen under maskinen: omedelbar kontakt med den tillkopplade elektriska kraften. Det skrämmande, tunga hammarhuvudet lyfter sig, tar sats på mejseln, vars egg blixtnabbt kör ner i stenen med ett skrovligt, irriterande läte. Algot fortsätter att trampa. Kraften pressar den tunga hammaren upp och ner, upp och ner som ett obevekligt öde. Mejselns knivvassa egg hugger brutalt och obevekligt sin motståndare i sidan. Hugger ideligen. Utan pardon. Denna automatiska envig mellan graniten och järnet är som en symbol av tvenne urkrafterns hårda brottnig. Men en måste ge sig. Granitflisorna yra åt alla håll. Varje ouppmärksam ögonblick är en risk till liv och lem för spaltaren. Händerna, som reglerande flytta stycket efter varje angrepp från mejseln, måste arbeta snabbt och säkert, ty stötarna komma ännu snabbare. Och i det ögonblick mejseln med ett skrovligt, skrapande läte gör sitt rasande angrepp, skall stenen sitta som i ett skruvstäd: armar, leder, händer — ja, hela kroppen skakar av ansträngning. Men allt blir en vana. Plötsligt ger graniten upp kampen. Den remnar i tvenne hälfter, jämna som med såg sönderdelade trästycken. Den ena halvan sätter spaltaren omedelbart under mejseln igen. Den tunga hammaren tar sats: stöter och stöter. Mejseln hugger och hugger

— krasch — flingorna yra. Av halvan blir två — och så vidare, tills knotten är färdig. Stenmjölet hopar sig på marken i små högar. Bakom varje arbetare är en lucka ut mot bakgården. Genom denna lucka skyfflas avfallen ner av karlar, enkom sysslände med detta göra som måkarna i ladugården på ett storgods.

Men snart äro både män och maskiner insvepta i tunga moln av kringyrande stenmjöl. Det lagrar sig på kläderna, ryker in i näsa, mun och ögon, lägger sig som upplöst kitt i mungipor, på läppar, färgar om ögonbryn och hår. — Nu är arbetet i full gång. Den väldiga fabriksbyggnaden skakar på sina grundvalar av de från tippvagnarna ideligen nerdunsande blocken, av de mekaniska hammarslagens stötar på mejslarna, av mejslarnas hugg i graniten. Själva maskinerna darra av fruktan för sin egen kraft: varje kugge, varje deras lem kvider och jämrar — allt tillsammans skapande ett de lössläppta naturmakternas futuristiskt symfoniska inferno, där människorösten hopplöst sjunker ner till en hes viskning, som omedelbart slukas av allt detta larmande oväsen. Vilja arbetarna varandra något måste man skrika sig hes i kamratens öra. Och denne nickar eller skakar huvudet till svar för att slippa anstränga rösten i sin tur, allt medan hammaren hans stöter — stöter — stöter på mejseln, som hugger — hugger — hugger, alstrande utan avbrott kringflygande vassa skärvor, virvlande flisor och täta moln av finaste stenmjöl som förmörkar luften och gör den kvävande tung att andas i. Lungorna kämpa en med åren allt hopplösare kamp.

Men fritimman slår. Larmet dör. Mödans resultat är en gatsten. —

Johan Hård har snart satt sig in i det nya yrket, vilket inte tar år och åter år som stenhuggarens. Det inläres med några handgrepp, vilka så småningom bli

till vana. Matningen går av sig självt. Faran för mejsels hugg, för stenflisor och skärvor överlämnas åt Guds försyn. Och den är allestädande närvarande vid spaltmaskinerna.

De första dagarna besväras Johan Hård av den nya miljön. Han känner sig som i ett lufttomt rum. Och hjärnan tömmes på alla tankar. Syn, hörsel, den riskfyllda påpassligheten inta tankarnas plats. Det är som om han med ens förflyttats till ett fängsel men ständigt tvingas vara på vakt mot livsfarliga naturkrafter, vilka stå på lur, hotande lemmar och alla sinnen. Johan måste den första tiden göra våld på sig för att kunna uthärda. När fritimmen slår och de tränga portarna glida upp mot en blånande himmel, känner han sig som en drucken. Men ögonen svida. Lungorna flämta. —

Så småningom automatiseras även han. Men först nu sätter Johan riktigt värde på fritiden.

Första veckan bodde Johan hos brodern och svägerskan. Sedan fick han sig ett rum hos Fiskare-Anders nere vid strand. Rummet ligger på andra våningen och användes om vintern till skräpkammare, ty det saknar eldstad. Nu, när våren kommer och solen står rakt på, är rummet en idyll med en utsikt som förlorar sig långt bort mellan fjordar och berg.

Efter flyttningen till fiskarstugan kommo bröderna sällan tillsammans. Mira ville mer än gärna, att Johan skulle bo kvar. Hennes stigande intresse för svågern kunde denne läsa i hennes ögon, i hennes sätt. Så snart hon blev på tu man hand med honom — och Mira hade en märkvärdig förmåga att bli av med man och barn, när andan föll över henne — blev Mira påträngande både i tal och åtbörder. Johan kände ingen åstundan efter sin brors hustru. Mest för den sakens

skull flyttade han så fort sig göra lät. Ensamheten gav Johan ro att reflektera över saker och ting, som endast hittills helt sporadiskt föresvävat honom: stenindustriens framtid. Johan förstår, att denna trots allt måste bedrivas maskinmässigt, annars kunna icke de stora möjligheterna utnyttjas. Sedan måste den göra sig oberoende av utlandet. Lades t. ex. det svenska vägnätet om med granit, skulle enbart denna förändring ge stenindustrien arbete för oöverskådlig tid. Råmateriet är praktiskt taget outtömligt för dem som förstå att hushålla. Här på Gropö bearbetas bergen rationellt. Brytningen går på djupet tack vare de maskinella resurserna. Men Gropöbolaget har bara specialiserat sig på en enda stensort, knotten. När spaltmaskiner för denna dimension kunna konstrueras, borde man också kunna konstruera maskiner för vilken dimension som helst. Ja, då vore väl frågan om stenindustriens framtid ur rent tekniskt synpunkt praktiskt löst. Han, bergets frie son, som nyss föraktat maskinindustrien, får på allvar andra tankar. Arbetet här på Gropö har liksom öppnat hans ögon. Och Johan kommer osökt att tänka på Stenön, där outtömliga förråd av finaste granit slumrar. För första gången i sitt liv känner Johan Hård ett begär efter att ha mycket pengar, att vara kapitalist. — Spontant erinrar han sig Mårtens ord. Pojken skulle bli sin egen stenpatron. — Och själve direktör Rangels resonemang med förvaltarn och den främmande göteborgsherren uppe vid Johans brott den där sommardagen ha stannat kvar i stenhuggarens minne. Ja, nu börja dessa ord bli något mera än blott vaga föreställningar. Sent en kväll sitter Johan ensam nere vid strand, försjunknen i dessa tankar. De tränga sig på honom. Sen dess blir Johan Hård aldrig kvitt dem riktigt. Stenön ger hans tankar flykt. Hilma får han inte släppa ur sikte. Med hennes

hjälp kan han, den fattige, ensamme stenhuggaren komma någonstans — om inte Turesson stode hindrande i vägen. Johans motvilja för denne får mera konkreta konturer nu.

Hilma och Johan ha växlat ett par brev sedan Hård kom till Gropö. Breven ha å ömse håll varit ganska intetsägande.

Då Johan nu i kvällningen kommer upp på sitt rum, tar han fram hennes sista, läser igenom det. Johan försöker läsa mellan raderna för att lista ut något om Turesson, vilken aldrig öppet nämnes. Men nej. Där finns ingenting som antyder på denne. Däremot frågar Hilma, om inte Johan har lust att komma bort till Stommen, när han ändå arbetar så nära. De gånger Johan förut läst brevet, tyckte han alltid, att denna uppmaning mera tillkommit för ro skull. Hon menade väl ingenting särskilt. Och vad skulle förresten farsgubben hennes säga, om stenhuggare Hård plötsligt uppenbarade sig på gården objuden.

Nu flyga dessa betänkligheter sin kos. Utan några förberedande kladdövningar sätter sig Johan ner och skriver, att han skall komma ditöver på söndag.

Brevet blir kort — både därför att fotogenet i lampan tar slut och Johan inte vill låta henne ana, att han är intresserad. Plötsligt ser Johan som i blyxtbelysning handlare Turesson, tummen i armhålan och skroderande utan måtta. Hur mycket har hon och Turesson egentligen gemensamt? Sådant vill Johan Hård bra gärna ha reda på.

XIII.

På lördagskvällen går Johan Hård till Folkets hus för att delta i en diskussion mellan socialister och syndikalister om taktiska mål och medel.

Då Johan kommer in, håller just en syndikalist på att utreda frågan om taktiska mål och medel ur sin och sina partikamraters synpunkt.

Johan, som varit med om många liknande tillställningar i sin dag, känner till argument och motargument. Han har egentligen gått upp för att slå ihjäl den dödans tråkiga kvällen.

Salen är packad med folk. Ungdomar mest. De ha ännu inte fått nog av de gamla slagorden på ömse håll. Så länge den olycksaliga dualismen inom fackföreningsrörelsen består — och på denna dualism lever syndikalismen — skola ständigt nya generationer arbetare kältra med varann. Johan ser numera ganska skeptiskt på dessa tillställningar, som endast sorgligt nog visa, att splittringstendenserna göra sig allt bredare.

Den syndikalistiske talare, som just håller på att utreda taktiska mål och medel då Johan Hård kommer in, är en ung man, knappt fyllda 18 år. Han står vid en av spaltmaskinerna närmast Johans. Stenhugaren brukar halvt ofrivilligt betrakta denna unge kamrat. Under arbetet eller till och från arbetsplatsen ser han dubbelt så gammal ut. Dragen liknöjda, indolenta

och slappa. Arbetet är tydligen för honom en pina. Men så snart Valentin kommer upp i talarestolen är han en annan: en glödande fantast, som med ungdomlig iver predikar sitt kära evangelium om direkt aktion. Johan var också en gång besatt av samma idéer, men de försvunno med åren. Enligt Hårds mening ha de avtalstrognas fackföreningarna för länge sen löst frågan om taktiska mål och medel i och med en fast, kollektiv förhandlingspolitik. Den skapar reda och ordning. Syndikalismen vill bara kaos.

Men unge Valentin går på. Svadan forsar. Hög-ljutt medhåll, mummel och skratt blandas till lika stora delar. Valentin talar inte för döva öron.

Efter honom hoppar Johans bror Algot upp. Han tillhör den rena läran. Algot talar abrupt som vanligt. Och satserna komma oftast utan logiskt sammanhang. Johan drar på mun. Har aldrig förut sett sin bror på någon predikstol.

Men den ene talaren följer på den andre. Ordföranden, en sävlig skåning, frodig, rosig och välmående, ser noga till, att inte tvenne talare från samma parti uppträda omedelbart efter varann. Omväxling skall det vara. Stämningen stiger. Beskyllningar och invektiv börja allt oftare användas för att dymedelst kraftigare nagla fast motståndaren.

Ordföranden måste ideligen uppmana talarna att hålla sig till saken:

»Jag ber få påminna de närvarande om, att detta är ett diskussionsmöte om rena fackfrågor och således inte någon tillställning för eller emot.»

Lugnet lägger sig — men blott för en kort stund. I nästa nu är rulljanssen åter i gång. Talarna skrika och väsnas för att göra sig hörda, ty sorlet stiger.

Johan Hård, litande på sin gamla auktoritet, hoppar till sist upp för att tala förnuft. I början lägger sig

sorlet. Men plötsligt rusar unga Valentin fram mot talarestolen, knyter sin hand, skriker:

»Res hem te Bläsö å predika, din falske faen. Vi vet nog lite var här, va' du går för —»

Johan Hård, annars lugn och sansad, tappar besinningen. Utan betänkande rusar han ner, ger Valentin en örfil. Slaget åtföljes av ett oartikulerat vrål i salen. Inom några få sekunder ha motståndarna etablerat allmänt slagsmål. Inga falska smockor. Knutna nävar ge och ge igen. En trupp syndikalister storma fram mot Johan i vilt ursinne. Han får freda sig ensam. Armarna gå som släggor i luften. Men motståndarna undvika skickligt de tunga stötarna. De äga synbarligen vana vid dylika diskussioner.

Förgäves kallar ordföranden slagskämparna till ordningen. Förgäves försöka de äldre göra sina röster gällande. Ingen polis finnes. Man kan dunka på varann av hjärtans lust. Då står plötsligt en ung kvinna i talarestolen. Hon är agitator för S. A. C. och befinner sig just ute på missionsresa i de bohuslänska stenhuggaredistrikten. På hennes inrådan har denna animerade diskussion om taktiska mål och medel kommit till. Fröken Carola Dager ser ut som en aktris. Men de flammande, svarta ögonen är en hemmagjord revolutionärs.

Ingen har i det allmänna tumultet lagt märke till henne.

Nu sträcker hon ut sin lilla hand, med en ring på varje finger och skriker:

»Fy — fy — fy —»

Tumultet lägger sig med ens. Skamsna krypa de hetsiga debattörerna in i sina bänkar.

Fröken Dager läser först lagen på ett ogenerat sätt, sedan återför hon debatten till utgångspunkten och avslutar mötet utan att någon säger ett knyst.

Ingen begär resolution. Men lite var har fått lufta sina känslor. Nu har ilskan redan dunstat bort. Och man är kamrater för liv och själ. De värsta motståndarna se på varann under lugg och flina lite förläget. En på sitt sätt talande ursäkt.

Tio minuter senare ligger möteslokalen i mörker.

Men ute på de mörka vägarna är diskussionen åter i gång bland spridda grupper, som inte se och höra varann. Johan och Algot ha sällskap en bit. De gå tysta. Ingen av dem berör med ett ord kvällens händelser. Vid avtagsvägen till arbetarebostäderna skiljas de åt med ett kort handslag. Johan fortsätter ned mot bryggan, viker sedan av till vänster, följande stigen hem till fiskarestugan.

Längst bort i fjärran blinkar en fyr genom mörkret. En ångvissla tjuter. Och vid bryggan plaska långväga vandrare. Annars är allt tyst och stilla.

*

Större delen av de ogifta arbetarna äter på ett kooperativt matställe, som ligger en bit uppe i gamla kyrkbyn. På långt håll syns den omålade längan, liknande en barack med tvenne plåtskorstenar. Dit har Johan Hård adresserat sin post.

Då Johan på söndagsmorgonen kommer upp för att äta frukost, möter han på trappan Kalle-mä-väska, en gammal intorkad gubbe, samhällets brev-bärare. Gubben är gratialist. Och när han höjer blicken, ligger något militäriskt i den. Johan Hårds far och Kalle-mä-väska ha varit kamrater på Backamo. Men Kalle lyckades aldrig krångla sig igenom den svåra korpralskolan. Han har alltid en grov enpåk i handen. Den slitna väskan hänger framtill. På hu-

vudet sitter knektmössan, framtill försedd med ett posthorn i stället för mässingknappen med 3-kronor. Kalle känner Johan sedan barndomen.

»Johan har vesst brev i dag», säger han och gräver i väskan med sin darrande, skrumpna hand, under vars gula pergamentslika skinn, torkat och glansigt, alla anatomiska detaljer lysa igenom. Kalle-mä-väska går på sitt 80:de år. Det insjunkna bröstet piper. Men han vill inte ligga någon till last. Postverket avlönar honom pr år med 300 kronor och gratialistkassan med 150 för ett helt livs trogen tjänst. På den sammanlagda summan drar han sig fram. Ingen annan vill ha brev-bäraresysslan i Gropö.

Johan öppnar kuvertet på stående fot. Brevet är från Hilma. Johan hade väntat på svar både i fredags och lördags, visste därför inte, om han skulle våga ge sig i väg till Lahälla. Men nu är han välkommen.

Efter frukosten skyndar Johan hem för att göra sig fin — en blå kavaj, sydd av själva skraddaremästare Trovik i Lysekil, tar han på för första gången. Johan ser sig i spegeln. Elegant som en herreman. Reslig som en stenhuggare — och brun i hyn som en officer på manöver.

På trappan möter han Fiskare-Anders, en högre, ännu obruten åldring i blå tröja och barhuvad. I de håriga öronen sitta runda, ärgiga mässingringar. Hellskägget står rakt ut som en barkbit, överdragen av åldrig björknäver. Fiskare-Anders tuggar jämt och samt antingen han har något att äta eller inte. Anders nickar godmorn, säger:

»Fasligt så finer kar.» Sen snyter sig Fiskare-Anders med tumme och pekfinger, stryker av på baken, snörvlar och tar solståndet.

Hyresgästen nickar tillbaka i förbifarten.

Fiskare-Anders sneglar efter honom lite illparigt. Sen snyter han sig igen, stryker byxbaken, snörvlar och fixerar solståndet.

Johan tar ut stegen. Nu känner han vägen, behöver inte göra uppehåll för att fråga. Sist Johan gick denna väg, såg han till höger och vänster enstaka stenhuggare i arbete. Nu ligger söndagsfrid även över denna ödsliga nejd, som bolagen ännu inte lagt beslag på. Det är vår. I den klara luften hör han ekot av en avlägsen kyrkklocka. Den påminner om släggornas klang i Blåsöbergen. Johan stannar för ett ögonblick och lyssnar. Med ekot av klockklangen blandar sig sorlet av en förbiflytande källa. Men ett stenkast från vägen, där Johan står, ser han en ensam man sitta på randen av sitt brott, rökande pipa. Och över mannens huvud kvittrar en lärka. Johan fortsätter, nynnande en gammal bevärningsvisa. Den kommer apropå i minnet. Johan höjer omedvetet rösten. Den ger eko mellan bergväggarna. Vid grinden till en bondgård står en frodig jänta och vinkar. Johan vinkar tillbaka. En hund skäller. Johan härmar. Han är uppsluppen och glad som en pojke.

På avtagsvägen fram till Stommen möter Johan Hård drängen Olagus. Olagus är i bästa stass och slätrakad så den trubbiga hakan glänser lång väg. Ena mungipan putar ut etter värre. Söndagsbussen, som måste räcka till fram i mitten av veckan, är tydligen nyss instoppad. Olagus har en bred mun, en bred näsa, en bred panna och en bred haka, axlarna äro breda och gången bred — allt är brett hos Olagus. Han känner genast igen stenhuggaren. Mönstrandet honom uppifrån och ner med en viss beundran, lyfter Olagus på vegamössan med ett grepp över kullen och säger:

»Jaså, han är på våra trakter igen —»

Hård nickar, tar Olagus i hand och frågar — hm — om husbond' är hemma.

»Husbonn å Stava ä' i körka, men Hilma setter vesst i kammern å läser postilla — he —»

Olagus sneglar från sidan upp på den reslige stenhuggaren för att möjligen lista ut effekten av de sista orden. Olagus undrar lite smått, om Hård och husbonn ska ge sig ut till Stenön igen.

Olagus stannar i portgången.

»Vell inte Olagus gå in å höra, om jag får stiga på så länge —»

»Tess husbonn kommer, menar han. Jo, de ska ja' gärna göra. Hilma har la förrexten gjort ifrån sej postilla nu.»

Och Olagus tar ut stegen, sneglande åt sidorna för att se om Johan följer efter.

På trappsvalen stannar denne. Hilma kommer ut på momangen. Olagus smiter förbi, låtsas ha ärende bakom lagårn men stannar vid knuten, sticker försiktigt fram näsan, glanar. Han ser just då ganska finurlig ut, den gode Olagus.

När både Hilma och Johan gått in, nickar Olagus för sig själv, ältar snusbussen med tungan, medan de glasblå ögonen begrundande söka något obefintligt i fjärran. Sedan viskar han för sig själv: de' skulle Turesson se, då gjorde han la både specerier och diverse.

Men i kammarn sitta Hilma och Johan på var sin stol, båda med händerna i knät. Johan talar lågmält om sista besöket. Han tackar för breven och berättar om hur det känns att arbeta på Gropö.

»De' ä' la konstigt te stå innestängder da' ut å da' in, när en ä' vaner ve å ha sin frihet», säger Hilma, som anar, att Johan inte är riktigt belåten med sitt fängsel.

Johan nickar och tänker på Turesson.

Liksom gissande hans innersta tanke säger Hilma:
 »Turesson ä' bortrest, annars hade herr Hård fått sällskap. Turesson brukar alltid komma hit på sönda'n.»

Den sista satsen låter inte så allra värst allvarlig, tycker Johan.

Medan de nu äro inne på det delikata ämnet, vill Johan gärna fortsätta.

Han skruvar sig. Svårt att finna de rätta orden. Skruvar sig igen. Äntligen:

»Nå-å, fröken blir väl handlarefru en vacker dag —»

»He —» Hilma rodnar.

Johan söker läsa sig till sanningen i hennes blick. Den är först lite osäker, sedan:

»Far pratar. Vem vet, om de' blir nånting me' den saken. Vi ä' ju inte ringförlöfvata en gång.»

»Men när han kommer hit över varje söndag —»

»He. — Ja, Turesson ä' nog så enträgen —»

Johan, efter en paus av tvekan:

»Å — å —»

»Jag?»

Johan nickar.

»Jag blir aldrig enträgen efter manfolk.»

»Men Turesson är ju snart miljonär.»

»Säger farsgubben, ja. Å Turesson pratar. Inte värt te tro allt, minsann.»

Plötsligt sätter hon ögonen distinkt i stenhuggaren och säger:

»Tror herr Hård, att jag korrespondera' me' honom, om Turesson betydde någe' —»

Då tar Johan hennes hand, trycker den starkt och fast. Hon trycker tillbaka. Löftet —

Just då går dörren till kammaren upp. Stombonn står på tröskeln.

Hilma och Johan resa sig, båda i lika hög grad över-

raskade av denna entré. Mest förlägen är Johan. Han vet varken ut eller in. Men Salomons plirande ögon vandra från dottern till stenhuggaren och tillbaka igen. Så hostar han, säger:

»Jaså, Hård ä' på våra trakter —»

Hård harklar sig, svarar:

»Hade mina vägar förbi —»

»Å så gick han in för te hälsa på. De' va' snällt. Välkommen, välkommen —»

Salomon tar Johan i näven, hälsar. Den första överraskningen har lagt sig. Salomon frågar:

»Hur har I't på Bläsö nu då?»

Hilma infaller:

»Herr Hård arbetar nere i Gropö.»

»Jaså, jaså. Ja, där ä' la alltid fullt upp me' arbete. Turesson tala' om härförleden, att stenhuggara på Bläsö ingenting har å göra. Där lär vara riktigt be-
drövliga tider, sa'n.»

Hård nickar.

Salomon:

»Men de' ljusnar la snart igen. Gropödirektörn har allt var't ute å tittat på Stenön, måtro. Han frågte, om jag velle sälja. Men jag sa' nej. Hård rådde ju mej te å vänta. Å de' rådet tror jag inte ä' så dumt. Under tiden kan en få flere spekulanter. Turesson töcker, att jag borde sälja ju förr dess hellre. Turesson ä' angelägnare än jag. Synd att han har rest bört, annars kunde I fått er e' pratstun'. Va' säger Hård förresten om Turesson? Ser han inte rejäler ut? Jo, jag skulle tro de'.»

Hilma sneglar i smyg på Hård, som hon ville läsa sig till hans innersta tankar om handlanden Turesson. Johan lägger inte märke till henne, ty han är just nu mer upptagen med sig själv än med sin omgivning. Bara Stombonn nämner sin blivande mågs namn, blir

Johan sluten och fundersam. Ordet Turesson träffar honom som en pil ända ner i hjärttrakten. Han litar visserligen på Hilma. Men farsgubben hennes står på Turessons sida. Om Salomon börjar ana, att Hilma har hemliga sympatier för stenhuggarn, skall han nog se till att para ihop dottern och Turesson så fort som möjligt. Johan vet sen gammalt, att bönder aldrig begripa sig på annat än pengar. Men den saken förstå de så mycket bättre. Förresten är det en ödets nyck, att han, stenhuggaren, som alltid betraktat bönder med förakt, skulle fastna för en bondjänta. Om någon av kamraterna sett Johan Hård nu, kanske de gjort spektakel av honom. Men Johans solidaritetskänsla har svalnat, ty varje riktning svär på sin tro. Den ena söker värva proselyter från den andra — precis som de religiösa sekterna, vilka fördöma och nedsvärta varann. Uppträdet i Folkets hus är ett bland de många typiska exempel på denna söndringens andra. Bönder äro alltid bönder även inbördes.

»Antingen grubblar Hård på något eller också ä' han törsti», säger Salomon.

Den plötsliga tystnaden kan inte undgå att beröra Stombonn, som är van vid Turessons alltid flödande tunga. Och Salomon tillägger:

»Hård ä' törsti. Där har vi ägget, sa' Kolumbus. Hilma, ta fram flaska å två glas. Jag vell förbanne mej ha en körkesup efter provpredikan.»

Hilma sätter på momangen fram flaska och två glas. Salomon håller i.

»Skål då Hård å tack för sist. Vi ska ha en ny komminister i Lahälla, ser han. De' va' kapellprästen på Blåsö, som prova' i da' —»

Johan förvånad:

»Törner?»

»Just han. En snäller präst. Å han har ett gött

utförande. Frua hans va' me'. Di säger, att ho' tjänt som guvernant hos förvaltare Winter.»

Johan nickar:

Salomon:

»Ho' va' bastanter både bak å fram.»

Hilma flyttar sig till fönstret. Johan drar på mun men gör inga reflexioner. Blåsöprästens fru är honom ganska likgiltig.

»Vi tar la en te», föreslår Salomon och fyller glasen på nytt.

»Skål.»

»Skål.»

Båda:

»A — a — a —»

Salomon:

»Star't å gött, brukar Turesson säja.»

Johan stryker sig med avigsidan och nickar. Han är nära att falla i funderingar igen. Stombonn kommer emellan:

»Känns la kônstigt att stå inestängder ve en maskin?»

»Ätminstone i början», erkänner Hård.

»Kan nog tänka de'. Varför blir han inte sin egen? Många stenpatroner ha börjat me' slägga —»

Salomon är tydligen vid gott humör. Han säger:

»Kom över te Stenön, vet ja. Hård ska få sej ett schakt för ingenting —»

Johan:

»För ingenting?»

»Ja bevars — Salomon på Stommen ä' inte knusslig i småsaker.»

Hilma har vänt sig om. Fars förslag kommer för henne som en fullständig överraskning. Men ännu mer överraskad blir stenhuggarn. Hård vet rakt inte, vad han skall svara till en början.

Salomon upprepar:

»Ja, kom över te Stenön. Talar han väl me' Bruto å Pluto, sköter di nog om både transport å försäljning.»

Stombonns ord äro värda att ta fasta på, om han måste se sig om efter annan födkrok.

»Nå, va' töcker han?» frågar Stombonn.

»Jag säger tack. Men saken tål nog å tänka på.»

Hård vill inte visa sig enträgen.

Men Hilma har god lust att gå fram och knuffa honom i sidan.

Stombonn:

»Ja-ja. — Hård får naturligtvis göra som han vell. Men Salomon skulle inte fundera för länge. Slita ut sej för andra ä' aldrig någon affär. Eller hur?»

»Riktigt.»

Johan Hård, som vid samvaro med sina kamrater alltid känt sig ett strå vassare, står här vid sidan av den självägande bonden en smula försagd.

Sedan tala de inte mer om den saken. Stenhuggarn stannar kvar till middag. Hilma bjuder på nyslaktad kalv.

»Olagus tog dö'n på'n i går», säger Stombonn, tilläggande: »så nog ä' den kalven färsker alltid.»

Steken ångade. Johan tyckte sig se, när Olagus flådde kalven. Den store, starke Johan besväras av obehagliga sensationer. Han har aldrig ätit så färskt kalvkött. Men med ett par supar till hjälp slinker den ena biten ner efter den andra.

Nu sätter sig Hilma till orgeln. Farsgubben bjuder även i dag på konjak till kaffet. Johan breder ut sig som Turesson.

Stombonn observerar likheten.

»Tänk va' den karln får hänga i», säger han.

Johan, obehagligt berörd:

»Vilken?»

»Våran Turesson. Men så blir han nog miljenär me' tia.»

Hård tänder i distraktion just då sin cigarr på nytt.

»Får han inget drag?»

»Tack, nu gick de'.»

Sedan föreslår Salomon bondtolva. Förslaget har Johan ingenting emot. Hilma kommer med på ett hörn.

Olagus står bakom stugknuten, illmarigt bekikande denna angenäma samvaro på tre man hand. Olagus tänker på Turesson. Den här tillställningen skulle Hilmas fästman se med båda ögonen. Olagus önskar ingenting hellre. Olagus tror inte mer än jämt på Turesson och hans affärer. Men stenhuggarn har väl inte här att göra, den heller. Undras vad han menar? Olagus går till köket. Stava och Olagus byta tankar om trion i kammarn. När Olagus gått, tänker Stava: Olagus begriper vesst inte, att jag genomskådar'n. Om Olagus velle som ja', behövde han inte smita om stugknuten å bära sej dumt åt. Men Olagus får väl hållas så länge. Sedan sjunger Stava i övertygande, högljudd falssett:

»Den blomsterpryd-da gondo-len gled,
ut över Älvs-borgs fäst-ning ned —»

Den klassiska tondikten ackompanjeras av det hårda slamret från knivar, gafflar och tallrikar, som Stava diskar lite huller om buller. —

I skymningen bryter Johan Hård upp. Han är nöjd och belåten med sin dag.

»Härnäst Hård har sina vägar här förbi, tittar han la in igen», säger Stombonn.

»Bara jag inte blir till besvär —»

Hilma har ett ärende till en av granngårdarna.

»Då kan Hård få följe en bit», säger Stombonn och tillägger: »kanske jag borde gå me', så blir vi tre uti fall att Turesson ä' på väg hit. Han skulle komma på meddan. Å en kan aldrig veta, Hilma —»

»Te mej sa Turesson, att han inte kommer hem förrän i morrn.»

»Sa'n de' — då hörde la jag fel —»

Hilma:

»I hör fel ibland, far —»

Stombonn nickar och tillfogar:

»Hård ser förresten så rejäler ut —»

Men nu säger stenhuggarn adjö och tackar för i dag.

»Tänk på va' jag sa'», uppmanar Stombonn.

Johan nickar bekräftande. Nog skall han tänka på den saken alltid.

Hilma och Johan göra sällskap. Olagus följer osynligt efter på avstånd, mumlande ideligen: »detta — skulle — Turesson — se —»

Men Hilma och Johan fortsätta vägen fram. I början tysta ger snart det ena ordet det andra. De gå tätt intill varann. Och Johan känner med varje steg, att han bör bli sin egen. Hilma, liksom gissande hans tankar, säger plötsligt:

»Jag tôcker som far, att herr Hård verkligen skulle ta sej över te Stenön på allvar —»

En undermedveten mening ligger i de orden. Rösten är allvarligare än förut i dag. Johan anar, att hon vill bli fri från fästman. Kanske lika mycket för egen del som för farsgubbens. Vem vet hurudana affärer den där Turesson har. Johan har god lust att fråga Hilma om den saken men åtrar sig. Turessons affärer angå inte honom.

Högt säger han:

»Kanske jag också kommer en vacker dag. Men då kommer jag först å främst för —»

»För —»

»För er — för Hilmas skull —»

Namnet låter främmande på Johans läppar. Han har aldrig uttalat det förut i hennes närvaro.

Innan någon av dem vet hur det gått till kalla de varann vid förnamn, som om de varit bekanta och goda vänner sedan länge.

Skymningen har övergått till kvällsmörker. Berg, stugor, gårdar kasta sina skuggor över vägen. Men kustlandskapets ozonmättade vårluft stimulerar blodet som ett lätt rus. Johan lägger utan hinder sin arm om Hilmas breda rygg. Hon kryper in på honom. De stanna. Han trycker henne hårt intill sig. Deras läppar mötas — Just då hörs en kraxande människoröst bakom dem. Ljudet låter som ett oartikulerat hånskratt. Förtrollningen är bruten. Famntaget slappnar. Den starka bondflickan skälver av oro. Ofödda tankar bubbla upp ur det omedvetna. De bli till en röst, som säger: vad gör du? Liksom för att skydda sig kryper hon närmare intill sin beskyddare. Då kraxar återigen den där främmande rösten. Och återigen slita de sig ur varandras famn.

De ha hunnit ett stycke på andra sidan Lahälla sockengräns. Johan följer henne halvvägs tillbaka. Ekot av klapprande steg når deras öra. Det dör slutligen bort. Då säga de varann farväl med en stum handtryckning, gå sedan åt var sitt håll.

XIV.

En dag fram på vårsidan får Johan Hård ett brev
Emed Svecias firmanamn på kuvertet. Inte utan
undran öppnar Johan brevet. Det är avsänt från bo-
lagets kontor i Bläsö och undertecknat av Heinrich
Winter:

Herr Johan Hård,

Markententeriet,

GROPÖ.

Då ännu en förmansplats blivit ledig få vi
bedja Eder göra oss ett besök ju förr dess
hellre.

Högaktningsfullt

GRANIT A.-B. SVECIA,

Heinrich Winter.

Brevet kommer på sätt och vis lägligt. Johan har
aldrig trivts på Gropö. Arbetet går väl an. Men ända
sedan diskussionsmötet på Folkets hus försöka de
yngre, syndikalistiskt och kommunistiskt färgade ele-
menten äta ut Johan. De visa honom både öppet och
i hemlighet sitt förakt. Osynliga händer driva sitt

ofog. En gång, när Johan slutat sitt arbete och skulle kränga på sig kavajen, voro ärmarna uppstoppade med kolstycken. En annan gång stodo tofflorna fyllda med tjära. Men värst besvärade honom tisslet och tasslet från hopar av unga män, som vid lämpliga tillfällen ströko förbi, då Johan ensam befann sig ute på stigar och vägar. En mörk kväll kom en sten susande över hans huvud. Ingen levande varelse syntes till. Allt detta var straffet som utmyntades portionsvis, därför att Johan Hård den där minnesvärda kvällen sagt sin mening och även lät sina taktiska motståndare smaka på den.

Algot och Mira togo varken brodern eller hans fienders parti. Men de läto honom förstå, att han redan gjort sig omöjlig på Gropö. Mira sade rent ut:

»Gropöpöjka ä' så ettrit radikala å di hänger ihop som ler å långhalm —»

Johan:

»Här på Gropö kallar pojkymlarna sitt okynne för radikalism —»

Mira:

»Säj inte så'nt högt för allan del —»

Johan Hård, som tillhört yrkets fackliga spetsar, hade efter sin förvandling till fabriksarbetare, blivit en nolla, vilken halv vuxna pojkar kunde behandla efter behag.

Hård funderar på allvar att bli sin egen. Varje dag ångrar Johan, att han inte redan gett sig över till Stenön.

Så kommer Svecias brev. En annan chans yppar sig.

Visserligen avslog Hård en gång tidigare av utslutande solidariska skäl ett liknande erbjudande från Winters sida — men under den relativt korta tid som förflutit sen dess har denne klassmedvetne arbetare

undergått en viss grad av förvandling eller utveckling både som människa och karaktär. En tryggad förtjänst borde mer än väl uppväga de eventuella obehag f. d. stenhuggaren skulle få kännas vid i sin egenskap av förman. Och mitt i all förföljelsen här på Gropö erfor han en känsla av stolthet över detta erbjudande. Förvaltaren Winter satte värde på Johans personliga egenskaper. Han hade befälsarv i blodet och begrep dessutom sitt yrke bättre än de flesta.

Stenön och Stombonns Hilma skötes åt sidan. — Hård svarade omedelbart, att han skulle komma över endera dagen för att diskutera saken. Något direkt ja eller nej ville han inte ge nu.

En eftermiddag efter slutat arbete seglar Fiskare-Anders honom över till Blåsö.

Fast Johan Hård från Gropö brygga kan se konturerna av Blåsöbergen, gripes han av återseendets glädje.

Till det yttre är Johan alltjämt sig lik: stram, högräst, spänstig. Smårabbarna på bryggan känna igen honom och hälsa artigt. Kvinnorna, både gamla och unga, vända sig om av pur beundran. Tulli Molén springer bröststörtat ut på trappan men kommer för sent. Hon är på vippen att ropa, men syster Marietta hejdar henne.

»Jesses ä' du ga-len?»

Så stor respekt har Johan Hård på Blåsö.

Johan gör sig ingen brådska ut till Slottet. Han kommer inte som supplikant av ena eller andra anledningen. Här gäller en befälsplats.

Mest lockar honom den lilla röda stugan, föräldrarnas hus nere vid fjorden. Som förr i världen tar Johan av på stigen som från stora vägen leder ner till stugan. En hel evighet sen han vandrat den sist. Nu har plötsligt varje föremål utmed vägen blivit honom

kärt. Den gamla, murkna grinden öppnar och stänger Johan med stor varsamhet. Den faller väl snart till marken för alltid. Grinden har gubben far satt upp en gång.

Nere i dällden spira de första blommorna redan. Ingenstädes, varken på Bläsö eller Gropö, titta de fram så tidigt.

Johan stannar utanför sin egen grind ett par sekunder, betraktande de båda stenstolparna med hans högst egenhändiga skulptur på framsidan. Sedan fortsätter Johan stigen upp genom den lilla trädgården. Här är allt livlöst och oansat. Hur annorlunda förr. Så här års stod redan allt färdigt att möta skärgårdens korta sommar. Inte ens bikuporna finnas kvar. Dem hade Johan flyttat till husets baksida, innan han gav sig över till Gropö.

Sedan stiger Johan uppför trappan, stannar ett ögonblick på översta steget, vänder sig om, fångar det nedanför liggande perspektivet: den skrangliga bryggan, den uppdragna båten, fjorden, kantad av klippväggarna — och längst ut havet — havet, det oändliga. —

Johan regler upp, går in. Kök och rum lukta unkna. Han öppnar fönstren, vädrar, plockar ned småsaker här och var, tittar i skafferiet — och stannar slutligen framför far i paraduniform med plym och plåt i mössan. Porträttet är sig oföränderligt likt — liksom det minne sonen gömmer längst inne. Det kan heller aldrig blekna.

Sedan vänder Johan tillbaka genom köket, stänger fönstret och fortsätter ut genom grinden igen. Någon dag längre fram skall han ta ledigt och göra sin ägande domän redo att möta sol och sommar, humlesurr och fågelsång.

Men svårt är att skiljas från den egna lilla torvan.

Johan står som fastvuxen vid grinden. Här äger hans väsen i alla fall sina rötter. Aldrig har Johan känt detta så starkt som nu, då han för brödbitens skull måst plantera om sig i en annan miljö. Gropö liknar visserligen Blåsö till det yttre — men för honom äro dock de båda stenhuggaresamhällena som skilda världar. Om Johan nu med hela sin själ längtar tillbaka, behöver han bara säga ja och amen till förvaltarns förslag. Svecia erbjuder honom en bekymmersfri utkomst, bara han vill komma tillbaka. Skulle Hård inte slå till då, även om de före detta kamraterna i avdelningen 186 Blåsö ogilla hans beslut?

Men den gamla solidaritetskänslan sitter trots allt så djupt, att det lockande erbjudandet ånyo gör honom vankeomodig. Varför inte nu, då han står vid skiljevägen ta steget fullt ut: bli sin egen? Tvenne makter brottas i denna stund om herraväldet: kärleken till en kvinna och kärleken till det gamla hemmet. Vilken skall avgå med den slutliga segern?

Beslutsamt rycker Johan upp sig ur drömmarnas värld. En sista blick på stugan och trädgårdstappan, sedan fortsätter han över bergen ner till Slottet. Omständigheterna skola åtminstone tills vidare få fälla utslaget.

Vid en liten avtagsväg ligger Räv-Annas stuga. Johan, som går i tankarna, hör plötsligt ett bråkande läte. Han ser upp och drar på mun: Laban. Geta-bocken kommer som vanligt sättande i avsatser. Johan kastar sig snabbt åt sidan. Laban fortsätter av farten ett stycke. Sedan vänder bocken om för att upprepa attacken. Men då är stenhuggaren framme, tar honom vid hornen och säger av gammal vana:

»Du känner la igen farbror Johan?»

»Jäää —»

Och sen äro de goda vänner.

Men nu blir Räv-Annas skrynkliga ansikte synligt bakom en dikesren. Hon mumlar. Brillorna ha åkt ner på näsan. I handen bär hon en rostig bleckkruka.

Johan hälsar:

»Go' da', moster —»

Räv-Anna fixerar honom, nickar och säger:

»Borta bra men hemma bäst, Johan —»

Hon är sig ackurat lik. Årens växlingar gå henne spårlöst förbi. Endast ansiktets rynkor ökas undan för undan, ökas ungefär som ringarna på ett gammalt träd.

Räv-Anna är ute och plockar spädnässlor, som hon säljer till Slottet. Nässelkål med förlorade ägg är en av Heinrich Winters favoriträtter.

Hon fortsätter att plocka som om ingenting hänt och stenhuggarn går vidare. Då och då ser han sig om. Laban är aldrig att lita på. Men bocken har lagt sig till ro.

Johan Hård tar först omvägen ner till kontoret. Han vet av erfarenhet, att förvaltaren brukar hålla till där både bittida och sent. Men endast gamle kassör Flod är kvar i dag.

»Förvaltarn gick hem för en stund sen», säger denne och nickar vänligt över glaset.

Inte ofta denne kontorsmaskin visar några mänskliga drag. Liksom Räv-Anna är kassör Flod sig lik år efter år.

Johan gör en tafatt helomvändning och säger ett halvhögt adjö. Den gamla vördnaden för kassören sitter i. Genom Flods händer går förtjänsten och avlöningsaskarna kan man tömma utan att behöva kontrollera innehållet.

Hård tar raka vägen upp till Slottet, viker om fasaden, som sist han var här belystes av flammande facklor. Bäst att gå köksvägen.

Husan öppnar.

»Jaså, Hård», säger hon och gör en förnäm knyck på nacken. Så brukar också fru Winter göra, då någon främmande uppenbarar sig köksvägen.

Hård tar åt mössan, frågar efter förvaltarn.

»Förvaltarn?»

»Ja.»

»Ä' de' mycke' viktigt?»

»Förvaltarn har bett mej komma hit —»

»Ja-så, vänta lite då.»

Efter en stund:

»Hård kan följa me' denna vägen.»

Stenhuggaren passerar kök, serveringsrum, matsal och salong. Bakom salongen ligger herr Winters privata arbetsrum, då han är hemma.

Husan knackar.

En butter röst:

»Herein.»

Hård kliver på. Husan trycker till dörren.

Stenhuggaren ser den välbekanta, breda ryggen lutad över ett skrivbord med högar av papper och anteckningsböcker. Det massiva bordet och den breda ryggen äro som gjorda i ett stycke.

Hård hostar. Skrivstolen knarrar. Förvaltarn vänder sig sävligt om, nickar goafton samt pekar på en stol vid sidan om skrivbordet.

Hård kliver fram.

Winter:

»Vil Hard bli forman nun?»

»Jag har kommit över för att åtminstone resonera om saken. »

»Resonire — na gut. Två formän äro borta. En musste vi ha i stellet. Den Lohn blir lika.»

»När skall platsen tillträdas?»

»Så fort wie möglich — so fort som möjli' — om två veckor.»

»Får jag be herr förvaltarn om ett par dars betänketid?»

»Trivs Hard so gut pa Gropö?» ett sarkastigt leende leker i mungiporna.

»Jag både trivs å inte trivs —»

»Na — Svecia erbjuder Hard en framtidsplats. En framtidsplats, ja. Und Hard ist sehr gut für uns — ni är mycket bra —»

»Å arbetarna?»

»Die Leute haben nix zu sagen — ingenting at säga. Ich weiss. Nur ruhe.»

»Då ger jag besked om två dagar.»

»Gut. Ja oder nein — nix mer.»

Herr Winter gör en kort gest med handen. Audien- sen är slut. Stenhuggaren reser sig upp. Hård tar i hand. Winter trycker den hjärtligt. Hård kan inte trots allt gammal avogt klassdamm känna antipati för Tysken. Han är i alla fall en karl. Kanske den ende på Blåsö.

Deras blickar mötas. Hård lägger märke till, att förvaltarns drag börjat åldras. Winter ser så ensam ut. Kanske han saknar någon —

Då stenhuggaren på tå passerar salongen kommer fru Winter ut från sitt rum. Hon stannar, tar ett par steg tillbaka, stirrbligar. Hård känner sig som en in- trängling. Med brådskande steg skyndar han vägen tillbaka genom köket. Till husan säger han adjö. Hon nickar vänligt och avmätt. Så brukar också frun göra ibland.

Utkommen på stora landsvägen tar Johan upp sin rova: två timmar har han varit borta. Fiskare-Anders, som ligger och väntar med båten, börjar väl bli otålig. Johan tänker först fortsätta raka vägen ner till bryg-

gan. Men berget, hans gamla berg, lockar med magisk kraft. Johan kan inte stå emot den lockelsen. För att slippa gå genom byn och svara på alla näsvisa frågor, tar Hård en genväg bakom samhället.

På själva branten möter Hård kranmaskinisten Blåberg.

»Du här, Johan?» säger denne överraskad.

»Jag hade ett ärende —»

»Te Tysken —»

»Inte utan —»

»He — de' glunkas om, att han vill ha dej tebaks som förman —»

»Johan nickar.

»Nå, å du tar la plassen?»

»Har inte bestämt mej än —»

»Jaså. Trivs du så bra på Gropö då?» undrar Blåberg.

Hård hör på tonfallet, att Blåberg vet ett och annat. Han svarar inte direkt utan gör en motfråga:

»Nå, har de' ljusnat för er än?»

»I helskota. Bara de' inte blir sämre.»

Johan skakar huvudet, tar Blåberg i hand och nickar adjö.

Denne säger:

»Vi kanske snart ses igen.»

»Kanske, kanske inte —»

Johan fortsätter stigen uppför. Snart står han på själva platån. En mild vårvind sveper fram över berget. Några ljusgröna grässtrån titta upp här och var. Sådana bagateller har Hård aldrig lagt märke till förut. Nu ser han dem. Men luften är hög och ren. Stenhuggaren spänner bröstkorgen. Västerut blånar det oändliga havet. Melodiskt klucka vågorna därnere. Solen börjar dala, färgande om de grå klip-

porra i purpur. Vart han ser är utsikten fri, fri, fri — Johan går från schakt till schakt. I ett och annat pågår ännu arbetet. Men de flesta ligga övergivna och urtagna — som om de inte bearbetats på årtal. Så småningom kommer Johan fram till sitt eget. Här har ingenting förändrats sedan han lämnade det för sista gången. Men överallt råder den stora stillheten. Han får med ens en hetsig längtan efter att höra den gamla, välkända silverklängen. Aldrig har någon musik varit honom kärare. Om Johan nu haft släggan med sig, skulle han låta den gå bara för att stilla sin längtan. Ja, här uppe i dessa berg är hans värld, hans rätta hem. Med långsamma steg fortsätter Johan fram mot branten, vänder sig om och låter blicken än en gång svepa över denna stilla, fria och otvungna värld. Först nu begriper han hur mycket denna värld betyder för honom. Här leva människorna av sina händers verk. Skall han då tveka att vända tillbaka? Nej. Om inte Fiskare-Anders legat nere vid bryggan och väntat, hade Hård lust att genast gå till herr Winter och säga: jag antar platsen. Tanken på Hilma, på Stenön, på obehagliga komplikationer med sina före detta kamrater — allt dunstar bort för hans längtan till berget, som fått hans ungdoms och första mandoms sjudande friska krafter.

Beslutet är fattat. Med lätta steg vandrar Johan Hård nerför berget och vidare till bryggan. Den ligger öde och folktom så när som några tomma läskedrycks-lådor från Blåbergs kafé och Blåbergs pojke Märten, som står med händerna i byxfickorna, spanande lill-gammalt i ett lockande fjärran.

Då pojken får syn på Hård, drar han sävligt ena handen ur byxfickan, lyfter mössan till hälsning och säger på spets:

»Jaså, farbro' ä' här igen —»

Mårten vill säga mer. Johan har inte tid att lyssna på honom. Fiskare-Anders vinkar.

Då båten lägger ut, hojtar Mårten:

»Välkommen snart tebaka, farbro'!»

Men Fiskare-Anders muttrar obegripliga ramsor, medan han hissar storseglet och focken. Gubben säger inte ett ord på hela resan. Så mycket oftare tittar Anders på mässingrovan. Johan säger ingenting heller. Vill inte stöta sig med Anders. Snart skall han ju ge sig i väg för alltid.

När Gropö linbana och kabelkranar dyka upp, erfar Hård samma känsla som då Sme's Anton tog honom över. Denna värld är icke och kan aldrig bli hans —

Redan samma kväll skriver Hård till Winter och säger ja till anbudet.

En morgon ett par dar efteråt möter han återigen Kalle-mä-väska på markententeriet.

»Här ska bli kärleksbrev igen», säger gamle post-Kalle, räckande honom ett kuvert.

Johan känner på långt håll igen Hilmas handstil. Han måste bryta brevet genast. Kalle-mä-väska har rätt: ett kärleksbrev. Det första riktiga Johan nånsin fått. Hilma berättar om sin längtan på ett enkelt och okonstlat sätt.

»Och om inte Johan snart kommer, gör Turesson ut med mej. Far vill vi ska förlöva oss så fort som möjligt. Far och Turesson hålla ihop. Jag är ensam —»

Johan läser brevet om och om igen. Han ser både rött och svart för ögonen, kan inte få ner en matbit. Brevet har i en hast kullkastat alla andra planer. Den framtid förvaltaren Winter lockat med saknar varje betydelse nu. Blåsöbergen ser Johan som genom en dimma. Fars gamla stuga med alla dess minnen utan och innan har också i en hast förlorat sin dragningskraft. Johan ser bara en strålande frisk och stark

bondjänta med ögon som blåklint och läppar som körsbär. Han känner ännu trycket av dem mot sina. Han känner hennes valkiga arbetsnäve i sin, känner den friska barmens böljegång mot sitt hjärta, hör röstens förtroliga tonfall — ingen röst, icke ens hans gamla mors, har nånsin haft en sådan tjusning, en sådan klang. Turesson skall bort, bort, så långt pepparn växer. Han är en hal lismare, som bara älskar Stombonns pengar. Aldrig har Johan varit mer övertygad om den saken än nu. Ingenting lockar honom till Blåsö. Ännu mindre frestar honom något att stanna kvar. Han är en bergets frie son, som endast vill lyda en röst: kärlekens.

Det är en pina att stå vid knottmaskinen denna dag. Aldrig tar arbetstiden slut. När ångvisslan äntligen ger hals, drar Johan en lättnadens suck som aldrig förr. Algot vill slå sällskap med honom efter arbetet men Johan skyller på brådskande göromål hemma och skyndar före.

För extrabetalning får han Fiskare-Anders att sätta sig över till Blåsö igen. I dag går Johan raka vägen till Slottet.

»Jaså, Hård», säger husan även denna gång.

Han nickar, frågar:

»Är förvaltarn hemma?»

»Nu igen?»

»Ja.»

»Vänta lite då.»

Och så får han göra samma väg som sist: genom kök, serveringsrum, matsal och salong. Dörren till förvaltarens arbetsrum glider upp och Hård ser återigen den breda, massiva ryggen. Det dröjer ett par sekunder innan den vänder sig.

»Hard — na?»

»Jag vill inte anta platsen som förman —»

Winter gör stora ögon:

»Men den saken ist ja schon abgemacht — avgjörd.»

»Jag åtrar mej.»

»Wie?»

»Jag ångrar mej.»

»Na — angrar —»

»Warum — varför?»

»Ska bli min egen», säger Hård med skärpa.

Stenhuggaren berättar. Men han går omkring själva motivet. Förvaltarens hårda drag ljusna. Han säger, kort och tvärhugget:

»Na-na. Das ist die Liebe —»

För den makten måste också han falla till föga. Winter reser sig upp, önskar lycka till.

Lite yr i huvet passerar Hård salongen. Även nu råkar fru Winter vara där. Men Hård ser henne inte. Han ser ingenting. Han ser inte ens husan, fast hon går honom ända inpå näsan.

Från Slottet tar Johan vägen ner till stugan vid fjorden. Men nu kliver han inte in utan fortsätter förbi knuten bort mot veboden, där stenhuggareverktygen förvaras.

Johan tar lådan på axeln, stänger veboden, låser, gör ett ögonkast upp mot fönstret i förbifarten och fortsätter gången ner genom grinden samt vidare utmed stranden till bryggan. Denna gång vill Johan inte träffa en människa. Men på en klippa sitter galna Fanny. I kväll har hon ingen gitarr med sig, ögonen stirra rakt ut i ett obefintligt fjärran. Blicken är redan som brusten. Johan Hård skyndar förbi. För ett ögonblick gå tankarna upp till posthuset. Han tycker sig se Tulli Moléns frågande öga genom rutan. Men bilden försvann lika fort som den kom.

Johan har inte varit borta mer än en timma. Fiskare-Anders är nyter.

Just då Anders båt lägger ut, kommer ångaren Robert Thorburn på ingående.

Någon vinkar från första klass däck.

Hård känner igen pastorskan Alma Törner. Hon är fyllig, frodig, strålar av hälsa.

Hård lyfter mössan av gammal vana. Och samtidigt tänker han på pastor Törners provpredikan i Lahälla kyrka. Johan undrar om Törner blir komminister. I så fall råkas man väl igen. Johan är rik på framtidsdrömmar. Med Hilmas hjälp skall han realisera dem. Ja, med Hilmas hjälp. Och än en gång drar sig Hård till minnes direktör Rangels åsikt om stenindustriens framtid. —

Ett par dagar senare kommer Johan upp till Algot och Mira för att säga adjö. De vet ingenting om hans ändrade planer.

Mira:

»Ja, vi får gratulera Johan på de' hjärtligaste te förmansplatsen på Blåsö.»

»Den — den har jag sagt återbud på —»

Algot och Mira på samma gång:

»Va-a?»

Johan nickar, tilläggande:

»Jag ska bli min egen ute på Stenön —»

Mira:

»Å Gud bevare mej, ett så'nt påhett.»

XV.

Unga Adèle är borta. Far anar, att enda barnet aldrig mer återvänder på allvar. Hans längtan efter den ostyriga dottern tar sig underliga uttryck. Herr Winter brukar sålunda gå ner i stallet och prata på ett förtroligt sätt med Kaiser, Adèles ridhäst. Det monologa samtalet rör sig om Kaisers härskarinna. Undrande vrider djuret sin graciösa hals, klipper med öronen, lyssnar förstående och nickar som en förtrogen. Herr Winter, skeptisk mot människor, är övertygad om, att Kaiser förstår varje ord. Och när ingen ser honom, går herr Winter in i lekstugan, lockad av sitt begär att plocka i dotterns kvarlämnade grejor. Men på hans skrivbord både nere i kontoret och hemma står en mångfald porträtt av Adèle. Pappa kan aldrig få för många. Instinktivt känner herr Winter, att den dag skall komma, då han ledsnar på alltsammans härute, begär sitt avsked och reser till Göteborg för att komma i dotterns närhet. Ty i Göteborg blir hon naturligtvis bofast som fru Jonas Herner. Däröfver har fru Winter redan tillräckligt övertygat sin man. Och i sådana fall är Lotten utan tvivel omdömesgill.

Fru Winter varken trivs eller vantrivs på Blåsö numera. I pastorskan Törner har hon ett sällskap som distraherar. Den upptäckten gjorde fru Winter, då guvernanten Alma Tågarp blev pastorskan Törner. Adèle ställde bara till otyg. Fru Winter nästan glädde

sig åt, att dottern äntligen kom i väg. Adèle stretade emot i det längsta.

Ägnar fru Winter sin dotter några tankar röra de sig emellertid alltid kring ett och samma framtids mål: Adèles blivande äktenskap med Jonas Herner. Han är visserligen mer än dubbelt så gammal. Men fru Winter har sett exempel på, att dylika äktenskap kunna bli lyckliga. Dessutom har Jonas Herner stora inkomster, är av god familj och hör till vänskapsklicken. Adèle kan aldrig bli förmånligare bortgift.

Fars och mors tankar på dottern gå således i vitt skilda banor.

Först skall Adèle lära sig hushåll. Enligt fru Winters mening ett nödvändigt ont. Men även societens döttrar pläga så för att åtminstone ha någon hum om kökets angelägenheter. Sedan komma långt viktigare saker: umgängeskunst och konsten att sköta en värdinnas plikter på ett representativt sätt, m. m.

Medan livet i Slottet går sin enformiga gång, går hushållseleven Adèle Winter på den förnäma klubben Cecile i Göteborg och lär sig plocka fjäderfä, rensa fisk, stycka kött, stoppa korv, koka, steka, baka, lägga upp —

Fru Winter valde Cecile på Jonas Hernalers förslag.

Herr Herner har numera hushållerska, en ung kvinna av folket, men tillhör alltjämt Ceciles styrelse och ekonomiråd. Cecile administreras nämligen av medlemmarna själva med en föreståndarinna som restaurang- och kökschef.

Fröken Talia Blad har varit i Ceciles tjänst i 30 år. Nu går hon ett gott stycke på 60-talet, är storsvuxen, myndig och självrådande. Fröken Blad avlönas fast av klubben. Vid födelse- och namnsdagar får fröken Blad dessutom stora presenter och hushållselevernas avgifter tillfalla henne oavkortade.

Ceciles hushållskurser äro eftersökta. Endast ett begränsat antal tas in varje gång. Och dessutom skall eleven vara socialt kvalificerad d. v. s. tillhöra de bästa kretsar — i regel unga damer, vilkas familjer stå i släkt- eller vänskapsförbindelse till klubbens medlemmar. Medlemmarna rekryteras ur den högre bourgeoisie- och tjänstemannavärlden. Några Kvi-bergsofficerare utgöra det mera glittrande inslaget i denna klubb av allvarliga, soignerade ungherrar.

Cecile består av matsal, kafé, biljard, klubb- och konversationsrum samt naturligtvis ekonomi- och köks-avdelning.

När en ny kurs börjat, bruka gästerna spatsera ut i kök eller kallskänk, där de obekanta presenteras för varann av fröken Talia Blad. Hon är förbindelse-länken.

I Ceciles kök och kallskänk ha preludierna till mer än ett notabelt kyrkbröllop spelats upp.

Med en viss nyfikenhet och — ärligt sagt — även med stilla förhoppningar göra de ännu inte lastgamla ungherrarna bekanskap med en ny kull hushållselever. I sina köksuniformer av vitt från topp till tå, med uppkavlade ärmor och matrosmössa på nacken, utstråla de en magnetisk charm, som ytterligare förhöjes av köksvärmen. Bleka små damer bli skära och röda som persikor och körsbär.

I början vantrivdes unga fröken Winter alldeles ohyggligt. Hennes kännedom om ett kök inskränkte sig till mer eller mindre korta visiter. Och nu måste Adèle stå instängd här i stekos, värme och grytskram-mel timme efter timme — hon som var van vid ett otyglat och obundet friluftsliv med Kaiser eller självs-våldigt umgänge med guvernanten Alma Tågarp.

Men när de unga kamraterna — till antalet sex —

lite närmare bekantat sig med varann, ljusnar tillvaron för eleven från Blåsö.

Adèle har hittills aldrig haft några jämnåriga vänner. Därtill är hon i början bortkommen som en enkel flicka från landet. Kamraterna, som ha både praktisk och teoretisk stadsuppföstran, lägga märke till hennes lantliga manér och få god lust att fnittra. Men i den mån som man lär känna varann förbytes kamraternas kritiska uppsyn i beundran. Och snart nog har förvaltare Winters dotter vunnit de andras hjärtan helt och fullt. Adèle kan hitta på upptåg, göra fuffens och rackartyg, låtsas om ingenting och skratta, så alla de andra också måste skratta. Till och med den allvarliga föreståndarinnan, som håller styvt på disciplin och ordning, vänder sig bort, förvidande sin breda avsmakare i grimaser.

Vänskapen mellan hushållseleverna är snart nog absolut. När ingen av köks- eller serveringspersonalen finns i närheten — och det är som om två skilda samhällsklasser här sammanträngts på en ringa areal — göra de unga damerna varandra intima förtroenden.

Var enda en har sin flirt, sin kavaljer, sin fästman — den senare bara i hemlighet, förstås.

Adèle har ingendera. För första gången i sitt 17-åriga liv blir hon delaktig av kärlekens, förälskelsens och den förtjusande flirtens mångskiftande väsen. Kamraterna äro unga storstadsdamer, som redan i sjunde och åttonde haft sin bestämde, fast den sedan skiftat med åren. Kamraterna tala om erotik på ett öppet och naturligt sätt. I början nästan blygs den på området oerfarna Adèle. Men ämnet lockar. Och hon lyssnar med nyfödd iver till denna slags konversation. Ibland känner hon samvetsagg: inte för allt i världen skulle Adèle vilja, att mamma och ännu mindre

pappa vore ofrivilliga lyssnare till dessa diskussioner med lågmälda röster.

Men mest generad blir Adèle, då Asta Rolling, en ljus, slank blondin, shinglad och bobbad som alla de andra i laget, en dag helt apropå viskar till henne:

»Adèle, va' heter din hjärtans kär?»

Adèle, pionröd:

»Jag har ingen —»

»Har du ingen? Ah, försök inte. Tror du, man rodnar så där för ingenting —»

Men lång tid efteråt ser Asta på Adèle i smyg: tänk, så hemlighetsfull — — —

På torgdagsmornarna tar fröken Talia Blad med sig hela kursen till hallarna. Eleverna skola lära sig göra uppköp också.

Bland hallarnas ståndpersoner av båda könen väcker fröken Blad på Cecile och hennes elever alltid ett visst uppseende. Frodiga, röda matroner, med vit skärm-mössa på huvudet, blyertspenna bak örat och den skinande, bredbladiga kniven i högsta hugg, strama till, då den lilla truppen passerar. Sedan gå de över till varandras stånd, diskuterande ganska öppet fröken Blads nya kurs.

Men de manliga ståndspersonerna äro intresserade på sitt vis. De tumma mustaschen, dra mun på sned och lyfta mössan högt, högt till hälsning, då truppen passerar. Den allra artigaste är charkuterihandlare Gottfrid Lubb. Han försöker konststycket att hälsa på var och en särskilt. Och får herr Lubb en nick till svar, utstrålar det rödmosiga ansiktet en lycka utan namn.

Fast fröken Blad har sina bestämda leverantörer, stannar hon ibland och köper fjälster av honom. Den kommersen är tack för hans exklusiva artighet.

På det viset blir en ny elevkurs snart bekant med

honom. Lubb räknar på framtiden, då dessa unga damer en gång bli fruar, riktigt — fina — fruar —

Fröken Winter är hans favorit. Hon nojsar friskt med herr Lubb. Herr Lubb har obeskrivligt roligt.

»Fröken ä' — ä' inte från Göteborg —»

»Nej.»

»Varifrån, om jag törs vara näsviser?»

»Från Blåsö.»

»Blåsö. Jaså. Där finns ju bara stenhuggare —»

»Å så pappa», skrattar fröken Winter.

Herr Lubb skrattar. Fröken Blad skrattar. Kamraterna skratta. I detsamma kommer en kraftig, satt matrona seglande fram, hennes uppsyn är bister: fru Ziska Lubb, född Jansson och före detta uppapperska på restaurang Ugglan i Vasastan.

Herr Lubb blir allvarlig, lägger huvudet på sned och med ens glömsk av omgivningen säger han undergivet:

»Velle du mej nå't, Ziska lella?»

De unga damerna fnittra. Adèle skrattar högt. Fru Lubb blir mörkröd. Fröken Blad säger med djupt allvar:

»Gomorrön, herr Lubb —»

Herr Lubb lyfter automatiskt frånvarande på mössan.

Eleverna skocka sig kring fröken Blad. Adèle:

»Vem är Ziska?»

»Herr Lubbs fru.»

Skocken fnittrar på en gång. Ståndspersonerna i omgivningen smittas av denna glädje. Också de fnittra.

Och hallens blodkorvspecialist säger halvhögt för sig själv: »Såd'na där unga damer kan göra en bå' gla' å galen.» Och sen suckar han. —

Adèle bor naturligtvis hemma hos morfar och mormor.

De gamla leva upp igen. De ha inte haft så roligt på tider. Här behöver inte Adèle lägga på sig något tvång. Hon berättar om fröken Talia Blad, om kökspersonal och uppasserskor. De intressera henne på samma sätt som Räv-Anna, Laban, Johan Hård, galna Fanny och mammans husa. Ceciles uppasserskor ha ett par ringar på varje finger. Ringarna äro presenter av flirtiga herrar. Men eleverna på kursen äro hennes jämlikar. Vad de berätta i förtroende tiger hon med som muren.

Snart nog blir Adèle bortbjuden till än den ena, än den andra kamratens familj. Asta Rollings far, som är trafikchef vid en järnväg, kallar henne vid namn. Asta är hennes bästa väninna. Av henne lär sig Adèle att dansa.

Men den som är mest intresserad av Adèle Winter är i alla fall grosshandlare Jonas Herner. Han gör sig alla möjliga ärenden upp till konsul Grams. Gamla konsulinnan tar emot honom med öppna armar. Fru Winter har i brev till sin mor gjort vissa indiskreta avslöjanden. Och mormor gör inte minst för den skull vad hon kan. Visserligen tycker den gamla, att ålderskillnaden är väl stor. Och aldrig kan hon heller trots sina skarpa ögon lista ut, om Adèle har några djupare sympatier för Jonas. Men mormor tröstar sig med, att sådant lär komma med tiden. Goda vänner äro de emellertid. Och Adèle avvisar inte hans uppmärksamhet. Den tar sig många uttryck: blom-mor, bilturer, lustiga presenter, som bara ha till upp-gift att roa. Till och med Castor och Pollux, HERNERS båda rastaxar, se bedjande på henne, ja, så bedjande, att gamla konsulinnan säger för sig själv: sådana kloka djur. Men då hon meddelar gamle konsuln sin mening

om Castor och Pollux, skrattar denne så odisciplinerat, att konsulinnan blir arg. Sen skrattar hon själv.

I två månader har Adèle Winter gått på Ceciles hushållskurs.

Under denna tid har Jonas Herner inte besökt klubben en enda gång. Föreståndarinnan uttrycker sin förvåning till fröken Winter:

»Jag kan inte föstå, vafför herr He'ner håller sej bötta nu för tiden. Förr i världen bruka' han komma upp å spela bilja'd åtminstone tre kvällar i vickan —»

Adèle kan inte ge något tillfredsställande svar.

Men då Adèle samma kväll träffar Jonas på en tillställning hos direktör Rangels, berättar hon vad fröken Blad sagt.

Herr Herner tvekar först med svaret, sedan trevande:

»Jag — hm — vill inte, att man skall språka däruppe —»

Fröken Winter, undrande:

»...Att man skall språka?»

Hon förstår inte riktigt just då.

Och herr Herner har minst av allt lust att förklara sig närmare.

Nästa kväll kommer han upp.

Fröken Blad:

»Nej, se herr He'ner. En sån öve'raskning. Ska inte grosshandla'n gå ut i köket å hälsa på min allra bästa elev?»

Herr Herner glömmer sin passion: biljardspelet, slätar till några hårstrån och traskar ut i köket.

Adèle Winter och Asta Rolling hålla just på med att plocka var sin tuppsyckling. De ha alltid sin plats intill varann.

Herr Herner kommer tyst som en ande, stannar

bakom Adèles rygg och säger i sympatiskt utdraget tonfall:

»Go-d-a-g. Go-d-a-g —»

Adèle rycker till, känner igen rösten och rodnar en bit ner på den bara halsen. De äro numera du — på fru direktör Rangels förslag — och Jonas Herner glömmet inte bort att sticka in det lilla intima ordet i varje sats.

Adèle kommer nästan av sig. Hon säger ömsom du ömsom Jonas. En gång halkar farbror över läpparna.

Men Asta Rolling följer denna tête-à-tête med öppna öron. Hon är en snabbtänkt ung dam. Fröken Rolling har redan lärt sig, hur förälskade män se ut. Den där Herner han är visst kär som en klockarekatt. Så han bär sig åt. Alldeles säkert ha de något gemensamt. Men han kan ju gott och väl vara hennes pappa. Herr Herner ser lika gammal ut som Astas. Fast Astas pappa är inte månfager — inte har han heller en sån där rund och trind mage. Vad — v-a-d tänker Adèle Winter på. Intim vän med en sån där istergubbe. Asta känner sig nästan indignerad å Adèles vägnar.

Då Jonas Herner gått, säger hon till Adèle:

»Hör du, du — din gode vän är verkligen något till gödd. Ni liknar förresten varann. Säj, han kanske är din farbror? För — något — annat — är — han — väl — inte?»

Adèle ser generad ut:

»Något annat? Vad menar du för dumheter?»

»Å tror du inte jag förstår —»

»Vad förstår du?»

»Att — han — är — kär — i — dej —»

Adèle går ut på toaletten och gråter, så förtretad blir hon.

Men när Adèle kommer tillbaka, slår Asta armarna om hennes hals, viskar:

»Förlåt mej. Jag bara pratar, ser du —»

Men härnäst Adèle träffar Jonas Herner, ber hon honom att inte gå upp på Ceciles, så länge kursen varar.

Jonas lovar. Men samtidigt ser han, att Adèle är förändrad. Det har plötsligt kommit något reserverat i hennes sätt. Är hon sådan mot alla numera? Och Jonas Herner börjar trots sina 40-år bli en grubblande ung man. Fröken Winter skall i fortsättningen ge ny näring åt detta grubbel — tills det en vacker dag tar slut med ens. —

Asta Rolling har en kusin, en underlöjtnant vid artilleriet på Kviberg. Asta talar titt och ofta om denne kusin.

En dag:

»Den skulle du se. Gud, så stilig. Har legat på kommandering i Stockholm men kommer hem om en vecka. Jag skall presentera dej. Han heter Arnold Hallinder.»

»Jaså», säger Adèle och lägger namnet på minnet.

»Kanske du känner honom förresten?»

»Nej. Men direktörn för Gropö Granit A.-B. heter visst Hallinder —»

»Han är Arnolds pappa.»

»Jaså», svarar Adèle tonlöst.

Adèle vill minnas, att mamma talat om fru direktör Hallinder i något sammanhang.

»Men bor dom inte i Göteborg?»

»Jovisst. Huvudkontoret ligger på Västra Hamngatan.» —

En kväll veckan därpå blir Adèle Winter bjuden till Aastas hem.

»Arnold kommer också.»

Av tonfallet i rösten förstår Adèle, att löjtnant Hallinder har hennes stora sympati.

Asta presenterar bland andra löjtnant Arnold Hal-

linder, en smärt, grann officerspojke. Uniformen sitter som gjuten kring figuren. Den blå blicken är öppen. Ansiktet, med en kraftig skuren näsa, är brunbränt som en stenhuggares. Handslaget fast. Han har gropar i kinderna. Adèle tycker, att löjtnant Hallinder påminner om stenhuggare Hård. Kanske att hon för den skull känner sig som gammal bekant med honom.

Ett helt lag ungdomar äro tillsammans. Man superior och dansar. Den flitigaste dansören är Aastas pappa, trafikdirektör Rolling. Uppsluppen som en pojke. Men fru Rolling liknar fru Winter: hon är ganska trött och behöver ofta vila. Mellan en paus kommer Asta bort till Adèle:

»Nå, är han inte stilig, sej? Jag är ferliebt, ser du.»

Adèle:

»De' syns nog.»

Asta sätter sitt pekfinger till Adèles mun:

»Tsst —»

I detsamma kommer löjtnant Hallinder fram till de båda damerna, slår ihop — pang — klackarna för fröken Winter och frågar:

»Får — jag — lov —»

Adèle känner sig med ens så underlig. Något ilar utefter ryggraden. Och när löjtnant Arnold lägger sin arm om hennes midja, svindlar för ett ögonblick hennes blick: hon kan inte urskilja de närmaste föremålen.

Men i ett hörn sitter fröken Asta, husets dotter. Med falkblick följer hon löjtnant Hallinder och hans dam. Vad dom plötsligt gör sig till för varann. Och aldrig nå't slut heller —

Adèle Winter blir inte mer bjuden till trafikdirektör Rollings hem. Och Asta, hennes intima väninna, kommer ej upp till Avenyen för att hämta henne till förtroliga promenader på tu man hand. Kursen slutar Asta

före de andra. Asta försvinner plötsligt ur Adèles horisont. Men en annan dyker upp i stället. Adèle får ersättning för den förlorade väninnan. Hon får en vän. Vännerna bli så småningom förtroliga på jämnårigas vis. För första gången i sitt liv anar Adèle, vad kärlek är —

De mötas till ensamma promenader — mötas där de kunna vara säkra för närgångna blickar och upptäckt. En ung, en doftande ung kärlek, tar dem båda i besittning. Livet är som en fager och sällsam dröm. Med kyssar lova de varann evig trohet. Den förut ostyriga flickungen mognar på några få veckor till kvinna. Kärleken tämjer henne.

Jonas Herner har ohjälpligt kommit i bakgrunden. Han gör fruktansvärda ansträngningar att nå sitt mål. Gamla konsulinnan hjälper till. Men Adèle blir alltmer likgiltig och kallsinnig.

Tiden går. Om ett par veckor är kursen på Cecile slut. Sedan skall Adèle resa hem till klipporna och havet över sommarn. Jonas Herner måste handla. En eftermiddag arrangerar gamla mormor en tête-à-tête mellan Adèle och Jonas i fru Winters flickrum. Nu kommer uppgörelsen. Jonas framstammar sitt frieri. Adèle är beredd. Hon skakar på huvudet. Han tigger, ber, beveker, erinrar om deras ömsesidiga vänskap, som hela släkten väntar sig något av. Adèle skakar huvudet:

»Jag kan inte —»

»Är jag för gammal», säger han. Rösten låter trött och resignerad.

Adèle vill inte göra honom ledsen:

»Nej — du blir aldrig för gammal, Jonas.»

»Är — du — kär — i någon — annan?»

»Jag — vet — inte —»

»Vet — du — inte?»

»Nej — men —»

»Men — jag — tror —»

Jonas Herner går och kommer icke tillbaka.

Veckan därpå reser Adèle Winter hem till Blåsö med Oscar Dickson. Morfar och mormor följa till båten. På avstånd står en ung officer med ett fång lösa rosor i famn.

Då båten backar, skyndar han sig fram, räcker Adèle rosorna över relingen, slår sen ihop — pang — klackarna och i stram givakt, medan båten glider ut från kajen.

De gamla stå som förlamade. De komma sig inte för att vinka en gång, ty deras skumma ögon äro till bristning riktade på den unge officern.

»Va' kan de' vara för en», viskar konsulinnan till sin man.

Och hennes eko svarar i näsan:

»Ja, va' kan de' vara för en —»

Konsulinnan:

»Men fasligt stilig poj-ke —»

Ekot, i näsan:

»Ja, fasligt stilig poj-ke —»

Konsulinnan:

»Stackars, stackars Jo-nas —»

Ekot:

»Stackars, stackars Jo-nas —»

Saliga Lagerblad, chaufförn, ser soligare ut än på mången god dag. Lagerblad vet mer än sitt husbondfolk, ty han har en gång sett unga fröken och den där officern arm i arm ute på Delsjövägen.

Men nu är Oscar Dickson ute på älvfåran. Då ruska de gamla upp sig ur hypnosen och vinka av alla krafter. Sen stiga de, tisslande och tasslande sinsemellan, upp i bilen. Saliga Lagerblad, den gamle trotjänarn, drar mun på sned och sätter motorn på halv.

Löjtnant Arnold Hallinder står kvar, så länge han ser röken av Oscar Dickson. —

På båten får fröken Winter oberäknat sällskap med stenhuggare Hård, som varit nere i Göteborg för att skaffa köpare. Hård är sin egen nu. Han känner knappast igen fröken Winter. Hon är ju fullvuxna damen. Ännu mer förvånar han sig över hennes kloka resonemang om både ditt och datt. Adèle å sin sida kan nu med egna ögon se, att stenhuggarn och löjtnant Arnold äro ganska lika trots de båda yrkenas motsatser.

Johan Hård stiger av i Lysekil för att ta motorbåt till Stenön. Oscar Dickson fortsätter från Lysekil raka vägen upp till Blåsö.

Nere vid bryggan stå både far och mor.

Mamma är sig lik. Men pappa har åldrats. Aldrig har Adèle sett honom med tårar i ögonen förut. Hon blir återigen den ostyriga Adèle. Med ett glädjetjut flyger hon allra först i fars famn, kysser honom på kind och rycker som förr skoningslöst i den stora mustaschen. Pappa säger:

»Na-na, lila kat. Vorsicht ausgeboten», och stryker avigan över ögat.

Mamma hälsar lugnt och sansat:

»Goddag, lilla Adèle. Välkommen hem.» —

Några korta sommarveckor leva invånarna i Slottet åter upp, leva upp både herrskap och tjänstefolk. Herr Winter förnygras i en hast med flere år. —

Fru Winter försöker fåfängt lista ut hur pass nära bekanta Adèle och Jonas Herner äro. Dottern svarar undvikande — och i en ton som om den saken inte intresserar henne.

Men så småningom kommer till dottern det ena brevet efter det andra och själv har hon ofta ärende till Tulli Molén, som börjar vädra något nytt och högst

intressant stoff. Fröken Molén kan snart adressaten utantill. Gentemot förvaltarns unga dotter spelar fröken Molén den okänsliga postautomaten, som inget begriper och ingenting förstår.

Men fru Winter har onda aningar. Något måste vara på tok. Inte har Jonas Herner sådan handskrift, om hon minns rätt. Och ej heller har han någon anledning att förställa den.

Fru Winter spionerar på första bästa tillfälle att komma över något av de där breven, ty hon gitter inte fråga för att ej väcka dotterns misstankar.

Men Adèle måste gömma sina brev på outgrundliga ställen. Fru Winter letar förgäves — tills en kväll slumpen är framme och hjälper henne: Adèle har glömt ett brev på själva skrivbordet och nu har hon väl gått till den usla posten igen.

Girigt slukar modern dotterns kärleksbrev, rodnar, vredgas, rodnar igen. Så mycke kärlek på en gång har hon inte läst om i de tjockaste romaner.

Fru Winter relaterar brevet för sin man.

Pappa:

»Na-na. Die jonge liebe —»

Men sedan måste Adèle fram med bekännelsen. —

På sensommaren eklateras förlovning mellan Adèle och Arnold.

I förargelsen tog Jonas Herner sin hushållerska till äkta maka.

»Sämre val kunde han ha gjort», sa fröken Talia Blad.

XVI.

Sedan några månader tillbaka är Johan Hård sin egen på Stenön. Han bor där också. För ett par hundra kronor slog bysnickarn upp en primitiv timmerhydda. En gång i veckan seglar Johan över till Lysekil och provianterar. Han är van att hushålla för sig själv.

Den första tiden frestar på. Aldrig någon att umgås med. Den enda solglimt i denna ödemarkstillvaro är Hilma. Hon kommer över i hemlighet med nytjarnat smör och färska ägg. Men Hilma vågar först ge sig i väg, när högsommarskymningen brett sitt flor över land och vatten. Spänning och äventyr över dessa besök: farsgubben har inte reda på dem. Han tar för givet att hon håller sig till Turesson.

Till en början arbetade Johan mol ensam.

Bruto på Pandora ordnar med försäljningen av den huggna stenen. Men kapten Bruto tar hälften av förtjänsten. Johan kan jämt och rätt uppehålla livshanken. Men han har inte lust att gå över till Gropö igen. Nej, Johan Hård börjar klart och tydligt se in i framtiden. Nu är han sin egen. Och sin egen skall han förbli.

Efter någon tids förlopp komma några f. d. kamrater från Blåsö. De erbjuda sig att arbeta efter en tariff, som Johan Hård själv får bestämma. Huvudsaken är, att de ha bröd för dan. Och alltid finns

väl liggplats för dem i blockhyddan över natten. Hård talar med kapten Bruto. Jo, han kan väl alltid försöka att avyttra även de andras arbete.

Denna första uppsättning arbetare består av fem ungarlar i samma ålder som Hård.

Men snart komma nya arbetssökande över till ön. Ingen bryr sig om, hur pass stor förtjänsten blir. Huvudsaken är att man får arbete. Hård tar ytterligare in fem stycken. Nu slå sig alla tio tillsammans, timrande själva upp en stuga i likhet med Hårds. Och släggornas slag bryter den stora stillheten på denna ö, där förut dvärgfolket huserat. De äro nu försvunna. Deras schakt nere i klyftan ligger öde. Kanske de gett sig av till någon obebodd ö längre ut i havsbandet.

Då omsättningen börjar växa arrenderar Hård Stenön på fem år mot en summa av 300 kr. pr år. Stombonn tycker, att han gjort en god affär.

Nu sitter således Johan Hård säker tills vidare. Han har oinskränkt brytningsrätt, disponerar för egen del en areal, större än hela Blåsö. Och dessutom är graniten av finare beskaffenhet. Men hur skall han kunna göra brytningen lönande? Skeppare Bruto tar ju halva förtjänsten som förmedlare och befraktare. Så länge Hård ligger i händerna på gubben Bruto är han bunden till händer och fötter. Då får Hård en idé. Han reser ner till Göteborg och uppvaktar ett par avnämare, som bruka köpa av de stora stenhuggerierna. Då Hård erbjuder stenen för nära nog halva priset tack vare de billiga driftsomkostnaderna kom man överens och leveranskontrakt uppgjordes för två år framåt. På hemresan från denna lyckade expedition sammanträffade Hård med fröken Winter. Hon visste icke, att Hård var sin egen. Och denne lät henne leva i den tron, att han alltjämt tjänade andra.

Kort tid efteråt får Hård vid ett besök i Lysekil höra talas om en kommun uppe i Västergötland, som beslutat, att socknens samtliga allmänna vägar skola läggas om med bohslänsgranit. Hård tar reda på kommunens namn, reser upp och erhåller även denna leverans, den första i det svenska vägnätets historia. Framsynta karlar, dessa sockengubbar. Så småningom skall väl deras exempel smitta. Och då — ja, då öppnar sig nya perspektiv för den hårt betryckta stenindustrien, som helst vill reda sig själv.

Knappt har emellertid företaget på Stenön kommit i gång, förrän en myndig agitator uppträder och vill bilda fackförening. Arbetarna underbetalas. Hård, som alltjämt står kvar i 186 Blåsö, borde väl veta bättre. Hård svarar kort och gott, att den saken få kamraterna — ja, han säger kamraterna — avgöra själva. Men skall stenhuggeriarbetareförbundets tariff tillämpas, måste rörelsen omedelbart läggas ned. Karlarna ha frivilligt erbjudit sig att arbeta efter en viss minimilön.

Agitatorn sammankallar arbetarna, uppmanande dem i solidaritetens namn att bilda förening för att tillvarataga sina rättigheter. Hela förbundets existens äventyras genom deras självsvåldiga beteende, o. s. v.

Men denna gång äro de icke med på galoppen. De veta blott alltför väl, att i och med den officiella tariffens tillämpning skall det vara slut med den lilla förtjänsten och de ta hellre något än inget, ty nöden har ingen lag. Med detta besked får agitatorn gå. Men han lovar att komma igen. Hård hör inte av honom sedan. En tid efteråt begär Hård sitt utträde från 186 Blåsö tills vidare. — De unga i föreningen få vatten på sin kvarn. Johan Hård har nog alltid varit en osolidarisk streber. Och nu vill han på enkelt sätt begagna sig av kamraternas nödläge. Johan Hård

är ett svart får. Men många önska i hemlighet, att de kunnat göra som han. —

Medan Johan Hård därute på Stenön arbetar av hjärtans lust för att skapa sig en dräglig existens, lägger handlanden Turesson ut sina krokare. Med förtrytelse ser Turesson, att Hård har framgång i sitt arbete. Turesson själv kämpar i hemlighet en förtyvlad kamp att hålla sina affärer flytande. Och Hilma visar sig allt mer kall och avvisande. Turesson har på omvägar fått nys om både ett och annat. Han vet sålunda, att Hilma den där söndagen följt stenhuggaren på väg och att de i skydd av mörkret tillåtit sig saker och ting, vilka måste betecknas som oanständiga. Turesson känner stenhuggare. De genera sig varken för det ena eller det andra. Hård är kanske rätt och slätt en förförare. Vad skall han på Stenön att göra? Stombonn är en gammal idiot, som låtit den där räven komma alldeles inpå dörrarna. Turesson förebrår Stombonn öppet den dumma affären med kontraktet. 300 kr. om året! Man kan bli från vettet bara av att tänka på en sådan överenskommelse. När kontraktstiden är tilländalupen vill ingen ha Stenön till skänks.

»Förstår I inte de'», säger Turesson till Stombonn. »Jag ska på egen bekostnad skaffa hit en sakkunnig, å vill inte Hård ge sej i väg godvilligt, stämmer vi honom. Jag har redan talat me' en jurist om den saken.»

Stombonn vet varken ut eller in. Kanske han gjort en dum affär. Men förut har Salomon inte haft ett öres inkomst på Stenön. Nu får han i alla fall 300 kr. om året.

Hilma står bakom en dörr och lyssnar till detta samtal. Förut har hon sett på Turesson med likgiltiga ögon. Nu hatar hon honom nästan. Turesson vill bli

av med Hård. Men till Hilma passar han sig att säga något ofördelaktigt om denne.

När dottern blir på tu man hand med sin far, säger hon:

»Turesson ska I inte lita på allt för mycke. Han bara pratar —»

Fadern:

»Va' menar du?»

»Han vell åt Hård, som ingenting ont gjort —»

Fadern:

»Ska du inte hålla me' din fästeman, tös —»

»Fästman. Han har aldrig var't min fästman, så mycke I vet —»

Salomon blir alldeles utom sig:

»Ä' han inte din fästeman? I ska ju gefta er. Då ä' han la din fästeman. Jag tror du börjar bli från vettet —»

Hilma fattar humör:

»Om I går me' på Turessons förslag —»

»Turessons förslag — va' vet du om de'?»

»Åjo, en har la öron te å höra me' —»

»Jaså, du lyssnar också —»

»De' gör jag. Å så mycke kan jag säja, att Turesson ä' en skøjare, en räv, en illmaring —»

»Töst — å — tig —»

»Nej — en räv å illmaring ä' han. Ja, I får sanna mina ord en dag —»

Salomon blir illröd i flinten. Vet hon någonting om deras affärer, männe? Nej, det är omöjligt —

Men Hilma fortsätter:

»Om I inte förbjuder Turesson å komma hit, rymmer jag min väg —»

»Va' — va' gör du —?»

»Rymmer.»

»Du?»

»Ja.»

»Vart då?»

»De' blir min sak —»

Men Turesson kommer i alla fall dan därpå.

Nu har han med sig en bygdeadvokat, en gammal f. d. landsfiskal, som går vilka ärenden som helst för kontant betalning.

Stombonn stänger in sig i kammarn med Turesson och saksförarn. De diskutera lågmält och länge. Hilma kan inte höra ett enda ord. Nästföljande dag kommer Turesson tillbaka igen. Denna gång ensam. Turesson ser upprörd ut och är inte så angelägen att prata med Hilma. Han frågar i irriterad ton efter farsgubben.

»Pappa ä' la som vanligt inne i kammern», säger Hilma.

Turesson går in, stänger dörren.

Samtalet är ej så lågmält som sist.

Salomon och Turesson tala högröstat i mun på varann. Hon förstår, att det inte gäller Stenön i dag. Hilma undrar, vad de ha för hemligheter gemensamt. Mot slutet blir ej samtalet så högljutt. Och snart kommer Turesson ut. Nu är han inte så upprörd. Men har ej tid att stanna utan fortsätter omedelbart.

Hilma anar, att något är på tok. Och hon vill instinktivt rädda sin far.

Till denne:

»Tar I emot Turesson en gång te, sätter jag min hotelse i verket.»

»Vilken hotelse?»

»Att rymma —»

»Asch, prata inte lort —»

Men denna gång är Hilma bestämd av sig. Hon säger:

»Om I inte gör som jag säger å kör iväg Turesson härnäst han kommer, så —»

»Så rymmer du —»

»Ja de' gör jag —»

Salomon mumlar. Hilma ser, att något trycker honom. Hon vill fråga men kan inte. Förr i världen hade de allt gemensamt. Men sedan Turesson uppenbarat sig, har far blivit allt mera hemlighetsfull och sluten i allt som rör affärer och gårdens angelägenheter.

På lördag kväll ser Hilma Turesson komma bort på vägen. Han träffar Salomon på gårdsplan. Och återigen ha de ett sånt där hemligt möte inne på kammarn.

Då gör Hilma allvar av sin hotelse: hon plockar ner lite kläder i en väska, går köksvägen ut och vidare ner till strand, där hennes båt ligger förtöjd. Då och då vänder hon sig om. Ingen ser henne. Hon ökar takten, kommer ner till båten, kastar väskan i aktern och ror ur på fjorden med kurs på Stenön.

Hilma går raka vägen upp till Johans stuga, knacskar på, stiger in. Johan sitter lutad över en del papper precis som förvaltare Winter på Blåsö brukar göra. Han är ensam. En osande fotogenlampa lyser nödtorvtigt upp det primitivt möblerade rummet. Då och då brukar någon av före detta kamraterna komma och hälsa på Johan efter slutat arbete, ty denne nyblivne chef umgås alltjämt som kamrat med sitt folk. Han ser inte upp med detsamma.

Hilma hostar. Och då:

»Du —»

Johan blir både överraskad och förvånad.

Han reser sig upp, lägger armen om hennes midja. Hon lutar sig intill honom. Tårarna bryta fram. Johan blir handfallen. Så säger han med försök att trösta:

»Men — men va' står på —»

Hon berättar —

»Å allt detta har jag ingen aning om?»

Hilma snyftar och skakar på huvet.

Johan knyter sin valkiga stenhuggarenäve, säger:

»Om jag hade den drummeln här, skulle han snart bli till mos i mina händer —»

»Jag vell inte tebaka, Johan.»

»Vell du inte tebaka?»

»Nej — får jag stanna hos dej —»

Då trycker han henne fast intill sig och säger:

»Du å jag ska stanna hos varandra för evigt, Hilma. Men — men —»

»Men?»

»Va' ska din far säga?»

»Jag bryr mej inte om far. Jag bryr mej inte om någon annan än dej —»

Och Hilma stannar kvar i timmerhyddan. För att ingen hemma på Stommen skall misstänka, att hon gett sig ut på sjön, beordrar Hård en av kamraterna att ta Hilmas julle på släp över samt förtöja den vid Stommens brygga.

Ärendet uträttas tidigt i ottan.

Dagarna gå. I början är Hilma ängslig och orolig. Vad skall far tänka och tro om henne? Hon är dock den gamles enda stöd både inne och ute. Men kärleken gör henne stark. Oron försvinner. Hilma lever sig snart in i den säregna, torvtiga miljön. Johan låter avbalka rummet: den ena halvan för Hilma, den andra för honom själv. Och medan Johan arbetar ute i sitt schakt — ty alltjämt för han som förr i världen sin kära slägga — lagar Hilma maten och stökar i det primitiva hemmet. Där är mycket att ordna för en kvinna.

Stenhuggarna gilla skarpt bonddotterns flykt. Käckt, förbannat käckt gjort. Och när hon passerar förbi dem, se de upp till henne med både beundran och respekt.

Men en kväll uppenbarar sig en underlig figur utanför timmerhyddans fönster. Karlen sätter först båda flatorna som skyggglappar kring ögonen och kisar in. Sedan knackar han på rutan. Hilma, som just då är ensam hemma, hajar till.

»Vem där», ropar hon och går till fönstret.

»Bara Olagus, Hilma lella —»

Hon får onda aningar, går ut på trappan. Olagus kommer fram.

»Jo, de' ä' bara jag, Hilma lella —»

»Va' vell du?»

Olagus ser inte så knipslug och självsäker ut som vanligt.

»Säj, va' vell du — har något hänt därhemma?»

»Nog för de' hänt nå't allti», säger Olagus sävligt.

»Pappa?»

Olagus hostar. Sedan:

»Turesson —»

Hilma drar en suck av lättnad.

»Nå va' ä' de' me' honom då?»

»Turesson ä' dö' —»

»Dö' — va' — säjer du, män'ska. Ä' Turesson dö'?»

»Jae — han har skuret halsen av sej —»

»Skuret halsen av sej?»

»Jae —»

»Varför då?»

»Turesson har skrivet falska växler, så landsfiskal velle ta'n. Men då skar han halsen av sej i stället.»

Hård kommer just då tillstädes och får del av nyheten.

Hilma:

»Nå, hur ä' de' me' far då?»

»Se, de' va' mest för hans skull jag kom hit —»

Hilma avbryter:

»Hur vesste du, att jag var här?»

»Sånt begriper en nog. Vart skulle Hilma annars tatt vägen?»

»Nå, hur — ä' — de' — me' — far?»

»Jo, husbonn ä' inte rekti't redir i sitt huve. Han pratar å mumlar. Ibland ropar han på Hilma. Ibland ropar han på både Gud å Faen —»

Hård måste dra på mun. Den där Olagus är i alla situationer lika dråplig.

Hilma, som inte berördes så särdeles av Turessons självmord, börjar snyfta och ängslas:

»Far ä' inte rektir. De' ä' den där Turessons fel. I ska få se att han lurat far. De' har jag känt på mej. Eller va' tror du, Olagus?»

Olagus nickar instämmande:

»Har nog haft mina tankar åt de' hållet, fast en dräng har ju ingen talan», säger han och sneglar på Hård. Sedan ser han sig omkring i stugan. Och blicken blir åter illmarig. Så kommer Olagus ihåg sitt ärende:

»Jag har rott hit för te å be' Hilma komma tebaka. Jag tror husbonn blir redir i sitt huve, bara han får se Hilma.»

»Tror du de'?»

»Ja — me' vesshet —»

Hilma:

»Jag följer me' Olagus på momangen.»

»Jag också», säger Johan.

Alla tre bege sig omedelbart ner till bryggan, där Hilmas julle ligger och skvalpar.

Olagus tar årorna. Johan sköter rodret och Hilma står upprätt, oroligt spejande inåt land, som om hon väntar få se någon spöksyn. —

På gården är allt tyst och stilla som en helgdagskväll. Endast ett enformigt, lallande läte stör denna tystnad.

Hilma stannar och lyssnar.

»Far?» säger hon, hejdande drängen med ett ryck i armen.

Olagus nickar. Hilma drar en djup suck, fortsätter fram till trappan.

»Olagus å jag stannar väl utanför så länge», viskar Johan.

Hilma till Olagus:

»Ä' far i kammern?»

»Ja, där setter han dan i ände. En får inte ut'n på hus't en gång», säger Olagus och tar åt näsan.

Hilma fortsätter fram till kammardörren, stannar, lägger örat intill låsvredet, lyssnar.

Det lallande lätet har sjunkit ner till en viskning nu.

Hilma tänker: stackars far.

Så bankar hon på dörren.

Det lallande lätet upphör.

Hon bankar igen, lyssnar, tar i låsvredet men kan inte öppna. Dörren är reglad. Då går hon köksvägen in. Vid spiseln står Stava som vanligt. Stava niger av pur överraskning. Sedan lyser Stava upp och säger:

»Gudskelov att Hilma kom hem. Husbonn, husbonn...» Och hon sätter sitt lortiga pekfinger menande mitt i pannan.

Hilma nickar.

»Jag vet», säger dottern och frågar, »vilken väg går Stava in te'n me' mat?»

»Jag får inte komma in. Maten sätter jag utanför dörren å så bankar jag. När jag gått, öppnar han dörren. Varken jag eller Olagus har bytt ord me' husbonn på åtta dar. Tänk att den där Turesson var en sån usling. Men både jag å Olagus tror att får bara husbonn tala me' Hilma, blir han nog bra —»

Hilma letar i köksgarderoben under tiden. På en krok där hänger en gammal rostig nyckel. Hon tar

den, går genom storstugan, fortsätter fort till dess andra ända, stannar vid dörren, sätter i nyckeln, vrider och vrider. Den rostiga nyckeln gnisslar. Återigen upphör det lallandet lätet och Hilma hör tunga steg flytta sig över golvet. Äntligen tar nyckeln i låset. Men dörren går inte upp. Hilma lägger till axeln, skjutande upp dörren tum för tum.

Fadern håller emot.

Då allt motstånd är fruktlöst, kryper han bort i en vrå, hukande som en hund.

Hilma ser sig omkring i kammarn — mammans fina kammare. Nu liknar den en hundkoja. Exkrementer och matrester blandade om varann. Lukten vedervärdig. Hon är nära att kvävas.

Men i sin vrå sitter den olycklige alltjämt som en strykrädd hund. Hilma känner inte igen far. Ansiktet är övervuxet av grått skägg. Ena mungipan dreglar seg saliv. De oroliga ögonen fladdra ideligen: pupillerna rotera. Dottern står som lamslagen inför denna syn. Hon känner djup ånger att inte ha stannat hemma. Då kanske fars förstånd kunnat räddas.

Hilma tar honom i hand. Men då kryper han ännu mer ihop, skälvande i alla lemmar som ett skräckslaget, till döds hetsat djur. Dottern stryker honom över pannan. De snurrande pupillerna sakta farten, stanna för ett ögonblick för att återigen rotera —

»Far, känner I inte igen mej?»

Han svarar inte på frågan utan kvider i stället fram:

»Jag — har — inget — ont — gjort, inget — ont — gjort —»

Och han stirrar på sin dotter med skräckslagen blick.

Då får Hilma en idé. Orgeln står kvar mitt i all smutsen och oredan. Hon sätter sig ner och börjar spela fars älsklingspsalmer, den ena efter den andra. Dottern tar dem i tur och ordning. Utanför fönstret

står Olagus och Johan, lyssnande till denna säregna kammarmusik. Men de kunna inte urskilja föremålen, ty gardinerna äro väl fördragna och sammanflikade med knappålar.

Hilma spelar psalm efter psalm, spelar ideligen. Då och då ser hon över axeln bort mot vrån, där fadern sitter på huk. Hunddragen skifta och pupillerna rotera inte så våldsamt. Dottern har med beräkning gömt den psalm till sist, som fadern älskar mest. Nu spelar hon upp första versen — och sjunger själv orden, sjunger dem på samma uttrycksfulla sätt som far brukar hemma i sin ensamhet.

Vaka, själ och bed
Och till strids dig red.
Räds, att frestarn lägger snaran
Där du minst förmodar faran:
Sådan är hans sed.
Vaka, själ och bed. —

Hilma hör inte, att den gamle rest sig. Salomon står ett ögonblick som i tvekan, strykande med handen över pannan, som om han vill erinra sig något.

Och just då Hilma tar slutackordet, känner hon en trevande hand på axeln. Hilma vänder sig om.

»Far», säger hon, »far — känner I inte igen mej nu heller?»

»Jag ser att du har kommet tebaka — men Turesson — kommer — aldrig —»

Sedan rotera pupillerna igen. Salomon lallar högt och ropar ömsom på Gud, ömsom på Fan, — precis som Olagus sagt.

Förskräckt tar Hilma om sista psalmversen. Då lugnar han sig och viskar utdraget dotterns namn:

»H-i-l-m-a —»

Rösten låter som ett döende eko.

Så småningom drar han sig till minnes en och annan detalj. Men plötsligt är tanketråden som avklippt igen. Ingen reda med honom.

Hård hämtar läkare från Uddevalla. Denne föreslår, att Salomon överföres till hospital för observation. Det hela kan vara en tillfällig störning. Dottern vill ha honom hemma, men hon övertalas av Johan att följa läkarens råd. Och Salomon transporteras med Robert Thorburn till Göteborg f. v. b. till Hökällan.

Men även Stommen är illa därän. Salomon har i förlitande på Turessons prat och skrävel, lånat sitt namn både som borgen och till trassent på växlar.

Det gamla skuldfria fädernehemmet, som gått från far till son i 200 år, hotas med den ena utmätningen efter den andra. Dotterns handlingskraft vaknar. Hon tar hypotek och in-teckningar. Men alltjämt komma nya krav. Salomon har inte blott själv skrivit sitt namn på Turessons papper — när inte Salomon ville vara med längre, efterapade Turesson namnet.

»Sälj gården», säger Johan.

»Sälj gården. Stommen har tillhört våran släkt i 200 år.»

»Än sen. Vi kan la köpa den tebaka. Sälj den nu, annars kommer du aldrig från eländet att bara betala å betala.»

Hilma säljer Stommen. När alla förbindelser, som fadern iklätt sig, infriats, återstå några hundralappar, vilka skickas till hospitalet som betalning för far. Han är fortfarande kvar där.

Olagus och Stava få stanna hos nye ägarn.

Stombonns enda dotter, för kort tid sedan ansedd som det finaste partiet i Lahälla socken, är fattig som en kyrkråtta. Men hon äger något för mer än gods och gull: en stor och stark mans kärlek.

Veckan efter gårdens försäljning viger pastor Törner, som fått komministstraturen i Lahälla, stenhuggare Hård och f. d. hemmadottern Hilma Salomson till äkta makar. Vigseln sker på pastorsexpedition.

Några stenhuggare äro kallade som vittnen. Hela stäten. Och nu flyttar Hilma på allvar över till timmerhyddan på Stenön.

XVII.

Regeringen hade efter många påtryckningar, utredningar och utlåtanden beviljat den bohuslänska gatstensindustrien en statskredit på några miljoner. Så länge denna relativt ringa summa räckte till gick arbetet någorlunda för fullt. Men en vacker dag togo pengarna slut. De utländska kundernas order läto vänta på sig — ännu mera läto förfallna fakturor vänta på sig. Situationen började åter bli prekär.

Men Stenön arbetar för fullt. Nyligen kommo ett par representanter för staden Amsterdam för att knyta direkt förbindelse, ty graniten från dessa brott är utan konkurrens.

Johan Hård har måst utöka sin arbetarestam undan för undan. Ännu försiggår driften ganska primitivt och bokföring, fakturaskrivning, avlöningslistor m. m. skötes av Hård och hans hustru på lediga stunder.

Hilma går med liv och själ upp i sin nya verksamhet. Hon är stenhuggarelägrets allt i allo. Fru Hård tar hand om remissor och pengar, reser till Lysekil och sköter bankaffärerna, seglar ensam både fram och tillbaka.

Stenön ser vid denna tid ut som ett litet gruvsamhälle, där brytning nyss börjat.

Men Johan Hård har nu sitt framtidsmål klart utstakat. Hans högsta önskan är att en gång kunna driva den handslagna gatstenstillverkningen med ma-

skin. Då bör inte försäljningspriset ställa sig högre än det Hård nu noterar. Men denna industri saknar kapital att driva rörelsen i stort. De flesta stenhuggarierna finansieras dessutom från utlandet. Här om någonsin måste svensk företagsamhet och svenskt kapital samarbeta, ty förråden äro outtömliga och vägnätets omläggning endast en tidsfråga. När den blir aktuell gäller att vara rustad...

Johan grubblar hit och dit på detta problem.

En dag kommer Sme's Anton över till Stenön helt apropå. Han uppsöker Johan Hård, hälsar, flinar som vanligt och tar fram en liten modellmaskin ur fickan.

»Va' säger du om den, Johan?»

Hård synar den på alla kanter. Modellen skall föreställa en spaltmaskin men så konstruerad, att den kan utföra vilka dimensioner som helst. Tekniskt är således det svåra problemet löst. Johan förstår genast, att den fjantige Sme's Anton, som allt sunt förnuft på Blåsö flinat åt, plötsligt listat ut ett problem av revolutionerande betydelse.

»Nå, va' säger du», upprepar Anton.

Hård förräder inte vad han tänker.

Sme's Anton:

»Jag ger mej tusan på, att den uppfinningen ä' värd många, många tusen, men du kan få köpa den för några hundra, Johan —»

»Att du just kom att tänka på mej», infaller Hård.

»Farsgubben skecka mej hit. Han påstår, att du begriper den saken bättre än nå'n ann'.»

»Sa'n de'?»

»Ja, de' sa'n.»

»Du får 100 kronor. Men då skriver vi ett papper, att alla rättigheter tillhör mej.»

»150 ska jag åtminstone ha, annars går jag te Tysken. Han är nog inte ohägad —»

»Gärna för mej», säger Hård tonlöst.

Johan Hård har under den tid han sysslat med affärer för egen del lärt sig en hel del. Framför allt har han lärt sig att vara kall och likgiltig på ytan.

»Du, som tjänar pengar nu, kan la betala 150 kronor för rätten», säger Sme's Anton.

Hård:

»Du vet vesst inte, att patentansökningar kostar pengar. Ja, du vet vesst inte, min käre Sme', att somliga ansökningar aldrig beviljas. Men jag ska på vinst å förlust ge dej 125 kronor kontant. Säj ja eller nej. Men fort —»

Anton slår till och skriver ut förbindelsen inne i timmerstugan. Där stöter Anton på Hårds hustru, redan grov och fyllig. Sånt där tar inte Sme's Anton fel på. Sedan hälsar han, är gemytlig och förekommande på alla sätt. Hilma tycker, att hon aldrig sett en käckare pojke. Och bra ser han ut, den luvern. Hilma bokstavligen fastnar på Anton, när han pratar, skrattar och orerar.

Men Johan tänker i sitt stilla sinne: alla fruntimmer är sej ackurat lika antingen di går me' barn eller ej. En tjusig fan — och vips snurrar glodden i skulten på dom. Hilma är inget undantag, fast hon kan ha annat att tänka på.

Johan Hård får förbindelsen, Sme's Anton pengarna. Och den lilla modellmaskinen av gjutjärn går över i Hårds ägo. Han låter omedelbart en byrå i Göteborg söka patent på uppfinningen. Sedan erhåller en mekanisk verkstad order att utföra maskinen i naturlig storlek. Det arbetet tar sin tid. Johan går i undran och oro. Om Sme's Antons uppfinning i praktiken motsvarar hans förväntningar, har Hård nyckeln till stenindustriens framtid i sin hand. Denna framtid beror just på den variabla spaltmaskinen — alltså en ma-

skin, som kan spalta vilka dimensioner som helst. Visserligen undergräver den samtidigt ackordsarbetarnas existens, men Johan Hård, som förut inte kunnat tänka sig något annat jobb än den frie stenhuggarens, har nu en annan syn på saken. Hårds utveckling går snörrät från hantverkare till företagare. Fackförening och klassolidaritet äro milstenar på vägen. — — —

En natt blir Johan väckt av ett kvidande läte. Hustrun krälar ovanpå täcket, krälar, vändas och vrider sig. Benen dras upp till bålen. Hela kroppen skälver. Så går anfalllet över — för att strax därpå komma tillbaka.

»Nu, Johan», viskar hon, och förvrider strax därpå det levergula ansiktet i en grimas.

Johan hastar upp, klär sig.

»Vi måste genast i väg», säger han och hjälper hustrun med det nödvändigaste.

På Stenön finns varken läkare eller barnmorska. Lysekil ligger närmast. Men varje minut är dyrbar. —

Sensommarnatt. Stenöns klippor likna stelnade gater.

Man och hustru komma ner till bryggan. Johan sätter motorn i gång. Båten sticker ut. Motorns surr ger ett ödsligt eko mellan klipporna.

Hilma ligger utsträckt på båtens botten. Krampanfallen komma oftare nu. Och de åtföljas av oartikulerade, skärande läten, som mångdubbelt överrösta motorn. Johan Hård svettas. Om båten snart vore framme eller om det åtminstone ville börja dagas. Men svart är natten, klipporna och vattnen. — Så kommer ett anfall igen. Varelsen i båten vrider sig, kvider. Kvidandet blir till ett sådant där skärande läte som går en karl genom märg och ben — genom märg och ben. — Motorn väsnas för fullt. Men ändå tycker Hård, att denna färd över de svarta, ödsliga vattnen är den

längsta han gjort. — Den skarpa, aldrig för en sekund slappnade utkiken kommer ögonen att svida och rinna. Synkraften slocknar undan för undan. Ögonlocken hota att glida igen av sin egen tyngd. Handen kring rodret blir oroligare. Båten stöter. För varje stöt far hustrun upp, utstötande hysteriska rop. Han ser henne inte — bara hör. Och sen komma anfallen igen, komma med en visares noggrannhet. Men mellantiden blir allt mindre, skriken allt tätare, allt mer intensiva. Plötsligt ser Johan en svag aning av dager österut. Först bara några bleka stänk. Med deras hjälp kan han urskilja en hög, murliknande massa rakt förut. Johan vågar ej ens ta upp ficklampan för att inte förlora tid. Men nu komma krystvärkarna tätt, tätt på varann —

»Jesus, hjälp oss», mumlar Johan och svettas av ängslan.

Han tycker, att motorn står stilla.

Hustrun kvider:

»Ä' — vi — aldrig — framme —»

»Strax», viskar mannen, andtruten av sinnesrörelse.

Nu skulle han vilja ge resten av sitt liv för en kraftigare motor.

I båten kvider hustrun:

»Döda — mej, döda — mej — Jesus — far — mor — Johan — döda — mej — d-ö-d-a — m-e-j —»

Dagern har ännu inte krupit fram. Natten ligger alltjämt ruvande och okänslig. De svarta klipporna och vattnen likna fientliga väsen, orörliga för människors lidanden. —

Men borta i öster blir stänken starkare —

»D-ö-d-a — m-e-j — — —»

Johan vrider sig i vända.

»D-ö-d-a — m-e-j — — —»

Johan kan bara hålla i styret, så inte båten rusar på en klippa eller ett skär.

Men ett tu tre törnar fören mot ett hårt föremål, törnar en gång till. På avstånd blinkar en lykta. Konturerna av ett kyrktorn stiga upp ur mörkret. En hund skäller. En poliskask böjer sig fram över båten. Johan slänger brådskande trossen i land. En skrovlig basröst mullrar. Kasken blixtrar till i skenet av det svaga lyktskenet. En hand griper efter trossen, slår den om en pollare.

Just då börjar Hilma föda. Den stora vänden ger eko långt upp i de tysta gränderna, långt utåt de stilla fjordarna. Ekot låter som ett djurs dödsångest.

»Spring efter barnmorska Johansson», ryter Hård till poliskonstapeln.

Denne svarar:

»Har I barnafödersker me' er mett i natta. Ja' tror menskera ä' rent förröckta nu för tia —»

Johan:

»Spring karl, annars får han ett mord på sitt samvete.»

Vid det ordet genljuder Lysekils torg av ett galopp, så tungt, att fönsterrutorna skallra.

Men i båten ligger Hilma. Intill hennes liv kvider ett litet människobarn ut sitt första missnöje med denna värld. Det stora undret, livets mysterium, är fullbordat. När barnmorskan Johansson i sällskap med en bländande fager augustimorgon kommer ner till båten, gör hon först stora ögon. Sedan tar fru Johansson lugnt och yrkesvant saxen ur sin instrumentväska, klipper av navelsträngen, knyter till, lägger barnet i en schal, räcker Hård byltet och böjer sig ner över den halvt medvetlösa modern. Några detaljer som höra till yrket — och modern slår upp ögonen, ett par

trötta ögon. Strålände av lycka stanna de på byltet, som Johan håller: byltet ger hals.

Upprätt i båten och med hand på höft hojtar fru Johansson till sig en bil. Hela sällskapet — utom polisen, som med korslagda armar på ryggen varit intresserad åskådare — lämnar båten och stiger upp i bilen. Den nyblivna modern förflyttar sig utan ansträngning. Bilen kör till Privata sjukhemmet. Där bli Hilma Hård och hennes pojke omsedda enligt alla yrkets regler.

Redan dagen därpå lämna de sjukhuset. Fru Hård går hela vägen — går utan ansträngning, fast hon är lite blek. I famnen bär Johan Hård sin förstfödde.

Fru Johansson gör sällskap. Under tiden ger hon goda råd och förhållningsorder, som ideligen upprepas av gammal vana.

Hård hjälper sin hustru ner i båten. Fru Johansson håller under tiden det gastande byltet, som hon sedan överlämnar till modern.

»Kast loss», kommenderar Hård.

Fru Johansson nickar kavat, böjer sig ner och sköter även om denna detalj till belåtenhet.

Johan sätter motorn i gång — putt — putt — putt — putt —

Båten sticker ut på fjorden. Johan vinkar. Hilma vinkar. Fru Johansson vinkar tillbaka, sätter den röda flatan som en tratt för mun och skriker:

»Välkomna — snart — tebaka —»

De sista orden uppfatta varken Johan eller Hilma, ty båten är redan ett stycke ut på fjorden och pojken skriker efter mat.

Hemfärden är en lustseglats. Men natten, den förlidna, glömmes Johan inte så lätt. Han känner den ofta i drömmen som en mara, vilken hotar att gastkrama honom.

Men även detta minne bleknar. Livet är till för sin egen skull. — — —

Antons skenbart obetydliga uppfinning, inköpt av Hård för en ringa summa, betecknar övergången till ett nytt skede för den bohuslänska granitindustrien.

På Stenön praktiserades den under ett par års tid för alla önskade dimensioner. Uppfinningen bestod provet på ett lysande sätt. Denna maskin reducerar gängse produktionskonstnader med nära 50 %. Johan Hård äger patenträtten. Med denna rätt äger han också nyckeln till den svenska stenindustriens framtid. —

I ett par års tid ha de nya maskinerna nu varit i verksamhet på Stenön. Vem som helst kan övertyga sig om deras revolutionerande betydelse.

Medan andra stenhuggerier lida av arbetsbrist har Stenön fullt upp att göra tack vare sina priser, som de andra inte kunna konkurrera med. Undan för undan, utan brådska, har Hård i praktiken realiserat sina tankar om modern stordrift. Anläggningarna på Stenön, ännu bara i sin linda, äro ett mönster. Liksom Hård för ett antal år sedan var en av den bohuslänska stenhuggarekårens förgrundsmän är han nu en av denna industris spetsar. Inte genom någon lysande begåvning eller tur utan rätt och slätt genom målsmedvetet arbete och praktisk blick för denna industris möjligheter.

Granit A.-B. Svecia, som sista tiden kämpat med svårigheter, övertogs av Bank A.-B. Sverige, som äger huvudparten av aktierna. Herr Heinrich Winter har dragit sig tillbaka från förvaltaresysslan. Slottet står öde. Gamle kassör Flod sköter alla löpande göromål. De äro inte så allra värst fordrande, ty större delen av verksamheten på Blåsö ligger nere.

Vid denna tid arbetar Bank A.-B. Sverige för en

kapitalstark sammanslagning av de mer betydande stenhuggerierna på västkusten.

Innan planerna på denna fusion utformats lät bankledningen ett par tyska bergsingenjörer — Sverige äger inga vetenskapligt skolade män i detta viktiga specialfack — göra en tillförlitlig specialundersökning av de bohuslänska granitbergen, omfattande en utredning av de olika granitypernas petrografiska egenheter och praktiska användbarhet, berggrundens tektonik samt därav betingade brytbarhet.

På basis av denna undersökning känner sig bankledningen övertygad om, att verklig stordrift är både möjlig och lönande. Men tvenne faktorer fattas, innan man vågar sätta i gång — före detta stenhuggaren Johan Hård och hans variabla spaltmaskin. Båda två behövas, om koncernen skall gå i land med företaget.

Johan Hårds person och praktiska duglighet känner bankledningen i detalj sedan lång tid tillbaka. Sme's Antons uppfinning likaså.

Och en vacker dag får Johan Hård det smickrande anbudet att bli koncernens ledare med centralkontor på Blåsö.

Efter någon tvekan säger herr Hård ja till förslaget.

Vår förtäring är en av de viktigaste delarna i vår näringslivsstruktur. Den är inte bara en fråga om hälsa och välbefinnande, utan också om ekonomisk stabilitet och tillväxt. För att kunna säkerställa en god förtäring måste vi ha tillgång till råvaror av hög kvalitet och till en effektiv produktion. Detta innebär att vi måste investera i forskning och utveckling för att förbättra våra produktionsprocesser och utveckla nya produkter som motsvarar de förändrande behoven hos våra kunder.

Vid denna tid arbetar Bank A-B Sverige för att

EPILOG.

Kapellets tornur visar på sex. Det stora stenhuggaresamhället i yttersta havsbandet har ännu inte vaknat. Men Blåsö tuppar gala i korus och julisolen börjar redan steka de mäktiga granitbergens hjässa.

Överst på branten mot havet reser sig direktörsbo-staden, en ståtlig tvåvåningsvilla i granit med tillhörande terrasser, springbrunn, blommande rabatter och friska gräsmattor.

På förvaltare Winters tid kallades denna byggnad rätt och slätt för Slottet. Det namnet har fallit i glömska med tiden.

Men nu går stora entrédörren upp. En reslig gestalt blir synlig på trappan: direktören Johan Hård, chef för den stora granitkoncernen.

Johan Hård är sig lik. Men den slutna munnen ännu mer slutet och vid tinningarna lysa enstaka silverslingor.

Direktören är iklädd lätt sommarkostym av cremfärgat linne. Sandaler på fötterna. Pipa i mun. På huvudet sportmössa.

Direktören stannar ett par sekunder på trappans översta avsats, medan han sätter ny fyr i pipan, går sedan med spänstiga steg stigen ner till grinden, öppnar den och vänder sig om. Direktör Hård minns den där höstkällen för flera år sen, då han stod där framme vid trappan och talade till förvaltare Winter, me-

dan ljuset från facklorna kom villans fasad att flamma upp som i bengalisk belysning.

Nu bor han själv därinne med hustru och barn...

Direktör Hård stänger grinden, blåser ut ett moln och fortsätter.

En bit framigenom viker han av till höger, följande den sedan decennier upptrampade stigen.

I en dald hör direktören ett bråkande läte. Räv-Anna och Laban komma honom till mötes. Räv-Anna med domestikknytet på ryggen. Påken i handen. Brillorna på näsan. Läpparna mumla. Men Laban är inte längre så aggressiv av sig. Bocken vandrar fromt vid sin matmors sida.

Direktör Hård går förbi med ett fryntligt:

»Gomorra, moster.»

Räv-Anna nickar.

Hård lägger märke till, att den förut frimodiga blicken, dominerande allt och alla, börjar bli en smula undfallande. Men för övrigt är hon sig lik. Ingenting biter på henne. En samhällets levande legend, som stora och små kunna utantill.

Direktör Hård fortsätter stigen ner till den lilla röda stugan, föräldrahemmet.

Där är också sig likt både ut- och invändigt. Direktören sätter en ära uti att vidmakthålla stugan i samma skick som fordom.

Stenstolparna med de av Hård uthuggna relieferna äro direktörens stolthet. Varje gång Hård går förbi måste han stanna och beundra sina händers verk. Så även denna morgon. Sedan kommer ansen om blomland och bikupor — och direktör Hård fortsätter tillbaka genom grinden. Men nu tar han genvägen upp till bergen.

Ett ögonblick stannar Johan Hård, spanande ut över den stilla skärgårdsnejden.

Luften annars glasklar är bemängd med tunga dunster. Kring berg och klippmassiv hänger solröken som en absintfärgad dimma. De grå massiven skifta i brunt. Och där den röda graniten går fram i dagen, ser den ut som levrat blod. Allt är som förr här nere. Direktören går vägen upp förbi samhället. Även det är sig likt. Här och var i stugorna öppnas fönstren. Ett omornat ansikte sticker ut men drar sig genast tillbaka, följande bakom gardinen direktörens väg, så långt ögat ser —

Men direktör Hård fortsätter den breda sicksackvägen upp till berget, hans kära berg, som en gång bundit sin son med tusen osynliga band. Nu är denne son tillbaka — som deras herre.

I detsamma väsnas den väldiga ångvisslan. Knoget för dagen skall börja. Täta skaror av arbetare skynda brådskande förbi. Från alla håll och kanter komma nya skaror. De ha samma mål: de stora rymliga fabrikshallarna för maskinslagen gasten enligt system Hård.

Å På platsen för de en gång otaliga brotten ligger en hel liten stad av fabriksbyggnader, alla av ljusgult Lommategel. Fasaderna, mot vilka julisolen just nu bryter sig, glänsa likt gulnad marmor. Och röken från de tre skyhöga fabrikskorstenarna virvlar upp i den glasklara etern som luftigt frigjorda arabesker.

I maskinhallarna ha arbetet redan börjat.

Johan Hård stannar och lyssnar.

De stora fasadernas grundvalar skaka: därinne stöta och hugga spaltmaskinernas hammare och mejslar med samma precisa ljud. Men på linbanornas kablar löpa de stora blocken ner mot sina slutstationer. Deras fria färd i rymden är dynamiskt skön.

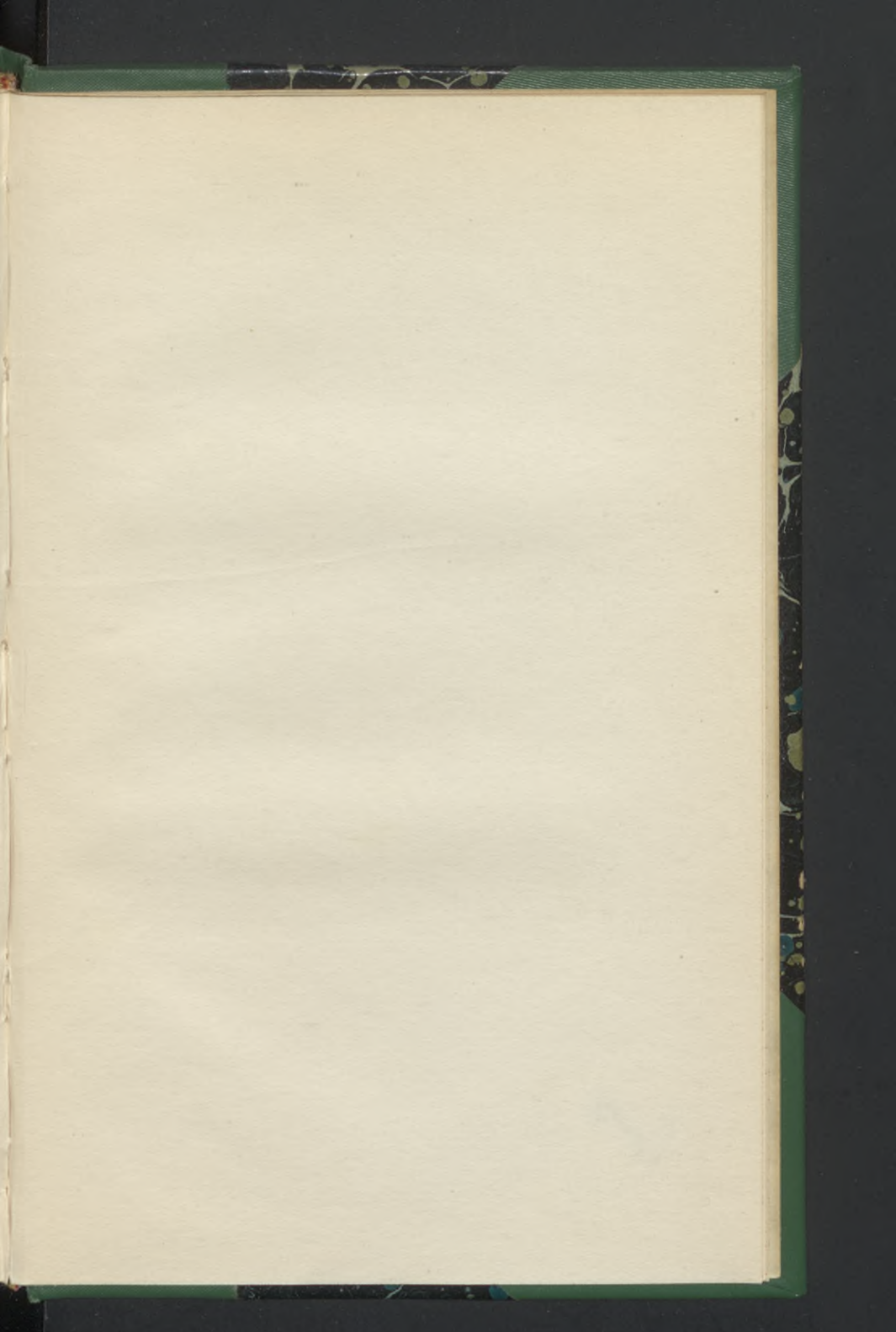
De gamla forornas tid är förbi. De få återstående körkarlarna sysselsättas nere i byn. I deras ställe ånga

hela små järnvägståg av lastvagnar fram och tillbaka över branten.

Hård minns den tid, då han stod vid randen av sitt schakt, tjusad av den vibrerande silverklängen, när släggornas vinande bågsvep mötte graniten till envig. Kampen är lika hård nu. Men människokraftens utvinning har mångdubblats.

Och åter lyssnar han till den nya tidens egen sammansatta kör av levande toner. Ångvisslornas gälla diskant. Pistongernas basar. Motorernas surr. Råblockens fräsande färd genom lufthavet. Den samstämmiga rytmen från hundra febrilt producerande spaltmaskiner därinne i de höga hallarnas svala dunkel. Sprängskottens åska: frustande stiger den raketliknande käglan rakt upp i rymden, stannar en blixtnabb sekund — och upplöses i en kaskad av små och stora stenar, alla mötande moder jord med var och en sitt läte. Hela denna brusande maskinsymfoni blir som en levandegjord symbol av den moderna tiden, vars poesi är av ett annat slag än den gamla. Kärvare, mäktigare, intensivare. Pulsslagen äro livets, det fordrande hårda och eggande rika nutidslivets, som inte har försyn för drömmare men kelar lite smått med de verksamma, de kraftiga, de livsdugliga —

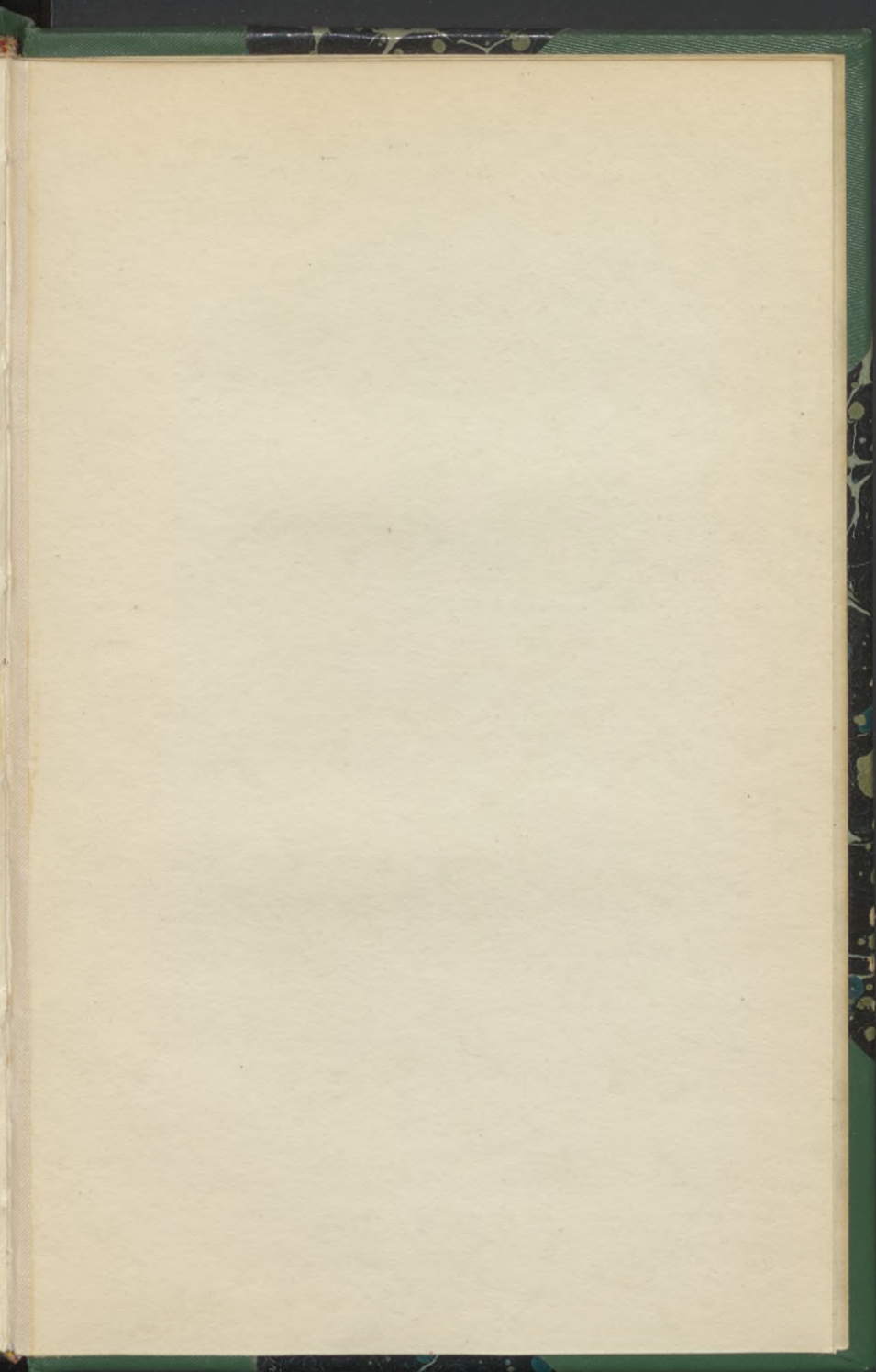
10

1888

1888

1888

10
2. omtryk

Av
G. MARTINS

har förut utkommit:

HAMNEN. 1925.

DEN TYSTA NÖDEN.
1924.

DEN
GULA PAVILJONGEN.
1922.

Pris Kr. 6: 50

STOCKHOLM
AHLÉN & AKERLUNDS FÖRLAG

MARTIN

Author of

HANDY BOOK

FOR THE HOUSEHOLD

AND

OFFICE

BY MARTIN

AND

OTHERS

NEW YORK

1874

Published by the Author

6000303781

Göteborgs Universitet

